विषय सूची

पृष्ठ संख्या

परिच्छेद – एकः परिचय **१**

१.१ पृष्ठभुमि १

१.२ राजश्व सूधार कार्ययोजनाको औचित्य २

१.३ राजश्व सूधार कार्ययोजनाको उद्देश्यहरु ३

१.४ अपेक्षित परिणाम ४

१.५ राजश्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा विधी र प्रक्रिया ४

१.६ राजश्व सुधार कार्ययोजनाका सीमाहरु १०

परिच्छेद - दुईः गाउँपालिकाको परिचय **११**

२.१ हिमाली गाउँपालिकाकाको सङ्क्षिप्त परिच ११

२.२ हिमाली गाउँपालिकको मानव संसाधनको अवस्था १८

२.२.१ हिमाली गाउापालिका मानव संसाधनको अवस्था १८

परिच्छेद – तीन : स्थानीय तहको राजस्व अधिकार तथा आय सम्भाव्यता **२०**

३.१ स्थानीय तहको राजस्व अधिकार सम्बन्धि संवैधानिक तथा कानूनी व्यवस्था २०

३.१.१ संवैधानिक व्यवस्था २०

३.१.२ कानूनी व्यवस्था २१

३.२ गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था २६

३.३ आन्तरिक राजस्व संकलनको प्रमूख क्षेत्र र सम्भावना विश्लेषण २६

३.३.१ कर राजस्व २९

३.३.२ गैरकर राजस्व ३८

परिच्छेद - चारः आय संकलनको संस्थागत क्षमता तथा संकलन अवस्था **४९**

४.१ राजस्व परिचालन सम्बन्धी नीति ४९

४.१.१ राजस्व परिचालन संस्थागत तथा नीति विश्लेषण ४९

४.२. आय संकलनको संस्थागत व्यवस्था तथा क्षमता ५१

४.२.१ स्थानीय राजस्व परामर्श समिति ५१

४.३ गाउापालिकाको आन्तरिक आय परिचालन ५३

४.४. राजस्व परिचालनमा रहेका सवालहरू ५५

परिच्छेद - पाँचः राजस्व सूधार कार्ययोजना **५७**

५.१ गाउँपालिकाको राजस्व सूधार कार्ययोजना ५७

५.१.१ राजस्व सूधारका क्षेत्रहरू ५७
परिच्छेद - छः आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण ६१
६.१ राजस्व सूधार कार्ययोजनाका आधारमा राजस्व प्रक्षेपण ६१
६.२ गाउँपालिकाको आगामी ३ आर्थिक वर्षको आयको प्रक्षेपण ६४
परिच्छेद - सातः अपेक्षित नतिजा ६७
परिच्छेद - आठः अनूगमन तथा मूल्यांकन ६८
अनूसुची ७०
नमुना फारामहरु ७०
अनूसूची १: सन्दर्भ सामग्रीहरूको सूची ७१
अनूसुची २: राजस्व सूधार कार्ययोजनाका सुचकहरु ७४
अनूसूची ३: विषयगत विश्लेषणसँग सम्बन्धित तथ्याङ्क संकलनको नमुना फाराम ७७
अनूसूची ४: वस्तूगत विश्लेषणसँग सम्बन्धित तथ्याङ्क संकलनको नमुना फाराम ८२
अनूसूची ५: आय प्रक्षेपणको ढाँचा ८८

तालिकाको सूची

पृष्ठ सङ्ख्या

तालिका १: वडा अनूसार क्षेत्रफल १२
तालिका २: गाउँपालिकाको वडागत जनसाङ्ख्यिक विवरण १३
तालिका ३: हिमाली गाउापालिका मानव संसाधनको अवस्था १८
तालिका ४: तहगत राजस्व अधिकार २०
तालिका ५: एकल कर प्रशासनअन्तर्गत उठेको राजस्वलाई स्थानीय र प्रदेश तह बीच बाँडफाँड व्यवस्था २२
तालिका ६: प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँड २५
तालिका ७: कर राजस्वको बाँडफाँड सम्बन्धी व्यवस्था २५
तालिका ८: आन्तरिक आय परिचालनको बर्तमान अवस्था २७
तालिका ९: सम्भाव्य सम्पत्ति करदाता तथा सम्पत्ति कर ३०
तालिका १०: घरजग्गा बहाल करको सम्भाव्यता विवरण ३२
तालिका ११: व्यवसाय कर तथा सम्भावित आय ३३
तालिका १२: विज्ञापन कर तथा सम्भावित आय ३५
तालिका १३: जडीबूटीको विवरण ३७
तालिका १४: सिफारिश तथा प्रमाणित सम्बन्धी विवरण ४३
तालिका १५: व्यक्तिगत घटना दर्ता (विलम्व) शूल्क सम्बन्धी विवरण ४४
तालिका १६: व्यवसाय दर्ता/नविकरण शूल्क तथा सम्भावित आय ४५
तालिका १७: सरकारी सम्पत्तिको बहालको सम्भाव्यता विश्लेषण ४६
तालिका १८: अन्य दस्तूर (दर्ता, अनूमति, इजाजत आदि) को सम्भाव्यता विश्लेषण ४७
तालिका १९: राजस्व परिचालन संस्थागत तथा नीति विश्लेषण विवरण ४९
तालिका २०: गाउँपालिकामा परामर्श समितिको विवरण ५२
तालिका २१: राजस्व परिचालनको वर्तमान अवस्था ५३
तालिका २२: राजस्व सूधार कार्ययोजनाहरु ५८
तालिका २३: गैरकर राजस्व सूधार योजनाहरु ५९
तालिका २४: आगामी आ.व.हरुका लागि राजस्व प्रक्षेपणका आधारहरु ६१
तालिका २५: चालु आ.व.को अनुमान तथा आगामी ३ आर्थिक वर्षको आय प्रक्षेपण ६५
तालिका २६: प्रक्षेपित आय संरचना ६७
तालिका २७: अनूगमन तथा मुल्यांकन समितिको संरचना ६८

चित्र सूची

पृष्ठसङ्ख्या

चित्र १: राजश्व सूधार कार्ययोजना तर्जुमाको लागि अवलम्बन गरिएका चरणहरू ४

चित्र २: कार्ययोजना निर्माण विधि र प्रक्रिया ५

चित्र ३: हिमाली गाउँपालिकाको अवस्थिती नक्शा १२

परिच्छेद – एकः परिचय

१.१ पृष्ठभुमि

नेपालको संविधानले संघ, प्रदेश र स्थानीय गरी तीन तहको सरकारहरुको सङ्घीय संरचनालाई अवलम्वन गरेको छ । संविधानले स्थानीय तहहरुमा कुशल र प्रभावकारी सेवाहरु प्रदान गर्न सवल स्थानीय तहहरुको परिकल्पना गरेको छ । यसै बमोजिम स्थानीय सरकारलाई संविधानद्वारा प्रदान गरिएको कार्यजिम्मेवारी पुरा गर्न आवश्यक पर्ने स्रोत साधनको व्यवस्थाका लागि संघ तथा प्रदेश सरकारबाट वित्तिय समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, समपुरक अनुदान र विशेष अनुदान दिन सक्ने व्यबस्था गरेको छ । संघ तथा प्रदेश सरकारबाट प्रदान गरिने यस्ता अनुदानले मात्र स्थानीय तहको खर्च आवश्यकता पुरा गर्न संभव नहुने र राज्य शक्तिको बाँडफाँड गर्दा राज्यको राजस्व अधिकारको समेत तहगत सरकारबीच शक्तिको बाँडफाँड गरिने हुँदा सङ्घीय कवित्त व्यबस्थाका मान्यता अनुसार स्थानीय तहलाई विभिन्न कर तथा गैर करहरु लगाउने र उठाउने गरी राजस्व अधिकार समेत संबैधानिक रुपमै प्रदान गरिएको छ । नेपालको संविधान (भाग १९, अनुसूचि ८) मा आफ्नो अधिकार क्षेत्र भित्रको विषयमा राष्ट्रिय आर्थिक नीति, वस्तु तथा सेवाको ओसार पसार, पूँजी तथा श्रम बजार, छिमेकी प्रदेश वा स्थानीय तहलाई प्रतिकुल नहुने गरि कानुन बनाई कर लगाउन सक्ने व्यवस्था गरिए अनुरुप स्थानीय तहहरुले राजश्व अधिकारको प्रयोग गरि कर तथा गैरकर संकलनका आधारभुत मान्यता अनुरुप राजश्व, कर, शुल्क र दस्तुर उठाउन सक्नेछन । अनुदान र राजस्व अधिकार बाहेक स्थानीय तहले संविधान र सङ्घीय कानून बमोजिम राजस्व बाँडफाँड बापत रकम प्राप्त गर्नसक्ने र नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृतिमा ऋण लिन सक्ने कानूनी व्यबस्था समेत गरिएको छ । त्यसैगरि स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ र अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ ले स्थानीय सरकारलाइ विभिन्न किसिमका राजस्वको श्रोत, संभाव्य राजश्वको पहिचान, संकलन, राजश्व बाँडफाँडको अधिकारको प्रत्यायोजन गरेको छ । खासगरि स्थानीय तहको उद्देश्य भनेको स्थानीय सरकारलाइ वित्तीय रुपमा सवल बनाउने, स्थानीय सरकारको खर्च व्यवस्थापन गर्ने र स्थानीय तहमा सुशासनको प्रत्याभूती गराउने पनि हो ।

स्थानीय तहहरुले आफूलाइ तोकेको कार्य र जिम्मेवारी पुरा गर्नको लागि वित्तिय दृष्टिले सक्षम हुनु पर्दछ । वर्तमान अवस्थासम्म अधिकांश स्थानीय निकायहरु संघ र प्रदेशबाट प्रदान गरिएको बाह्य श्रोतमा निर्भर रहेको देखिन्छ । स्थानीय तहहरुलाई स्थानीय राजश्व उठाउने अधिकार प्रत्यायोजन गरिएको छ तापनि उनीहरु करको संभाव्यता पहिचान गर्न, कर सम्बन्धि डाटावेस बनाउन र कर प्रशासनलाई नियमन गर्न कमजोर देखिन्छन ।

संविधान र कानूनबाट प्राप्त अधिकारलाई उपयोग गर्ने क्रममा स्थानीय सरकारहरु प्रदेश र संघको मुख मात्रै ताक्ने र आन्तरिक श्रोत र राजश्व परिचालनमा लामो समय उदासिन हुने हो भने त्यसले दीर्घकालमा स्थानीय सरकारको स्वायत्तता र दिगोपनमा प्रश्न उठ्न सक्ने कुरालाई नजर अन्दाज गर्न मिल्दैन । यसबाट छुट्कारा पाउनको लागि स्थानीय तहहरुको आन्तरिक

राजश्व परिचालन क्षमतामा कानून सम्मत ढगंले बृद्धि गर्नुपर्ने अपरिहार्य आवश्यकता रहन्छ । उल्लेखित कार्य गर्नको लागि स्थानीय तहहरुसँग राजश्व सुधार कार्य योजनाको खाँचो देखिन्छ ।

यही खाँचोलाई पूरा गर्नको लागि प्रदेश तथा स्थानीय शासन सहयोग कार्यक्रम, नेपाल सरकार, सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयद्वारा राष्ट्रव्यापी रुपमा संचालित राजश्व सुधार कार्ययोजना सम्बन्धि कार्यक्रमले प्रदेश तथा स्थानीय शासन पद्धतिलाइ दिगो, समावेशी र जवाफदेही बनाउने लक्ष्य लिएको छ । यस कार्यक्रम अर्न्तगत संचालन हुने गतिविधिहरु प्रदेश तथा स्थानीय तहका जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरुको क्षमता विकास गर्नेतिर लक्षित रहेका छन् । साथै, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरुको संस्थागत क्षमता अभिवृद्विमा पनि यस कार्यक्रमले सहयोग पुर्‍याउने प्रावधान रहेको छ । सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय र मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालय वीच सम्झौता भइ प्रदेश तथा स्थानीय शासन सहयोग कार्यक्रम कार्यान्वयनमा रहेको छ । यसै सन्दर्भमा गाँउपालिका तथा गाउँपालिकाहरुको आन्तरिक आय परिचालनमा सुधार ल्याउनको लागि राजश्व सुधारका कृयाकलापहरु पहिचान गर्न र पहिचान गरिएका कृयाकलापहरुको कार्यान्वयनबाट स्थानीय तहको आन्तरिक आयमा पर्न सक्ने प्रभाव समेतका आधारमा आगामी दिनमा प्राप्त हुन सक्ने राजस्वको प्रक्षेपण गर्ने कार्यलाई मार्गदर्शन गर्न प्रादेशिक सुशासन केन्द्र, प्रदेश तथा स्थानीय शासन सहयोग कार्यक्रमको वित्तीय र क्युव-पाथवे-भूगोल जेभीको प्राविधिक सहयोगमा हिमाली गाउँपालिकाको को राजश्व सुधार कार्ययोजना तयार गर्ने कार्य अगाडि बढाईएको छ ।

१.२ राजश्व सूधार कार्ययोजनाको औचित्य

नेपालको संविधानले नेपालको राज्य संरचना संघ, प्रदेश र स्थानीय गरी तीन तहको हुने तथा राज्यशक्तिको प्रयोग तीनै तहले गर्ने व्यवस्था गरेको छ । देशमा सङ्घियता आएपछि पहिले केन्द्रले दिने रकम तथा बजेटमा मात्र आश्रित स्थानीय तहहरुलाइ पनि आफैंले राजश्व संकलन गर्न सक्ने अधिकार प्रत्याभूत गरिएको छ । त्यसैले स्थानीय सरकारलाई संघ र प्रदेश सरकारबाट उपलब्ध हुने विभिन्न अनुदान तथा राजस्व विनियोजन बाहेक स्थानीय राजस्व अधिकार अन्तर्गत विभिन्न कर तथा सेवा शुल्क, पर्यटन शुल्क तथा दण्ड जरिवाना जस्ता गैर कर लगाउने अधिकार प्रदान गरिएको छ । साथै स्थानीय सरकारले अन्य स्वदेशी संघसंस्थाबाट अनुदान रकम प्राप्त गर्नसक्ने, नेपाल सरकारको पूर्वस्वीकृति लिएर वैदेशिक अनुदान वा सहयोग लिन सक्ने तथा नेपाल सरकारको सहमति लिएर वित्त आयोगले सिफारिस गरेको सीमाभित्र रही आन्तरिक ऋण लिन सक्ने कानूनी व्यवस्था समेत छ ।

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ द्वारा अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरणलाइ व्यवस्थापन गरिनुका साथै स्थानीय सरकारले कर लगाउदा वैज्ञानिक करका आधारभूत मान्यताहरुका आधारमा कर करदाताले तिर्न सक्ने क्षमता र कर प्रणाली समानता र न्यायमा आधारित रहने गरी स्थापना गर्न, स्वेछिक रुपमा कर तिर्न प्रेरीत हुने वातावरण सिर्जना गर्न र कर लगाँउदा करको आधार, करको दर र कर तिर्ने अवधि निश्चित गर्न, स्थानीय सरकारको आन्तरिक राजश्व सुधार कार्य योजनाको निर्माण अपरिहार्य छ ।

संवैधानिक अधिकारभित्र रही स्थानीय सरकार संचालन ऐन (२०७४) ले गाउँपालिका तथा नगरपालिकालाई आन्तरिक आय परिचालन गर्नसक्ने उल्लेख्य अधिकार दिएको भए तापनि ती अधिकारलाई व्यवस्थित तरिकाले कार्यान्वयन गर्न सक्ने क्षमता सबैमा विकास भइसकेको छैन । यसको पछाडि अनेक कारणहरु हुनसक्छन जस्तै सङ्घिय संरचनाको अभ्यास नयाँ हुनु, आयका श्रोतहरुको पहिचान गर्नसक्ने खालको दक्ष जनशक्ति अधिकांश स्थानीय तहहरुमा नहुनु, स्थानीय तहहरुसँग रहेका संभाव्य श्रोतहरुका बारेमा तथ्यांक नहुनु, राजश्व संकलन र त्यसको बाँडफाँड बारेमा जनतालाइ बुझाउन नसक्नु, स्थानीय तहमा राजश्वको दायरा बृद्धि गर्ने सम्बन्धमा स्थानीय तहको नेतृत्वको इच्छाशक्ति कम हुनु आदि ।

स्थानीय तहहरुको राजश्व सम्बन्धि वर्तमान स्थितिको विश्लेषण गरि राजश्व सुधारका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरुको पहिचान गर्न र सोका आधारमा आगामी तीन वर्षको राजश्व प्रक्षेपण कार्यमा सहजीकरण गर्ने प्रयोजनका लागि सुदुरपश्चिम प्रदेश अन्तर्गतको प्रादेशिक सुशासन केन्द्रको चालु आ. व. २०७८/०७९ को स्वीकृत बार्षिक कार्यक्रम अनुसार .हिमाली गाउँपालिकाको राजश्व सुधार कार्ययोजना तयार गरिएको छ ।

१.३ राजश्व सूधार कार्ययोजनाको उद्देश्यहरु

यस कार्यक्रमको समग्र उद्देश्य पालिकाहरुको आन्तरिक आय तथा राजश्वको विद्यमान अवस्था विश्लेषण गर्नु र व्यवहारिक तथा प्रभावकारी राजश्व प्रणालीको विकास गर्नु हो । यस उद्देश्यको प्राप्तिका लागि देहाय अनुसारका सहायक उद्देश्यहरु निर्धारण गरिएको छ :

- स्थानीय तहका जनप्रतिनिधीहरु तथा कर्मचारीहरुलाई राजश्व सुधार कार्यायोजना सम्बन्धी अभिमुखीकरण गर्ने ।
- स्थानीय तहमा शीर्षकगत रुपमा सम्भावित कर/गैर करका आधार तथा विगत तीन वर्षको आन्तरिक आयको अवस्थाको विश्लेषण गर्ने ।
- स्थानीय तहमा राजश्वका विभिन्न श्रोतहरुको लेखाजोखा (यथार्थ असुली सहित) गर्ने र वृद्धिका संभावनाहरु पहिचान गर्ने ।
- स्थानीय तहको राजश्व प्रशासनको संगठनात्मक संरचना संकलन तथा बिलिंग पद्दति र आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली सहित स्थानीय तहको समग्र राजश्व प्रशासन तथा यसको कार्य कुशलताको विश्लेषण गर्ने ।
- स्थानीय तहका आन्तरिक आय वृद्धिका संभावनाहरु पहिचान गरि आय सुधार कार्ययोजना र प्रक्षेपण सहितको आन्तरिक आय सुदृढीकरण कार्य योजना तयार गर्ने ।
- राजश्व सुधारका नयाँ संभावनाहरुको पहिचान गर्दै स्थानीय तहले अपनाउनुपर्ने भावी रणनीति सहित आगामी ३ आर्थिक वर्षका लागि कार्य योजना (२०७९/०८०-२०८१/०८२) सहित राजश्व सुधार कार्ययोजना तयार गर्ने ।
- स्थानीय तहको विद्यमान आर्थिक ऐन पुनरावलोकन गरी आगामी आर्थिक बर्षमा गर्नु पर्ने सुधारका लागि सुझाव सहित नमुना तयार गर्ने ।

१.४ अपेक्षित परिणाम

स्थानीय तहहरुलाइ वित्तीय रुपमा सवल बनाउने र खर्च व्यवस्थापन गर्न सक्षम बनाई सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाइ प्रभावकारी बनाउन राजश्व सुधार कार्ययोजना निर्माण गर्नु मुख्य अपेक्षित परिणाम हुनेछ साथै यस कार्ययोजना मार्फत तल उल्लेखित कुराहरु प्राप्त हुनेछन :

- सम्बन्धित स्थानीय तहहरुका जनप्रतिनिधीहरु, कर्मचारी सवैले राजश्व सुधार सम्बन्धी अभिमुखीकरण प्राप्त गरी आन्तरिक आय तथा कर सम्बन्धी विषयमा आवश्यक जानकारी हासिल गरेका हुनेछन् ।
- सहभागितामूलक विधिद्वारा तोकिएका स्थानिय तहको सूचना र तथ्याङ्कमा आधारित कार्यान्वयन योग्य राजश्व सुधार कार्ययोजना तयार भएको हुनेछ ।
- आन्तरीक आयका नयाँ सम्भावनाहरुको पहिचान भई सो समेत समावेश भएको राजश्व सुधार योजनाको कार्यान्वयनबाट स्थानीय तहको आन्तरिक आयमा बृद्धि भएको हुनेछ ।
- नमुना आर्थिक ऐन आगामी आर्थिक बर्षबाट यथार्थतामा कार्यान्वयनमा आएको हुनेछ ।

१.५ राजश्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा विधी र प्रक्रिया

राजश्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको लागि अवलम्बन गरिएका विधी तथा चरणहरूलाई देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ (चित्र १) ।

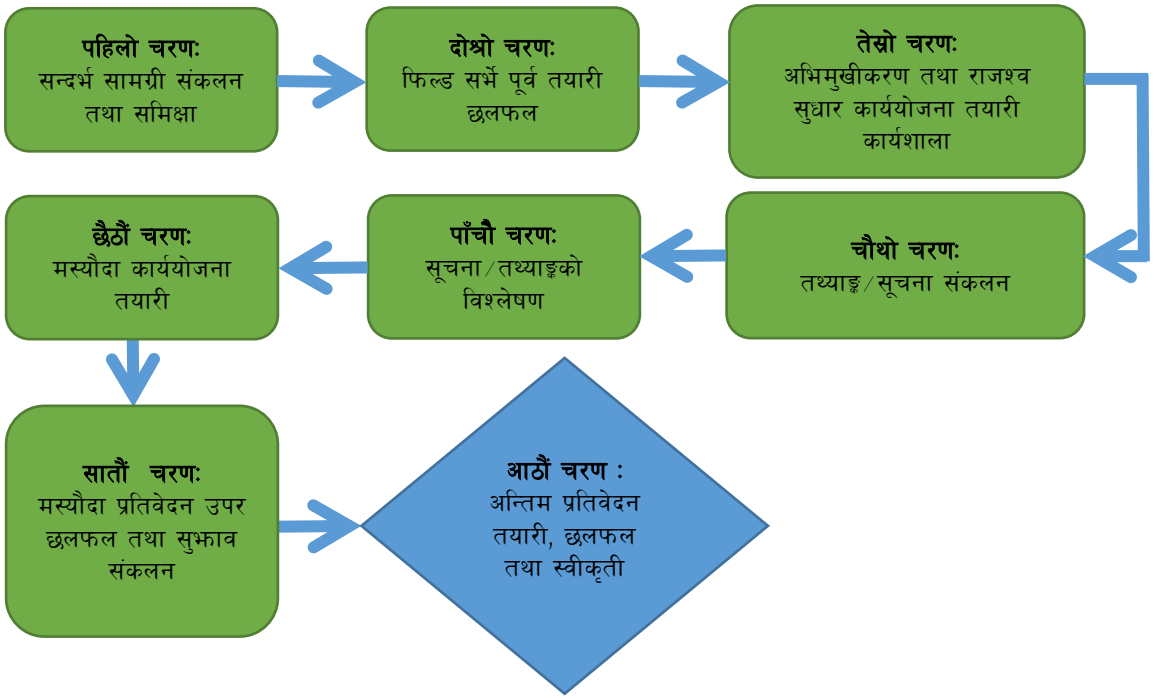

चित्र १: राजश्व सूधार कार्ययोजना तर्जुमाको लागि अवलम्बन गरिएका चरणहरू

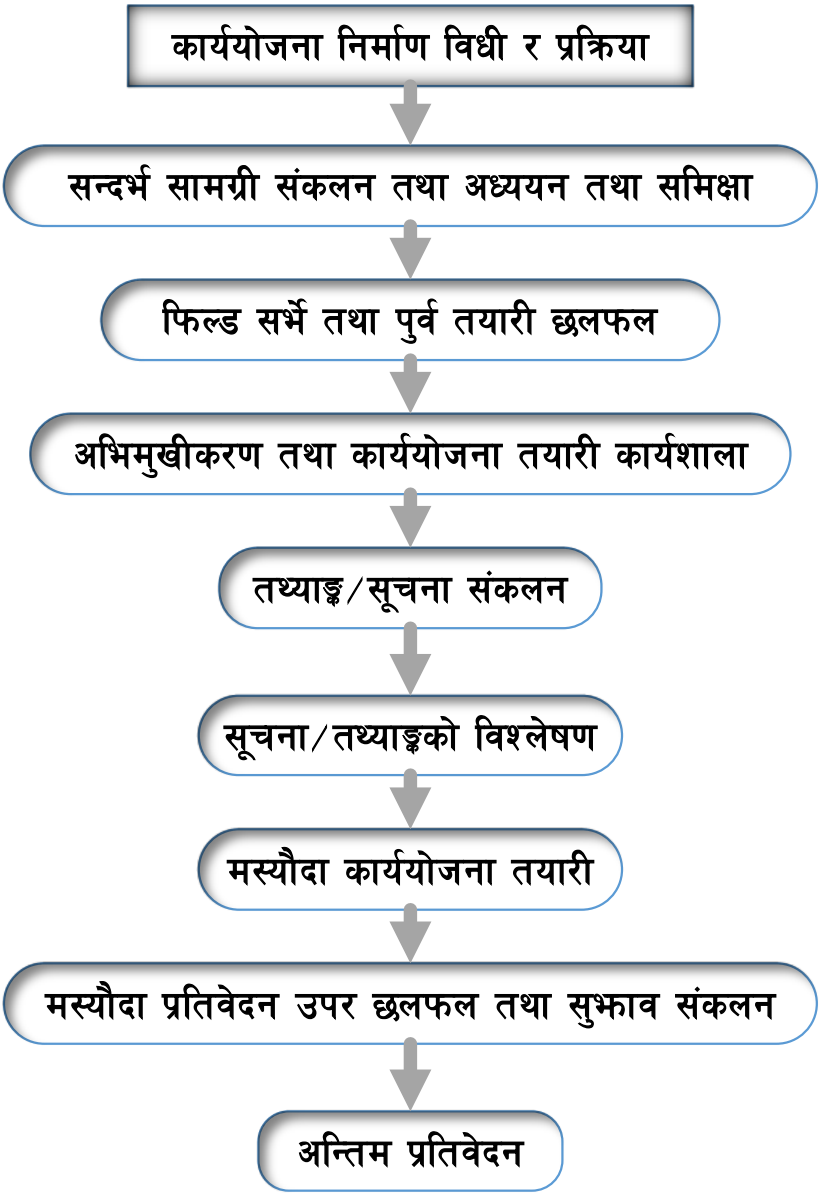

चित्र २: कार्ययोजना निर्माण विधि र प्रक्रिया

पहिलो चरण: सन्दर्भ सामाग्री संकलन तथा समीक्षा

राजश्व सुधार कार्ययोजनासँग सान्दर्भिक विभिन्न सामाग्रीहरुको संकलन तथा अध्ययन गरियो । यस अध्ययन कार्यको लागि पहिलो चरणमा परामर्शदाता समूहबाट विभिन्न स्रोतहरू मार्फत सन्दर्भ सामाग्रीहरू संकलन, अध्ययन तथा पुनरावलोकन गरिएको थियो । जसमध्ये नेपालको संविधान (२०७२), स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ (संशोधन सहित), संघ, प्रदेश र स्थानीय तह (समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध) ऐन २०७७, अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४, आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व सम्बन्धी ऐन २०७६, सार्वजनिक निजी साझेदारी तथा लगानी ऐन २०७५, आपूर्ति नीति २०६९, औद्योगिक व्यवसाय ऐन २०७३ (संशोधन २०७६), कम्पनी ऐन, २०६३ (संशोधन २०७५), उपभोक्ता हित संरक्षण ऐन, २०७५,

सहकारी ऐन २०७५ आदि रहेका छन् । यसैगरी प्रदेश सरकार अन्तर्गतका सम्बन्धित सन्दर्भ सामाग्रीहरु सुदूरपश्चिम प्रदेश आर्थिक ऐन, औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०७५ आदि रहेका छन् । यसै क्रममा अध्ययन तथा पुनरावलोकन गरिएका मुख्य-मुख्य सामाग्रीहरू अनुसूची १ मा दिइएको छ ।

दोस्रो चरणः फिल्ड सर्भे पूर्व तयारी छलफल

पालिकामा कार्ययोजना तर्जुमाका लागि आवश्यक तथ्याङ्क/सूचना संकलन गर्न जानु भन्दा पहिले प्रादेशिक सुशासन केन्द डेटीमा मिति २०७९ जेष्ठ ११ मा एक दिबसीय छलफल कार्यक्रम राखिएको थियो । उक्त छलफल कार्यक्रममा क्युव-पाथवे-भूगोल जेभीबाट तयार पारिएको प्रश्नावली तथा चेकलिष्टका बारेमा विस्तृत छलफल भयो र उक्त छलफलमा प्रदेश सुशासन केन्द्रका तर्फबाट दिनुभएका सुझावहरूलाई समेत सम्बोधन गरी प्रश्नावली तथा चेकलिष्टलाई अन्तिम रुप दिइएको थियो । उक्त कार्यक्रममा क्युव-पाथवे-भूगोल जेभीका तर्फबाट विषय विशेषज्ञले राजश्व सुधार कार्ययोजना सम्बन्धि सैद्धान्तिक र व्यवहारिक पक्षहरूको बारेमा प्रस्तुतिकरण गर्नु भएको थियो र उक्त प्रस्तुतिकरणमा उठेका जिज्ञासाहरूलाई सम्बोधन पनि गर्नु भएको थियो ।

तेस्रो चरणः अभिमुखीकरण कार्यशाला

पालिकामा कार्य प्रारम्भ गर्नुभन्दा पहिले राजश्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको लागि क्युव-पाथवे-भूगोल जेभीबाट खटिने फिल्ड अनुसन्धान टोलीले स्थानीय तहका प्रमुख तथा उप-प्रमुख, स्थानीय तहको राजश्व परिचालन सम्बन्धि काम गर्ने कर्मचारीहरु र राजश्व परामर्श समितिका पदाधिकारीहरुलाई राजश्व सुधार कार्ययोजना तयारी सम्बन्धमा अभिमुखीकरण गर्ने कार्य गरेको थियो ।

चौथो चरणः तथ्याङ्क/सूचना संकलन

कार्ययोजना तर्जुमा सम्बन्धि कार्यका लागि संस्थागत सूचना तथा तथ्यांकहरु समेत आवश्यक पर्ने हुन्छ । यसका लागि स्थानीय तहको वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम पुस्तिका, आर्थिक ऐनहरु, राजश्व सम्बन्धी कानूनहरु, प्रगति विवरणहरु तथा खर्चको फाँटवारी, प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण प्रतिवेदन, सम्भाव्यता अध्ययन प्रतिवेदनहरु आदिबाट पनि आवश्यक सूचना र तथ्यांक प्राप्त गरियो । त्यस बाहेक, उद्योग वाणिज्य संघ, यातायात व्यवसायीहरुको संगठन, होटल व्यवसायीहरुको संगठन आदि पेशागत एवम् व्यवसायीक संस्थाहरु लगायतका सरोकारवाला पक्षहरुसंगको छलफलबाट पनि आवश्यक सूचना तथा तथ्यांकहरु संकलन गरिएको थियो । राजश्व सुधार कार्ययोजना तयारीको क्रममा मुख्यतः निम्न प्रकारका सूचनाहरु संकलन गरिएको थियो ।

- राजश्व प्रशासनको वर्तमान अवस्था, राजश्व प्रशासनिक ब्यवस्था तथा सूचना प्रवाह सम्बन्धि विवरण
- राजश्व परिचालनका लागि अवलम्बन गरिएका नीतिगत ब्यवस्थाहरु
- कम्तिमा विगत तीन आर्थिक वर्षहरुको अनुमानित तथा यथार्थ आय विवरण
- गत वर्ष तथा चालु वर्षको हालसम्मको यथार्थ आय विवरण
- चालु वर्षको आर्थिक ऐन तथा बजेट
- आन्तरिक आय संकलनको अवस्था, स्रोत, क्षेत्र तथा दर सम्बन्धी विस्तृत विवरण
- आन्तरिक आय संकलनको संभावित नयाँ क्षेत्रहरू सम्बन्धि तथ्यांक तथा सूचना
- राजश्व सुधारका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरु तथा सोको जिम्मेवारी, आदि ।

कुनै सूचनाहरु/तथ्याङ्कहरु नमिल्दा र असंगतिपूर्ण देखिन गएमा त्यसलाई पूनः प्रमाणिकरण गरिएको थियो । यसरी प्रमाणिकरण गरि सकिएको तथ्याङ्कलाई कार्ययोजनाको उद्देश्यहरुले खोजे अनुसार तालिकामा रुपान्तरण गरिएको थियो । वस्तुगत विश्लेषणको लागि आवश्यक तथ्याङ्क अनुसूची २ अनुसार र विषयगत विश्लेषणको लागि आवश्यक तथ्याङ्क अनुसूची ३ अनुसार संकलन गरिएको थियो ।

पाँचौ चरणः सूचना/तथ्याङ्कको विश्लेषण

राजश्व सुधार कार्ययोजनाको लागि आवश्यक सूचना/तथ्याङ्क संकलन गरिसकेपछि त्यस्ता सूचनाहरुलाई विश्लेषण गरिने छ । सूचना विश्लेषणको लागि तथ्याङ्कीय विधि तथा गुणात्मक विश्लेषण विधि दुवैलाई प्रयोगमा ल्याइने छ । राजश्व सम्बन्धि नीतिगत ब्यवस्थाको विश्लेषण गरी सुधारका उपायहरु पहिचानको लागि गुणात्मक विश्लेषण विधि प्रयोग गरिएको थियो भने राजश्वको बृद्धिदर तथा विद्यमान दायराको विश्लेषण तथ्याङ्कीय विधिद्वारा गरिएको थियो ।

स्थानीय तहको राजश्व अधिकार, हाल गरिरहेको आय संकलन अवस्था तथा राजश्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयन पश्चात् आय संकलनमा पार्ने प्रभावहरुको मूल्याङ्कनलाई ध्यान दिदैं आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण गरिएको थियो । यसरी तयार गरिने प्रक्षेपणले हिमाली गाउँपालिकाको बजेट तर्जुमा गर्न सहयोग पुग्नेछ । यसैगरी हिमाली गाउँपालिकाको विगतको आयको वृद्धिदरको विश्लेषण गरी आय संकलनको अवस्थालाई विश्लेषण गरिएको छ । शुरु र अन्तिम बिन्दुको आधारमा वार्षिक बृद्धिदरको गणना निम्न शुत्रको प्रयोग गरि गरिएको थियो ।

$$\text{CAGR} = \left(\frac{\text{Ending Value}}{\text{Beginning Value}}\right)^{\left(\frac{1}{\text{Number of Years}}\right)} - 1$$

जहाँ, CAGR .औसत वार्षिक बृद्धिदर

Ending Value . अन्तिम वर्षको यथार्थ रकम
Beginning Value . पहिलो वर्षको यथार्थ रकम

आय प्रक्षेपणसँग सम्बन्धित तथ्याङ्कको विश्लेषण **अनुसूची ४** अनुसार गरिने छ ।

छैठौं चरणः मस्यौदा कार्ययोजना तयारी

स्थलगत अध्ययनबाट आएका तथ्याङ्क तथा सूचनाहरूलाई परिमाणात्मक तथा गुणात्मक विधिहरूको प्रयोग गरी मस्यौदा तयार गरिएको छ । लेखनको कार्य सकेसम्म भाषागत विज्ञता भएका ब्यक्तिले गर्दा राम्रो हुने हुँदा लेखनको जिम्मेवारी कसले लिने हो पूर्व तयारी चरणमै निश्चित गरिएको थियो । प्रतिवेदनको विषय सूची निम्न अनुसार छ ।

परिच्छेद – एक : परिचय

१.१ पृष्ठभूमी

१.२ राजश्व सुधार योजनाको औचित्य

१.३ योजनाले राखेका उद्देश्यहरु

१.४ योजना तर्जुमा विधि र प्रक्रिया

१.५ योजनाका सीमाहरु

परिच्छेद – दुई : गाउँ/गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय

२.१ गाउँ/गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय

२.२ गाउँ/गाउँपालिकाको मानव संसाधनको अवस्था

२.३ गाउँ/गाउँपालिकाको भौतिक सम्पत्तिको अवस्था

परिच्छेद – तीन : स्थानीय तहको राजश्व अधिकार तथा आय सम्भाब्यता

३.१ स्थानीय तहको राजश्व अधिकार सम्बन्धि संवैधानिक तथा कानुनी ब्यवस्था

३.२ गाउँ/गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था

३.३ आन्तरिक राजश्व संकलनको प्रमुख क्षेत्र र सम्भावना विश्लेषण

३.३.१ स्थानीय कर राजश्व

३.३.२ गैर कर राजश्व

परिच्छेद – चार : आय संकलनको संस्थागत क्षमता तथा संकलन अवस्था

४.१ राजश्व परिचालन सम्बन्धी नीति

४.२ आय संकलनको संस्थागत क्षमता

४.३ गाउँ/गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालन

४.४ राजश्व परिचालनमा रहेका सवालहरू

परिच्छेद – पाँच : राजश्व सुधार कार्ययोजना

५.१ गाउँ/गाउँपालिकाको राजश्व सुधार कार्ययोजना

परिच्छेद – छ : आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण

६.१ राजश्व सुधार कार्ययोजनाका आधारमा राजश्व प्रक्षेपण

६.२ गाउँ/गाउँपालिकाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको राजश्व प्रक्षेपण

परिच्छेद – सातः अपेक्षित नतिजा

परिच्छेद – आठः अनुगमन तथा मूल्यांकन

कअनुसूचीहरुः

अनुसूची १: तथ्याङ्क संकलन सूची

अनुसूची २: विषयगत विश्लेषणको नमूना फाराम

अनुसूची ३: वस्तुगत विश्लेषणको नमूना फाराम

अनुसूची ४: आय प्रक्षेपणको ढाँचा

सातौं चरणः मस्यौदा प्रतिवेदन उपर छलफल तथा सुझाव संकलन

राजश्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाका उपरोक्त चरणहरु पश्चात तयार गरिएको राजश्व सुधार कार्ययोजनाको मस्यौदा प्रतिवेदन सम्वन्धित सरोकारवालाहरु समक्ष प्रस्तुत गरी सुझाव लिइने छ । यसका लागि परामर्श कार्यशाला/बैठकको आयोजन गरिने छ । यस्तो छलफलबाट प्रतिवेदनमा छुट भएका विषय वा तथ्याङ्कीय कमजोरीहरुलाई सच्याउन र प्रतिवेदनका विषयमा सरोकारवालाहरुलाई जानकारी प्रदान गर्न पनि सहयोग पुग्ने छ ।

आठौ चरणः अन्तिम प्रतिवेदन तयारी, छलफल तथा स्वीकृती

मस्यौदा प्रतिवेदन प्राप्त भएका सुझाव समेतको आधारमा अन्तिम प्रतिवेदन तयार गरिने छ । यसरी तयार भएको कार्ययोजना सरोकारवालाहरुको बीचमा प्रस्तुतिकरण गरिने छ । दिइएका सुझावहरुको यथोचित सम्बोधन गरि प्रतिवेदनलाई अन्तिम रुप दिइने छ र स्थानीय राजश्व परामर्श समिति मार्फत कार्यपालिकामा पेश गरी कार्यपालिकाबाट स्वीकृत गराइने छ । कार्यपालिकाबाट प्रतिवेदन स्वीकृत गराउँदा प्रतिवेदन कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने बजेट विनियोजन गर्ने कार्यमा पनि सहजता आउने अपेक्षा गरिएको छ ।

१.६ राजश्व सुधार कार्ययोजनाका सीमाहरु

यस गाउँपालिकाको राजश्व सुधार कार्ययोजना क्षेत्र व्यापक रहेको भएता पनि उपलब्ध सीमित स्रोत साधन, पर्याप्त सूचनाको अभाव, सीमित समयका कारण यस अध्ययन निम्न अनुसारको सीमामा रही तयार गरिएको छ ।

यस राजश्व सुधार कार्ययोजना गाउँपालिकाको कार्यालयबाट प्राप्त अभिलेख तथा दस्तावेज, स्थानीय पदाधिकारीहरु तथा सम्बन्धित कर्मचारीहरु र अन्य सरोकारवालाहरुसँग गरिएको छलफल, गोष्ठि, अन्तर्क्रिया तथा कार्यशालाबाट प्राप्त सल्लाह, सुझाव र सूचनाको आधारमा तयार गरिएको हो ।

१. संघ तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त गर्ने राजश्व बाँडफाँड र समानीकरण अनुदानको रकम प्रक्षेपण हालको अभिलेखलाई आधार मानी वार्षिक रुपमा बृद्धि हुने अनुमान गरी लेखाजोखा गरिएको तथा स्थानीय तहबाट प्राप्त हुने राजश्वमा केन्द्रित रही योजना तर्जुमा गरिएको छ ।
२. राजश्व प्रक्षेपणको लागि स्थानीय तहले उपलब्ध गराएको तथ्याङ्क तथा केन्द्रिय तथ्याङ्क विभागले विभिन्न सर्वेक्षण मार्फत उपलब्ध गराएको तथ्याङ्कको आधारमा विश्लेषण गरिएको छ ।
३. वार्षिक रुपमा अनुगमन मुल्यांकन पश्चात राजश्व सुधार कार्ययोजनामा परिमार्जन गर्न सकिने छ ।

परिच्छेद - दुईः गाउँपालिकाको परिचय

यस परिच्छेदमा हिमाली गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय, अवस्थिति, आर्थिक तथा सामाजिक अवस्था, मानव संशाधन साथै भौगोलिक अवस्थालाई चित्रण गरिएको छ ।

२.१ हिमाली गाउपालिकाकाको सक्षिप्त परिचय

नामाकरणः

हिमाली गाउँपालिका बाजुरा जिल्लाको दुर्गम गाउँपालिका हो । यो गाउँपालिका नेपालको संबिधान २०७२ को धारा २९५ को उपधारा ९३० बमोजिम गठित गाँउपालिका, नगरपालिका, स्वायत्त, संरक्षित वा बिशेष क्षेत्रको नाम, संख्या तथा सिमाना निर्धारण आयोगको सिफारिसमा बनेको ७५३ वटा स्थानीय तह मध्यको एक हो । यो हिमाली गाउँपालिका राजनीतिक रुपमा ७ वडाहरुमा विभाजित छ ।

अवस्थिति :

हिमाली गाउँपालिका बाजुरा जिल्लाको सदरमुकाम मार्तडीबाट करिव ७५ किलोमिटर उत्तरपुर्वी दिशामा रहेको छ । कूल ८३०.३४ वर्ग किलोमिटर क्षेत्रफल ओगटेको यस गाउँपालिकाको सीमाना पूर्वमा मुगुजिल्ला, पश्चिमा बझांग जिल्ला, उत्तरमा हुम्ला जिल्ला र दक्षिणमा बाजुरा जिल्लाकै बुढीनन्दा नगरपालिका रहेका छन् । यो गाउँपालिका भौगोलिक अवस्थितिका हिसावले २९ डिग्रि २८ मिनेट ५० सेकण्ड उत्तरदेखि २९ डिग्रि ५७ मिनेट १० सेकण्ड उत्तरी अक्षांश र ८१ डिग्रि २९ मिनेट ४० सेकेण्ड पूर्वदेखि ८१ डिग्रि ४७ मिनेट ४० सेकेण्ड पुर्वी देशान्तरमा फैलिएको छ । भू-आकृतिमा विविधता भएसँगै यस गाउँपालिका सामाजिक साँस्कृतिक हिसावले पनि विविधता बोकेको छ । विभिन्न जातजाति र भौगोलिक विविधता बोकेको यो गाउँपालिकामा उचाइअनुसार हावापानीमा पनि विविधता पाइन्छ । यो गाउँपालिकाको अवस्थिति नक्सा तल चित्र नं. १ मा राखिएको छ ।

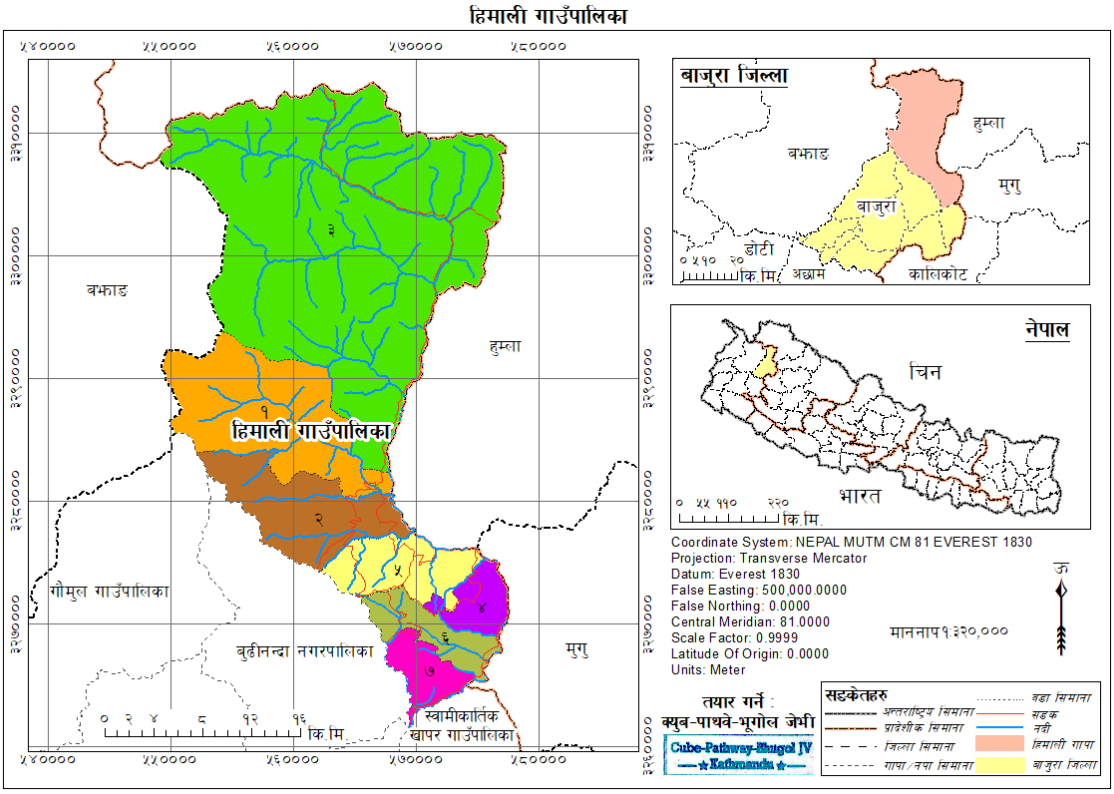

चित्र ३: हिमाली गाउँपालिकाको अवस्थिती नक्शा

हिमाली गाउँपालिकाको कूल क्षेत्रफल तथा वडागत विभाजन

हिमाली गाउँपालिकालाइ जम्मा ६ वटा वडामा विभाजन गरिएको छ । यस गाउँपालिकाको क्षेत्रफलको हिसावले सबैभन्दा ठूलो वडा वडा नं. ३ रहेको छ भने सबैभन्दा सानो वडा वडा नं. ४ रहेको छ ।

तालिका १: वडा अनूसार क्षेत्रफल

वडा नं.	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मी.)
१	१३०.४८
२	८०.०८
३	४८६.८५
४	२४.६३
५	४९.७३
६	३२.७५
	२५.८२
जम्मा	८३०.३४

गाउँपालिकाको जनसाङ्ख्यिक विवरण

केन्द्रीय तथ्यांक विभागको २०७८ को प्रारम्भक रिपोर्ट अनुसार यस गाउँपालिकाकाको जनगणनामा घरधुरीसंख्या १७२२ र जम्मा जनसंख्या ९२१४ रहेको छ । जसमा ४६२५ पुरुष र ४५८९ महिलाको जनसंख्या रहेको छ । तर घरधुरी सर्वेक्षण २०६८ का अनुसार यस हिमाली गाउँपालिकाको जम्मा घरधुरी संख्या १६९५ र जनसंख्या ९२१४ रहेको छ । जसमा पुरुष ४६२५ र महिला ४५८९ रहेको छ । जसलाई वडागत रुपमा तलको तलिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २: गाउँपालिकाको वडागत जनसाङ्ख्यिक विवरण

घरधुरी तथा टोल सर्वेक्षण २०७५				
वडा नं.	**घरधुरीसंख्या**	**पुरुष**	**महिला**	**जम्मा**
१	१८९	५०९	४७३	९८२
२	१३६	५१४	४११	९२५
३	१५५	४००	४१६	८१६
४	२२७	६०५	६३०	१२३५
५	२९५	८५९	८२०	१६७९
६	५२४	१३६४	१४३४	२७९८
७	१६९	३७४	४०५	७७९
जम्मा	**१६९५**	**४६२५**	**४५८९**	**९२१४**

पेशागत विवरण :

पशुपालन र कृषि यहाँको प्रमुख पेशा हो । यस हिमाली गाउँपालिकामा केन्द्रीय तथ्यांक विभागको तथ्यांक अनुसार सबैभन्दा बढी मानिसहरुले कृषिलाई आफ्नो पेशा बनाएका छन् । पेशागत विवरण हेर्दा यो गाउँपालिकाको ४०५३ को केषि, ४२१ को रोजगारी, २८५ को सरकारी तथा प्राइभेट जागिर, ३३९ विद्यार्थी, २१५ व्यापार व्यवसाय, ६१ ज्यालामजदुरी रहेको छ । जिल्लाको विकट गाउँपालिका हुनाको साथसाथै यहाँ कृषिको प्रचुर सम्भावना भने रहेको छ । उच्च पहाडि भेगमा हुने फलफुल, खेतिपाती, गाइवस्तु पालन यहाँका प्रमुख कृषिजन्य पेशाहरु रहेका छन् ।

पर्यटन (प्रशिद्ध स्थलहरू):

आवयश्यक पूर्वधारहरुको निर्माण गर्न सकेको खण्डमा यस गाउँपालिकामा प्रशस्त पर्यटन उद्योगहरुको सम्भावना रहेको छ । रानिसैन, बुढीनन्दा यहँका पर्यटनको सम्भावना बोकेका

अतिउत्तम क्षेत्रहरु हेका छन् । यहाँबाट उत्तरपट्टि देखिने हिमश्रृखलाहरु प्रकृतिप्रेमीहरुको लागि अति उत्तरम पर्यटकीय स्थलहरु हुन सक्छन् । यहाँ रहेका प्रसिद्ध स्थलहरुमा कोट महादेव मन्दिर, रुम्दीमाई मन्दिर, युना सनन्दा मन्दिर, वोर्ता समैजु मन्दिर, नादापाटा लवासर मन्दिर, शिवपार्वति मन्दिर, ऋषिमाजुमन्दिर रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा रहेको कर्णाली करिडोरमा ऱ्याफ्टिङको प्रवर्द्धन गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ । यो गाउँपालिकाबाट उत्तरतिर हिमालहरुको दृश्यवलोकन, साहासिक पदयात्रा र पर्वत्तारोहण गर्नका लागि अति उपयुक्त स्थानहरु रहेका छन् । यो गाउँपालिकामा दृष्यावलोकनका लागि उपयुक्त स्थानहरु जंगली जनावर, चचराचुरुंगी र पदमार्गको लागि यो गाउँपालिका उपयुक्त स्थान रहेको छ ।

सिंचाईः

यस गाउँपालिकाको क्षेत्रफल मध्ये २६८५ हेक्टर जमिनमा खेति गरिएको छ । ८० हेक्टर जमिनमा बाह्रैमास सिंचाइको व्यवस्था रहेको छ भने बाँकी ६५ हेक्टर जमिनमा मनसुनको समयमा सिंचाइको व्यवस्था रहेको छ । भने बाँकी जमिनमा गहुँ, धान, मकै, कोदो, जौ यस पालिकामा उत्पादन हुने मुख्य वालीहरु हुन भने फलफूलमा स्याउ, सुन्तला, ओखरहरु मुख्य रहेका छन् ।

यातायात पहुँच :

यस गाउँपालिकामा कच्ची सडकको व्यवस्था रहेको छ । सञ्जालले जोडिएका छन् । कतै नयाँ ट्याक खोलिएको छ भने कतै सडकको स्तरोन्नति गरि गाडि चलाउने व्यवस्था मिलाइएको छ । यो गाउँपाकिलामा बन्दैगरेका, स्तरोन्नति भएका सडकहरु हिउँदमा चल्ने गरे पनि वर्षायाममा भने नचल्ने गरेका छन् । यो गाउँपालिकामा यी सडकहरुको निर्माण भई सञ्चालनमा आए पश्चात् यहाँको स्थानीय उत्पादन बजारसम्म र बजारका दैनिक उपभोग्य र निर्माणसामग्री जस्ता अत्यावश्यक वस्तुहरु सुलभ तरिकाले घरदैलोमा पुगेपछि यहाँको जनजीवन सुधिदै गएको छ ।

उद्यम, व्यापार, व्यवसाय :

यस हिमाली गाउँपालिकामा विभिन्न खाले स्थानीय स्तरका उद्यम, व्यापार व्यवसायहरु सञ्चालनमा रहेका छन् । यहाँको मुख्य व्यापारिक केन्द्र पालिका केन्दू धुलीचौर रहेको छ । यहाँ

विभिन्न खाले सानातिना उद्योग, व्यापार व्यवसायहरु अस्तित्वमा रहेका छन् । यो गाउँपालिकाको मुख्य उद्यम भनेका अल्लो प्रसोधन केन्द्रहरु, ग्रिल तथा फर्निचर उद्योगहरु रहेका छन् भने बजार एरियामा सिलाइ कटाइ, विजुली पसल, सामान मर्मत केन्द्र, खाद्यान्न पसल, निर्माण सामग्री पसलहरु रहेका छन् । यस गाउँपालिका क्षेत्र भित्र किराना तथा अन्य विभिन्न प्रकारका साना व्यवसायिक पसलहरु रहेका छन् । जसमा धेरै जसो किराना पसल र चिया नास्ता होटलहरु र औषधि पसल रहेका छन् । गाउँपालिका क्षेत्र भित्र उत्पादन हुने खाद्यान्न, चौपाया, फलफूल तथा जडीबुटीको निर्यात गरिन्छ भने आयातहुने वस्तुमा मुख्य गरी चामल रहेको छ ।

मुख्य व्यापारिक केन्द्रहरू :

यस गाउँपालिका क्षेत्रभित्र स्थानीय स्तरमा सञ्चालनमा रहेका साना खुद्रा पसलहरु बाहेक बजारक्षेत्रको रुपमा कुनै पनि क्षेत्रहरु विकसित भइसकेका छैनन् । यद्यपी यहाँका मुख्य व्यापारिक केन्द्र भनेको नै गाउँपालका केन्द्र रहेको स्थान धुलिचौर नै रहेको छ । प्रत्येक वडाका वडाकार्यालय वरिपरि रहेका खुद्रा तथा गाउँघरे किराना, चियानास्ता, फलफुल पसलहरु नै यहाँका मुख्य व्यापारिक केन्द्रहरु रहेका छन् । यहाँका मानिसहरुको लागि दैनिक अत्यावश्यक सरसामान खरिद गर्ने स्थान हुन । यी स्थानीय बजारबाट भेडाबाखा, लत्ताकपडा र जडिवुटीहरुका साथसाथै स्थानीय स्तरमा उत्पादन हुने फलफुलको व्यापार गरिन्छ ।

उर्जा/विद्युत सुविधा :

घरधुरी सर्वेक्षण २०६८ को तथ्यांक अनुसार यस गाउापालिकामा प्रायः जसो सवै घरपरिवार दाउरालाई खाना पकाउने मुख्य इन्धनको रुपमा उपयोग गर्ने गर्दछन् । कूल घरधुरी मध्ये १६९१ घरपरिवारले दाउरामा खाना बनाउने र ३ घरधुरीले वायोग्यासमा खाना पकाउने गरेका छन । त्यसै गरी उज्यालोको लागि यहाँका जम्मा घरधुरी मध्ये १४७ घरले विजुलीको उपयोग गरेका छन् । मट्टितेलको वत्ती बाल्नेहरुको घरधुरी संख्या २९ रहेको छ भने सवैभन्दा धेरे ६०८ घरधुरीले सौर्यउर्जाको प्रयोग गरेका छन् भने अन्य घरधुरीहरु नखुलेका रहेका छन् ।

संञ्चार सुविधाः

यस गाउँपालिकामा उपलब्ध सेवा सुबिधा हेर्दा अधिकांश घरधुरी सञ्चारका सुविधाबाट बञ्चित रहेको पाइयो । घरका कुनै पनि सञ्चारका साधननहुने घरपरिवार १०८७ रहेका छन् । त्यसै गरी

मोवाइ सुविधा भएका घरधुरीहरु ३९६, रेडियो सुविधा भएका घरधुरीहरु ३९२, टेलिभिजन सुविधा भएका घरहरु १२, टेलिफोन सुविधा भएका घरहरु ३, टेलिफोन सुविधा भएका घरहरु १ , कम्प्युटर सुविधा भएका घरहरु १ रहेका छन भने नखुलेका घरधुरीहरु २५ रहेका छन् । सञ्चारको प्रभावकारीता बढाउनको लागि नेपाल टेलिकम र एनसेल जस्ता बहुराष्ट्रिय कम्पनीले सञ्चारको लागि आधारभूत पूर्वाधार विकास गर्ने क्रममा रहेका छन् ।

खानेपानी तथा सरसफाई :

यस गाउँपालिकामा खानेपानीको मुख्यस्रोतका रुपमा पाइपको धारा नै रहेको छ । तथापि विभिन्न वडाहरुमा एउटै घरले विभिन्न खानेपानीको स्रोतको प्रयोग पनि गर्ने गरेका छन् । यस गाउँपालिकामा पाइपको धारालाई खानेपानीको मुख्य स्रोतको रुपमा लिने घरधुरी ७५२ रहेका छन भने ढाकिएको कुवाप्रयोग गर्ने १ घरधुरी, नढाकिएको कुवा प्रयोग गर्ने १९ घरधुरी, ढुङ्गेधारा अथवा मुलको प्रयोग गर्ने ८५५ र खोला वा खोल्सालाई खानेपानीको मुख्य स्रोतको रुपमा लिने घरधुरी ६७ घरधुरी रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा १७२२ घरधुरीसँग आफ्नो प्राइभेट चर्पी नभएको अवस्था छ भने १२६ घरधुरीसँग पक्की फल्स शौचालयको व्यवस्था छ । त्यसै गरी कच्ची शौचालयहुने घरधुरीहरु २७९ रहेका छन् । पक्की सौचालयमा सिमेन्ट र प्यानको प्रयोग गरिएको छ भने कच्ची सौचालयलाई, काठको फल्याक, खर, पराल वा प्लाष्टिकले घेरेर बचिमा खाल्डो खनि प्रयोग गर्ने गरिएको छ ।

भवन तथा आवास :

यस गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेका घरह जगको आधारमा हेर्दा सबै भन्दा उच्च संख्यामा ढुंङ्गा र र माटो प्रयोग भएर बनेका घरहरुको संख्या १६८६ रहेका छन् भने आरसि.सि. फाउण्डेसन भएको १ घर र २ वटा काठको जगभएका घर रहेका छन् । त्यसै गरी गारोको आधारमा हेर्दा १६६७ घरको गारो माटो ढुङ्गाले बनेको छ भने १ वटा घर सिमेन्ट लगाइएको छ । तयसै गरी १४ वटा घर काठको फल्याकले बारिएको छ । घरको छनाको आधारमा हेर्दा १८२ खर वा फुसले छाएका घरहरु रहेका छन् । त्यसैगरी टिनले छाएका घरहरु १४ वटा, ७९८ वटा घरहरु टायल वा ढुङ्गाले छाएका छन् । ५ वटा घरहरु सिमेन्टको ढलान गरिएको छ , त्यसैगरी २२ वटाघरको छानो काठको र ६२५ वटाघरहरु माटोले छोपिएका रहेका छन् ।

शिक्षाः

सि.वि.ए. २०६८ को तथ्या.क अनुसार ५ वर्षदेखि २५ वर्षभित्रको २९६० स्कुल जाने उमेरको जनसंख्या मध्ये जम्मा १५७९ पुरुष र १३८१ महिलाहरुले स्कुल गइरहेका छन् भने त्यहि उमेरका ११४४ मध्ये ४२६ पुरुष र ७१८ महिलाहरु स्कुल गइरहका छैनन् । श्री शैलेश्वरी स्कुल, कालिका प्राइमेरी स्कुल यहाँका पुराना शैक्षिक संस्थाहरु लगायत अन्य शैक्षिक संस्थाहरुले यहाँका मानिसहरुलाई अनवरत रुपमा शिक्षा प्रदान गरिरहेका भएपनि यहाँको वस्तुगतस्थिति एवम सामाजिक रितिथितिले गर्दा यहाँका सबै बालबालिकाले विद्यालयको शिक्षा लिनबाट बञ्चित रहेका छन् ।

स्वास्थ्य :

राजनीतिक रुपमा ७ वडामा विभाजित यो गाउँपालकामा ३ वटा स्वास्थ्य संस्थाहरु रहेका छन् जसमा विच्छिया स्वास्थ्य चौकी, रुगिन स्वास्थ्य चौकी र सामुदायिक स्वास्थ्य केन्द्र धिम रहेका छन् । यो गाउँपालिकामा सामान्य खालको उपचार हुने, कुनै पनि अलि जटिल रोग लागेको खण्डमा जिल्ला सदरमुकाम, नेपालगञ्ज, भारत वा काठमाडौँ जानुपर्ने वाध्यता यहाँको रहेको छ ।

बैंक, वित्तीय संस्था तथा सहकारी :

यस हिमाली गाउँपालिकामा सानिमा बैंक लिमिटेडको शाखा कार्याल रहेको छ । यहाँका जनताहरुले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुबाट लिने सुविधाहरु यहि बैंक तथा स्थानीय स्तरमा रहेका सहकारीहरुबाट लिने गरेका छन् । गाउँपालिकामा नै बैंको शाखाकार्यालय आएपछि आफुसँग भएको रकम निक्षेप गर्न होस वा कुनै पनि बैंकीङ कारोबारको लागि जिल्ला सदरमुकाम नै जानुपर्ने वाध्यता यहाँका जनताहरुमा हटेर गएको छ ।

फोहरमैला व्यवस्थापनः

यस हिमाली गाउँपालिकामा फोहरमैला ब्यवस्थापनको लागि छुट्टै ल्याण्डपफिल साइटको व्वस्था गरिएको छैन । फोहोरमैला व्यवस्थापनको लागि यहाँका मानिसले विभिन्नखाले विधि अपनाएको पाइएको छ । सडने गल्ने खालका फोहोरहरु मलखादमा हालेर मल बनाउने, किचनजन्य फोहोरलाई कुखुरा, हाँस, गाइवस्तुलाई दानाको रुपमा खुवाउने वा मलखादमा जम्मा गरी मल बनाउने गरेको अवस्था रहेको छ ।

२.२ हिमाली गाउपालिकको मानव संसाधनको अवस्था

स्थानीय तहको निर्वाचन पश्चात जनप्रतिनिधिहरूमार्फत् गाउँ पालिकाको कार्य सञ्चालन भई आएको छ । यस गाउँपालिकामा रहेको दरबन्दी अनुसार हाल निम्नानुसार कर्मचारीहरू कार्यरत रहेका छन् । जसको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

२.२.१ हिमाली गाउापालिका मानव संसाधनको अवस्था

हिमाली गाउँपालिकाको कार्यालयमा विभिन्न विषयगत शाखामा २७ जना कर्मचारीहरू रहेका छन् जसलाई पद एवम विषयगत शाखाअनुसार तलाको तालिकामा देखाइएको छ ।

तालिका ३: हिमाली गाउापालिका मानव संसाधनको अवस्था

क्र.सं.	पद	शाखा	पदपुर्ति		
			स्थायी	करार	जम्मा
१	ना.सु	प्रशासन शाखा			१
२	सव इन्जिनियर	प्राविधिक शाखा			१
३	ना.प.से.प्रा	पशु शाखा			१
४	एम.आइ.एस. अपरेटर	पंजीकरण शाखा			१
५	ना. प्रा. स.	कृषि शाखा			१
६	सव इन्जिनियर	प्राविधिक शाखा			१
७	पोषण स्वयंमसेवक	पोषण			१
८	ना.सु	योजना शाखा			१
९	स्वास्थ्य शाखा प्रमुख	स्वास्थ्य शाखा			१
१०	लेखापाल	लेखा शाखा			१
११	ना. प्रा. स.	कृषि शाखा			१
१२	ना.सु	जिन्सी तथा राजश्व शाखा			१
१६	सव ओभरसियर	प्राविधिक शाखा			१
१४	रोजगार संयोजक	रोजगार सेवा केन्द्र			१
१५	सह लेखापाल	लेखा शाखा			१
१६	सव इन्जिनियर	रोजगार सेवा केन्द्र			१
१७	फिल्ड सहायक	पंजीकरण शाखा			१
१८	कार्यालय सहयोगी	पंजीकरण शाखा			१
१९	कम्प्युटर अपरेटर	प्रशासन शाखा			१
२०	कार्यालय सहयोगी	शिक्षा शाखा			१
२१	नि प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	स्वास्थ्य शाखा			१
२२	ना. प्रा. स.	कृषि शाखा			१
२३	सूचना तथा संचार प्रविधि	सूचना प्रविधि शाखा			१

क्र.सं.	पद	शाखा	पदपुर्ति		
			स्थायी	करार	जम्मा
	अधिकृत				
२४	फिल्ड सहायक	पंजीकरण शाखा			१
२५	ना.प.स्वा.प्रा	पशु शाखा प्रमुख			१
२६	ना. प्रा. स.	कृषि शाखा प्रमुख			१
२७	उधम विकास सहजकर्ता	उद्धम विकास सहजकर्ता			१

स्रोतः https://himalimun.gov.np/staff

२.२.२ हिमाली गाउँपालिकाकाको भौतिक सम्पत्तिको अवस्था

हिमाली गाउँपालिकाको भौतिक अवस्थिको लागि

परिच्छेद – तीन : स्थानीय तहको राजस्व अधिकार तथा आय सम्भाव्यता

नेपालको संविधान २०७२ तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ लगायतले स्थानीय तहलाई प्रदान गरेका राजस्व सम्बन्धि अधिकार र सो अधिकार कार्यान्वयनका लागि गाउँपालिकाका तर्फबाट गरिएका कानुनी व्यवस्था र गाउँपालिकाको राजस्व संकलनको अवस्था, सम्भावना, समस्या तथा चुनौतीहरूलाई यस परिच्छेदमा विश्लेषण गरिएको छ ।

३.१ स्थानीय तहको राजस्व अधिकार सम्बन्धि संवैधानिक तथा कानूनी व्यवस्था

३.१.१ संवैधानिक व्यवस्था

नेपालको संविधान २०७२ को अनुसूची ८ अनुसार स्थानीय तहको वित्तीय अधिकार अन्तर्गत स्थानीय तहहरूले सम्पत्ति कर (घरजग्गा कर) घरवहाल कर, घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर, भूमिकर (मालपोत), मनोरञ्जन कर, विज्ञापन कर र व्यवसाय कर लगाउन सक्नेछन् र गैरकर अन्तर्गत सेवा शुल्क, दस्तुर, पर्यटन शुल्क र दण्ड जरिवाना संकलन गर्न सक्नेछन् । राजस्व अधिकार सम्बन्धि विभिन्न तहहरूको एकल तथा साझा अधिकार सम्बन्धि विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ४: तहगत राजस्व अधिकार

संघ	प्रदेश	स्थानीय	साझा
भन्सार अन्त:शुल्क मूल्य अभिवृद्धि कर संस्थागत आयकर व्यक्तिगत आयकर पारिश्रमिक कर राहदानी शुल्क भिसा शुल्क पर्यटन दस्तुर सेवा शुल्क दस्तुर दण्ड जरिबार	घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर मनोरञ्जन कर विज्ञापन कर पर्यटन कृषि आयमा कर सेवा शुल्क दस्तुर दण्ड जरिवाना	सम्पत्ति कर घर बहाल कर घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क सवारी साधन कर सेवा शुल्क दस्तुर पर्यटन शुल्क विज्ञापन कर व्यवसाय कर भूमिकर (मालपोत) मनोरञ्जन कर मालपोत संकलन दण्ड जरिवान	सेवा शुल्क, दस्तुर, दण्ड जरिवाना प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी, पर्यटन शुल्क

स्रोत: नेपालको संविधान, २०७२

३.१.२ कानूनी व्यवस्था

(क) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ५४ देखि ६३ सम्म स्थानीय तहको वित्तीय अधिकार सम्बन्धि व्यवस्था रहेको छ । यसमा कर अन्तर्गत प्रत्यक्ष करहरू जस्तै सम्पत्ति कर, भूमिकर (मालपोत), घर-जग्गा वहाल कर, पार्किङ शुल्क, जडिबुटी, कबाडी र जीवजन्तुकर आदि छन् भने अप्रत्यक्ष कर जस्तै व्यवसाय कर जस्ता करहरू रहेका छन् । यसरी नै गैरकर अन्तर्गत गाउँपालिका वा गाउँपालिकाबाट विभिन्न सेवाहरू उपयोग गरे बापतको सेवाशुल्क जस्तै विभिन्न पर्यटन व्यवसायमा शुल्क, स्थानीय तहले निर्माण, सञ्चालन वा व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पूर्वाधार उपयोग शुल्क, स्थानीय तहले उपलब्ध गराएको कुनै सेवा उपयोग गरे बापत सेवा उपयोगकर्ताहरूबाट असूल गरिने सेवा व्यवस्थापन शुल्क, विभिन्न नियमन सेवा तथा सिफारिस वापत प्राप्त भएको दस्तुर वापतको रकम, नक्शापास दस्तुर र गाउँपालिका वा गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षणबाट तोकिएको परिणाममा स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा एवं माटोजन्य वस्तु बिक्री र अन्य सम्पत्ति विक्री, सामुदायिक वनको आय र जनसहभागिता वापतको रकम आदि रहेको छन् ।

यसैगरी प्रदेश र स्थानीय तह दुबैले साझेदारीमा संकलन गर्ने घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर रहेको छ । यसको दर प्रदेशले तोक्ने र संकलन स्थानीय तहले गर्ने प्रावधान रहेको छ । हालसम्म संघीय तहबाट स्थानीय तहमा घरजग्गाको ल ागत स्थानान्तरण भै नसकेको र संघीय सरकार मातहतको जिल्लास्थित मालपोत कार्यालयले नै घरजग्गा कर प्रदेश कानुन बमोजिम असुलउपर गरी त्यसको ६०% सम्बन्धित स्थानीय गाउँपालिका वा गाउँपालिका र ४०% सम्बन्धित प्रदेशमा पठाउने गरेको छ । स्थानीय गाउँपालिकामा देहायको चित्रमा देखाए बमोजिमका स्रोतबाट आम्दानी प्राप्त हुने गर्दछ ।

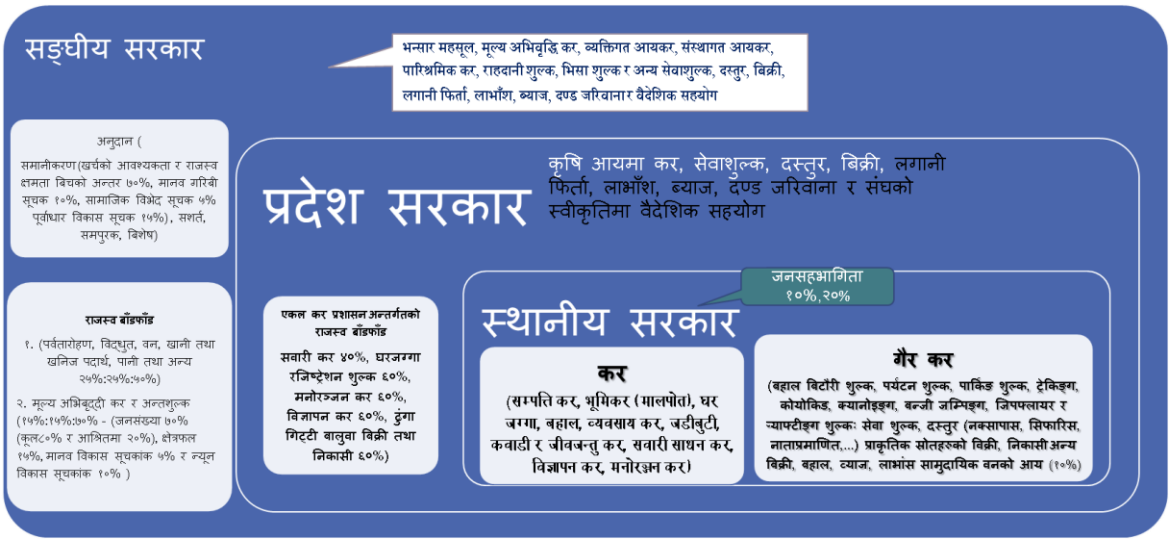

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ले स्थानीय तहको वित्तीय अधिकारलाई थप स्पष्ट पार्न संघीय, प्रदेश र स्थानीय तहले परिचालन गर्ने कर र गैह्र करका शीर्षकहरू निर्धारण गर्नुका साथै संविधानका अनुसूचीमा एकल अधिकारमा दोहोरो अधिकारक्षेत्रमा परेका र संयुक्त अधिकारक्षेत्रका राजस्वका शीर्षकहरूको सन्दर्भमा प्रदेश र स्थानीय तहबिच एकले कर प्रशासन सम्बन्धमा निम्नानुसारको थप व्यवस्था समेत गरेको छ । आर्थिक ऐन २०७५ ले परिमार्जन गरेको ब्यवस्था देहाय बमोजिम रहेको छ ।

तालिका ५: एकल कर प्रशासनअन्तर्गत उठेको राजस्वलाई स्थानीय र प्रदेश तह बीच बाँडफाँड व्यवस्था

करका क्षेत्रहरु	दर निर्धारण गर्ने	संकलन गर्ने तह	राजस्व बाँडफाँड (प्रतिशतमा)	
			प्रदेश	स्थानीय तह
सवारी साधन	प्रदेश	प्रदेश	६०	४०
रजिष्ट्रेशन शुल्क	प्रदेश	स्थानीय तह	४०	६०
मनोरञ्जन कर	प्रदेश	स्थानीय तह	४०	६०
विज्ञापन कर	स्थानीय तह	स्थानीय तह	४०	६०
अन्य सवारी साधन कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा र विद्युतीय रिक्सा)	स्थानीय तह	स्थानीय तह		१००

स्रोतः अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ (आर्थिक ऐन २०७५ द्वारा संशोधित) दफा ५ र ६

एकल कोषको व्यवस्थापनः

एकल कोषको व्यवस्थापन देहाय बमोजिम हुनेछः-

१. एकल कर बाँडफाँड प्रयोजनका लागि संकलन गर्न तह (प्रदेश र स्थानीय) ले संकलित रकम विभाज्य कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने हुन्छ ।

२. प्रदेशले सवारीसाधन करबाट उठेको रकम प्रदेश विभाज्य कोषमा जम्मा गर्ने ।

३. प्रदेशले सवारी साधन करबाट उठेको रकम प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले निर्धारण गरेको आधार र ढाँचा बमोजिम प्रदेश सरकारले स्थानीय तहलाई बाँडफाँड गर्ने र मासिकरुपमा सम्बन्धित स्थानीय सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने ।

४. स्थानीय तहले विभाज्य कोषमा रहेको रकमको ४०% आवधिक रूपमा प्रदेशको सञ्चितकोषमा दाखिला गर्नुपर्ने ।

स्थानीय तहको आन्तरिक आयः-

स्थानीय तहलाई कानुनले नै कर, सेवाशुल्क, दस्तुर तथा दण्ड जरिवानाबाट राजस्व प्राप्त गर्ने अधिकार प्रदान गरेको छ । करको दायरामा रहेका व्यक्ति तथा संस्थाहरूले भुक्तानी गर्ने

रकमहरू नै स्थानीयतहका राजस्वका स्रोतहरू भएको हुनाले नागरीकले आफूले तिरेको करको स्थानीयतहले कसरी उपयोग गरेको छ भन्ने विषयमा चासो र सरोकार राख्नु स्वभाविक हो भने स्थानीय सरकारले राजस्वको सदुपयोग गर्ने दायित्व निर्वाह गर्नुपर्दछ ।

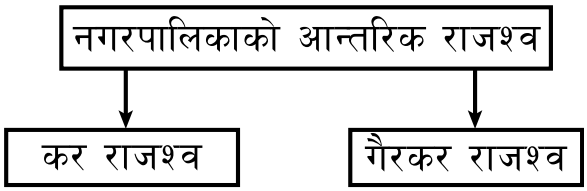

गाउँपालिकाको आन्तरिक राजस्वका स्रोतहरूः

१. सम्पत्ति कर सम्बन्धि व्यवस्था

गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको घर र घरजग्गामा सम्पत्ति कर लगाउने छ । यो व्यवस्था अनुसार सम्पत्ति कर लगाउँदा घर र सो घरले चर्चेको जग्गामा सम्पत्ति कर लगाउने र बाँकी जग्गा र घर नभएका अन्य जग्गामा भूमिकर (मालपोत) लगाउनु पर्ने छ ।

<u>स्पष्टिकरण</u>

घरले चर्चेको जग्गा भन्नाले घरले ओगटेको क्षेत्रफल बराबरको जग्गा र अधिकतम सो बराबरको थप जग्गा सम्झनु पर्दछ । यसरी सम्पत्ति कर लगाउँदा देहायबमोजिमका विषयलाई आधार लिनुपर्ने व्यवस्था रहेको छः

(क) घर र जग्गाको आकार प्रकार र बनौट
(ख) घर र जग्गाको प्रचलित बजार मूल्य तथा घरको हकमा ह्रासमूल्य
(ग) घर र जग्गाको व्यापारिक वा आवासीय उपयोगको अवस्था

(२) भूमिकर (मालपोत) सम्वन्धी व्यवस्था

गाउँपालिका तथा गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको जग्गामा त्यस्तो जग्गाको उपयोगको आधारमा भूमिकर (मालपोत) लगाउने छ । आर्थिक ऐन, २०७५ (पछि केही नेपाल ऐन संशोधन गर्ने ऐन २०७५ द्वारा संशोधित) ले घर र त्यसले चर्चेको निश्चित जग्गामा सम्पत्ति कर लगाएपछि सोभन्दा बढी जग्गामा भूमिकर (मालपोत) लगाउनु पर्ने व्यवस्था छ । तर सम्पत्ति कर लगाएको अवस्थामा भूमिकर (मालपोत) लगाइने छैन ।

(३) व्यवसाय कर

गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र व्यापार, व्यवसाय वा सेवामा पूँजीगत लगानी र आर्थिक कारोबारको आधारमा व्यवसाय कर लगाउन सक्नेछ ।

(४) घर जग्गा वहाल कर

गाउँपालिकाको क्षेत्रभित्र कुनै व्यक्ति, वा संस्थाले भवन, घर, पसल, ग्यारेज, गोदाम, टहरा, छप्पर, कारखाना, जग्गा, पोखरी पुरै वा आंशिक तवरले वहालमा दिएको गाउँपालिकाले त्यस्तो वहाल रकममा वहाल कर लगाउन सक्नेछ ।

(५) सवारी कर

गाउँपालिकाले सिमित सवारी साधन (अटोरिक्सा तथा इ-रिक्सा, ठेला गाडा, टाँगा र रिक्सा) हरुको मात्र दर्ता, नवीकरण तथा वार्षिक सवारी कर संकलन गर्न सक्ने अधिकार पाएको छ । छायाँनाथरारा गाउँपालिकाले यसका लागि दर निर्धारण गरेको अवस्था छ ।

(६) विज्ञापन कर

गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रका सडक, चोक, सार्वजनिक स्थलमा विज्ञापन, प्रचारप्रसार आदिका लागि राख्न दिने साइन बोर्ड, ग्लो बोर्ड, स्टल आदिमा विज्ञापन कर लगाउन सक्ने व्यवस्था रहेको छ ।

(७) गैरकरहरु

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनमा गाउँपालिकाले पर्यटन शुल्क अन्तर्गत आफ्नो क्षेत्रभित्र सञ्चालनमा रहेका केबलकार, ट्रेकीङ्ग, कायाकिङ्ग, क्यानोनिङ्ग, बञ्जी जम्प, जीपफ्लायर, ञ्याफ्टिङ्ग, प्याराग्लाइडिङ्ग लगायतका स्थानीय पर्यटन, मनोरञ्जन तथा साहासिक खेलकुद सम्बन्धी सेवा वा व्यवसायमा सेवाशुल्क लगाउने व्यवस्था रहेको छ ।

यसैगरी गाउँपालिकाबाट विभिन्न सिफारिसहरु, इजाजत पत्र तथा नवीकरण जस्तै एफएम रेडियो सञ्चालन, 'घ' वर्गको निर्माण इजाजत पत्र, निजी विद्यालय स्थापना, स्थानीयस्तरका व्यापारिक फर्म, सहकारी, प्राविधीक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम, ट्युशन तथा कोचिङ सेन्टर, औषधि पसल, घरजग्गा कारोवार (प्लटिङ्ग) जस्ता व्यवसायिक संस्थाहरुको दर्ता, नवीकरण आदिमा विभिन्न दस्तुर संकलन गर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

(८) प्राकृतिक श्रोतको रोयल्टी बाँडफाँड सम्वन्धी व्यवस्था

अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्था ऐन, २०७४ अनुसार प्राकृतिक श्रोतको रोयल्टी बाँडफाँड अन्तरगत पर्वतारोहण, विद्युत, वन, खानी तथा खनिज, पानी तथा अन्य प्राकृतिक श्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी बाँडफाँड सम्बन्धमा निम्न व्यवस्था गरेको छ ।

तालिका ६: प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँड (प्रतिशतमा)

श्रोतहरु	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह
पर्वतारोहण	५०	२५	२५
विद्युत	५०	२५	२५
बन	५०	२५	२५
खानी तथा खनिज	५०	२५	२५
पानी तथा अन्य स्रोत	५०	२५	२५

स्रोत : अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्था ऐन, २०७४, अनुसूची ४

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने २५ प्रतिशत हिस्साको लागि प्रत्येक स्थानीय तहको प्राकृतिक स्रोतको अवस्थिति तथा प्राकृतिक स्रोतमा आधारित परियोजना वा उपयोगबाट प्रभावित क्षेत्र र जनसंख्याको पहिचान गरी स्थानीय तहलाई रकम बाँडफाँड गर्न सिफारिस गरेको छ ।

(९) कर राजस्व बाँडफाँड सम्वन्धी व्यवस्था

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ अनुसार मूल्य अभिबृद्धि कर र आन्तरिक उत्पादनबाट उठेको अन्त शुल्क रकम मध्येबाट उठेको रकमलाई संघीय विभाज्य कोषमा राखी सोरकमबाट संघीय सरकारले ७०%, प्रदेशले १५% र स्थानीय सरकारले १५% बाडँफाँट गर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

तालिका ७: कर राजस्वको बाँडफाँड सम्बन्धी व्यवस्था (प्रतिशतमा)

श्रोतहरु	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह
मूल्य अभिबृद्धि कर (भ्याट)	७०	१५	१५
अन्तशुल्क	७०	१५	१५

स्रोत : अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४, परिच्छेद ३ (६)

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ अनुसार विभिन्न तहका सरकारहरुका बीचमा अनुदान सिफारिस गर्दा लिइने आधारहरु, राजस्वको बाँडफाँड गर्दा लिईने आधारहरु र प्राकृतिक स्रोतको परिचालन गर्दा लिईने आधार र मापदण्डहरु तयार गरी कार्यान्वयनका लागि सहजीकरण गर्नु पर्ने व्यवस्था रहेको छ । प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँड सम्बन्धी विषयमा संघ र प्रदेश, प्रदेश र प्रदेश, प्रदेश र स्थानीय तह तथा स्थानीय तहहरू बीच उठ्न सक्ने सम्भावित विवादको विषयमा अध्ययन अनुसन्धान गरी त्यसको निवारण गर्न समन्वयात्मक रूपमा काम गर्न राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले सम्बन्धित तहहरुलाई सुझाव दिने संवैधानिक व्यवस्था रहेको छ । राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँड गर्दा सोसँग सम्बन्धित वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन सम्बन्धमा आवश्यक अध्ययन र अनुसन्धान गरी नेपाल सरकारलाई सिफारिस समेत गर्नुपर्ने कानुनी व्यवस्था रहेको छ ।

हाल राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले जनसंख्या (कूल जनसंख्या र आश्रित जनसंख्या), क्षेत्रफल, मानव विकास सुचकांक, न्यून विकास सूचकांकको आधारमा प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई राजस्व बाँडफाँड गर्ने गरी आगामी ५ बर्षको लागि सिफारिस गरेको छ ।

क्र.सं.	आधारहरु	प्रदेश	स्थानीय तह
१	जनसंख्या: ➢ कूल जनसंख्या अनुपात ८० ➢ आश्रित जनसंख्या अनुपात २०	७०	७०
२	क्षेत्रफल	१५	१५
३	मानव विकास सूचकांक	५	५
४	न्यून विकास सूचकांक (पुर्वाधार सूचकांक ७०%, खर्चको आवश्यकता सूचकांक २०% र सामाजिक तथा आर्थिक असमानता सूचकांक १०%)	१०	१०
	जम्मा:	**१००**	**१००**

यस सूत्रबाट आएको रकममा ठूलो फरक देखिने र अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐनको दफा २१ ले प्रदेश तथा स्थानीय तहले आफ्नो प्रशासनिक खर्च आन्तरिक राजस्व तथा राजस्व बाँडफाँडबाट पुऱ्याउनु पर्ने हुनाले वित्त आयोगले प्रत्येक स्थानीय तहलाई न्यूनतम रकम र त्यसमा थप रकम सूत्र अनुसार रकम बाँडफाँड गर्ने गरेको छ । आयोगले गत आ.ब. २०७६/७७ मा ३ करोड ५० लाख र आ.ब. २०७५/७६ मा ३ करोड न्यूनतम रकम र त्यसपछि सुत्र अनुसारको रकम प्रत्येक स्थानीय तहलाई प्रदान गर्ने गरी नेपाल सरकारलाई राजस्व बाँडफाँड गर्न सिफारिस गरेको थियो ।

३.२ गाउपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था

यस हिमाली गाउँपालिकाको आन्तरिक आयका प्रमुख स्रोतहरूमा मालपोत, सिफारिश तथा अन्य दस्तुर, सेवा शुल्क दस्तुर, घर बहाल कर, व्यवसाय कर, जडीबुटी कर, पार्कीङ शुल्क, व्यवसाय दर्ता तथा नवीकरण दस्तुर आदि रहेका छन् । गाउँपालिकाको आन्तरिक आय २०७७/०७८ मा रु ५३०.९६४ हजार रहेको देखिन्छ भने २०७८/०७९ मा ६४० हजार अनुमान गरिएको छ ।

३.३ आन्तरिक राजस्व संकलनको प्रमूख क्षेत्र र सम्भावना विश्लेषण

बाजुरा जिल्लाको सदरमुकाम मार्तडीबाट करिब ७५ कि मी टाढा उत्तर पुर्वि दिशामा रहेको यस हिमाली गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल ८३०.३४ वर्ग कि मी रहेको छ । उच्च तथा मध्य पहाडी भागमा अवस्थित भू-भाग भएको हुनाले यहाँको आर्थिक क्रियाकलापको मुख्य आधार पर्यटन, कृषि, प्राकृतिक स्रोतसाधनहरू जस्तै वनजंगल, खनिज, जडीबुटी, खोला नदी आदि रहेका छन् । यहाँको सुन्दर तथा मनमोहक हिमाली दृष्य, ताल, घाँसेमैदान, आदिले पर्यटन व्यवसायको प्रचुर

संभावना रहेको छ । यस्ता व्यवसायहरूको विस्तार भएमा र उनीहरूलाई प्रत्यक्ष लाभदायी बनाई राजस्व संकलन अभियानमा समावेश गराउन सकेमा करको दायरा थप फराकिलो हुने सम्भावना छ ।

गाऊँपालिकाका सबै वडा र बस्तीहरूलाई सडकसञ्जालले जोड्ने कार्यहरू भैरहेका छन् जसले गाउँपालिकाको उत्पादनले बजारको पहुँचलाई सहज बनाउँदै लगेको छ । स्थानीय कच्चा पदार्थहरूमा आधारित प्रारम्भिक प्रशोधन तथा निकासीको प्रबल सम्भावनाहरू देखिएका छन् भने विभिन्न किसिमका घरेलु तथा साना उद्यम र व्यवसायको विकास तथा विस्तार हुन सक्ने अवस्था रहेको छ ।

तालिका ८: आन्तरिक आय परिचालनको बर्तमान अवस्था

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण (छ/छैन)	दर निर्धारणको अवस्था भएको/नभएको	संकलन भएको/नभएको
क.	कर तर्फ			
	भूमि कर (मालपोत)	छ	भएको	भएको
	सम्पत्ति कर	छ	नभएको	नभएको
	सवारी कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, इरिक्सा)	छैन	नभएको	नभएको
	घर जग्गा बहाल कर	छ	भएको	भएको
	व्यवसाय कर	छ	नभएको	नभएको
	जडिबुटी, कवाडी र जिवजन्तु कर	छ	भएको	नभएको
	विज्ञापन कर	छ	नभएको	नभएको
	मनोरन्जन कर	छ	भएको	नभएको
ख.	अन्य राजस्व			
	स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा एवम् माटोजन्य वस्तुको विक्री	छ	नभएको	नभएको
	काठ, दाउरा, जाराजुरी, दहत्तर, बहत्तर बिक्री	छैन	नभएको	नभएको
	वन पैदावर (सामुदायिक वनको) बिक्री बापतको आय	छैन	नभएको	नभएको
	नक्सापास दस्तुर	छैन	नभएको	नभएको
	व्यक्तिगत घटना दर्ता विलम्ब शुल्क	छ	भएको	भएको
	वहाल विटौरी शुल्क	छैन	नभएको	नभएको
	पार्किङ्ग शुल्क	छैन	नभएको	नभएको

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण (छ/छैन)	दर निर्धारणको अवस्था भएको/नभएको	संकलन भएको/नभएको
	अस्पताल संचालन	छैन	नभएको	नभएको
	फोहरमैला ब्यवस्थापन शुल्क	छैन	नभएको	नभएको
	स्थानीय खानेपानी महसुल	छ	नभएको	नभएको
	स्थानीय विद्युत महसुल	छ	नभएको	नभएको
	केवलकार, टेकिङ्ग, कायाकिङ्ग, वन्जीजम्प, जीपप्लायर, प्याराग्लाईडिङ्ग आदि मनोरंजन तथा साहसी खेलकुद सम्वन्धी सेवा तथा ब्यवसायमा सेवाशुल्क	छैन	नभएको	नभएको
	निर्माण, संचालन र ब्यवस्थापन गरेका स्थानीय पुर्वाधार तथा सेवामा सेवाशुल्क (खानेपानी, विजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, ढल निकास, सडक वत्ति, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, ब्ययमशाला, पर्यटकिय स्थल, हाटवजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, घोविधाट, सडक, वसपार्क, पुलआदि	छ	भएको	नभएको
	मूल्यांकन सेवा शुल्क	छैन	नभएको	नभएको
	दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर (एफएम रेडियो संचालन, घ वर्गको निर्माण इजाजतपत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका ब्यापारिक फर्म आदि)	छ	भएको	भएको
	ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, नुन, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क	छ	नभएको	नभएको
	वडा मार्फत गरिने सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर	छ	भएको	भएको

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण (छ/छैन)	दर निर्धारणको अवस्था भएको/नभएको	संकलन भएको/नभएको
	दण्ड जरिवाना	छ	भएको	भएको

उल्लेखित तालिकाका आधारमा विश्लेषण गर्दा गाऊँपालिकाले कर तर्फ ७ वटा शीर्षकहरूमा आय संकलन गर्ने सम्भावना देखिन्छ । जसमध्ये गाऊँपालिकाले हालसम्म २ वटा शीर्षकहरू भूमि कर , बहाल कर, आदी) को करका दरहरू निर्धारण गरी राजस्व मात्र संकलन गरिरहेको छ भने, विज्ञापन कर, मनोरञ्जन कर आदी को हालसम्म आर्थिक ऐनमा करको दर निर्धारण गरेता पनि राजस्व संकलन गरेको छैन । त्यसैगरी गैर कर तर्फ समग्रमा जम्मा १८ वटा शीर्षकहरू मध्ये ९ वटा शीर्षकहरूबाट आय संकलन गर्ने सम्भावना देखिन्छ । हालसम्म पालिकाले जम्मा ५ वटा शीर्षकहरूमा दर निर्धारण गरे पनी ४ शीर्षकहरूमा आय संकलन गरिरहेको छ । स्थानिय तहलाई ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, नुन, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क, अस्पताल संचालन, वहाल विटौरी शुल्क, वन पैदावर (सामुदायिक वनको) बिक्री बापतको आय, स्थानीय खानेपानी महसुल, स्थानीय विद्युत महसुल आदीको दर निर्धारण गरी आय संकलन गर्ने अधिकार प्राप्त भएता पनि यि सबैको हालसम्म दर निर्धारण तथा संकलन भएको छैन ।

३.३.१ कर राजस्व

गाऊँपालिकाको राजस्वका स्रोतहरूमध्ये कर राजस्व अन्तर्गत हाल परिचालन भैरहेको सम्भाव्य स्रोत र सोको परिचालनका लागि गर्नुपर्ने सुधारहरू देहाय बमोजिम रहेका छन्:

क. सम्पत्ति कर

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ५५ मा सम्पत्ति कर सम्बन्धि प्रावधान रहेको छ । उक्त प्रावधान अनुसार गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र रहेका घर र सो घरले चर्चेको क्षेत्रफल बराबरसम्मको जग्गामा सम्पत्ति कर लगाउन सक्ने व्यवस्था रहेको छ ।

विद्यमान अवस्था: गाऊँपालिकाको आर्थिक ऐन अनुसार सम्पत्तीकर/ घर जग्गा कर लगाउने ब्यवस्था गरेको छ । केही नेपाल ऐन संशोधन गर्ने ऐन, २०७५ अनुसार एकिकृत सम्पत्तिकर लाई सम्पत्तिकर को रुपमा र भुमिकर छुट्टै रुपमा लिने ब्यवस्था गरेको भएता पनि यस संबन्धमा गाउँपालिका अझै स्पषट भएको देखिदैन । आ.व.२०७७/०७८ मा यस शीर्षकमा गाउँपालिकाले रु ५०००० कर उठाएको देखिन्छ ।

सम्भावना : गाऊँपालिका क्षेत्रमा राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को प्रारम्भिक नतिजा अनुसार कुल २०९२ घरपरिवार रहेका छन् भने १७१६ घरसंख्या रहेका छन् भने राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को नतिजा अनुसार कुल १७२२ घरसंख्या रहेका छन् । सम्पत्ति कर संभाव्यता अनुमान प्रयोजनको

लागी राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को नतिजामा उल्लेख भए बमोजिम कूल घरधुरीको स्वामित्वमा भएका घरहरुलाई घरहरूलाई खर/परालले छाएको घर, टायल/स्लेट छाएको घर, जस्ता/टिनको छानो भएको घर, सिमेन्ट/ढलान, काठको छाना र माटोले ढाकेको आदी घर गरी ६ समूहमा विभाजन गरी यी चार किसिमका घरधुरीलाई तल उल्लेखित दरमा कर निर्धारण गर्नु उपयुक्त हुने प्रस्ताव गरिएको छ । यस अनुसार हुन आउने सम्पत्ति करको गणना निम्न अनुसार रहेको छ :

तालिका ९: सम्भाव्य सम्पत्ति करदाता तथा सम्पत्ति कर

घरको छानाको बनौट	घर परीवार	करको औसत दर (प्रस्तावित)	सम्भाव्य कूल आय रु.
खर/ फुस	१८२	५०	९१००
टायल/ स्लेट	७९८	१२०	९५७६०
जस्ता/ टिन	१४	१५०	२१००
सिमेन्ट/ढलान	५	५००	२५००
काठको छाना	२२	८०	१७६०
माटोको छाना	६२५	४०	२५०००
उल्लेख नभएको	७६	५०	३८००
जम्मा	**१७२२**		१४००२०

स्रोतः के.त.वि, २०६८

यस आधारमा विश्लेषण गर्दा उक्त १७२२ सम्भाव्य करदाताबाट सम्पत्ति कर स्वरुप वार्षिक रु. १,४०,०२० संकलन हुन सक्ने सम्भावना देखिन्छ । सम्पत्तीकर प्रयोजनको लागी यहाँ आवश्यक बिभिन्न तथ्याङ्कको अभावका कारण घरको बनौटलाइ मात्र आधारमानि संभाब्यता निकालिएको छ । यद्यपी यस गाऊँपालिकामा बिभिन्न संस्थागत तथा आबासिय भवन हरु समेत रहेको हुँदा सम्पत्तीकर यहाँ आँकलन गरीएको भन्दा बढी सम्पत्तीकर उठ्ने सम्भावना रहेको छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरूः गाऊँपालिका क्षेत्रमा रहेका घरजग्गा गाउँपालिकाको एक भरपर्दो आम्दानीको स्रोत हो । घरजग्गाहरूको वास्तविक मूल्याङ्कन, परिमार्जन, जनताहरूलाई कर तिर्नु दायित्व हो भन्ने बोध गराउने, जनताहरूको करतिर्न सक्ने क्षमता अनुसारको दर निर्धारण गर्ने, समयमा कर नतिर्ने करदाताहरूलाई दण्डजरिवानाको व्यवस्था गर्ने, राजस्व प्रशासनको समयसापेक्ष सुधार गर्ने आदि उपायहरूको अबलम्बन गरी सम्पत्ति कर सम्बन्धि ब्यवस्थामा सुधार गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको देखिन्छ ।

सम्पत्ति मुल्यांकन अनुसार कर निर्धारण गर्दा शुरु मूल्य रु. ५०,०००।- (पचासहजार) सम्मको सम्पत्तिमा रु. ५०।- र त्यसपछि सम्पत्तिको मूल्य अनुसार थप पचासहजारको सम्पत्तिमा -०।२० पैसा देखि सम्पीत्तको मूल्य बढ्दै जाँदा थप प्रति हजारमा रु. २।- सम्म वार्षिक कर लाग्ने गरी सम्पत्ति करको दर निर्धारण गर्नु उपयुक्त हुन्छ । यसका लागि गाऊँपालिकाले एउटा छुट्टै सम्पत्ति कर निर्देशिका जारी गरी सोही बमोजिम कार्यान्वयन गर्न उचित देखिन्छ । घरमुली महिला वा महिलाको स्वामीत्वमा रहेको सम्पत्ति भएमा त्यस्तो सम्पत्तिमा केही प्रतिशत छुट दिने गरी ऐनमा

व्यवस्था गर्न सकिने छ । राजस्व शाखामा कम्प्युटर सफ्टवेयर जडान गरी कर निर्धारण तथा विल काट्ने गरिएमा काम छिटोछरितो, सजिलो हुनका साथै मानवीय कमजोरीबाट हुने त्रुटीमा कमी ल्याउन सकिन्छ ।

ख. भूमिकर

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ५६ अनुसार गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको खेतीयोग्य जग्गामा त्यस्तो जग्गाको उपयोगका आधारमा भूमिकार (मालपोत) लगाउन सक्ने व्यवस्था रहेको छ । तर सम्पत्ति कर लगाएको जग्गामा भूमिकर (मालपोत) नलगाइने उल्लेख गरेको छ ।

विद्यमान अवस्थाः भूमिकर, गाऊँपालिकाको एउटा प्रमुख र दिगो राजस्वको स्रोत हो । गाऊँपालिकाको वेभसाईट बाट प्राप्त तथ्याङ्क अनुसार कूल क्षेत्रफल ८३०.३३ बर्ग कि.मी रहेको छ । गाउँपालिकाको बस्तुगत विवरण अनुसार यस गाउँपालिकामा जम्मा २५% जमिनमा खेती/कृषि गर्ने उल्लेख छ ।

संभाव्यताः

यस गाउँपालिकाबाट प्राप्त जानकारी अनुसार यस गाउँपालिकामा कृषियोग्य जमिन २५ % भएकाले, खेतियोग्य जमिन लाई आधार मान्दा गाउँपालिकाको कुल खेतियोग्य जमिन आंकलन गरी कुल कर संकलन गर्न सक्ने संभावना तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

सि.नं.	कुल क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.	कुल कृषि योग्य जमिन (रोपनी)	प्रस्तावित करको दर रु. / रोपनी	कुल रकम रु.
१	८३०.३३	४०८०३०.०४	१०	४०८०३००
जम्मा				४०८०३००

सुधारका पक्षहरू :

यस सम्बन्धमा अध्ययन अनुसन्धान गर्दा सुधारका पक्षहरू निम्नानुसार छन् :

- ✓ गाउँपालिकाले मालपोत कार्यालयसँग समन्वय गरी जग्गा धनी र जग्गाको तथ्याङ्क अभिलेखीकरण गर्ने ।
- ✓ करको दर निर्धारण गर्दा कित्ता अनुसार नभई क्षेत्रफल र खेतको प्रकारको आधारमा करको दर कायम गर्ने ।
- ✓ मालपोतको करको दर निर्धारण गर्दा प्रगतिशील कर प्रणाली अवलम्बन गर्ने ।

(ग) घरजग्गा वहाल कर:

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ५७ मा गाउँपालिका क्षेत्रभित्र कुनै व्यक्ति वा संस्थाले घर,पसल, ग्यारेज, गोदाम, भवन, टहरा, कारखाना, जग्गा वा पोखरी पूरै वा आंशिक रूपले वहालमा लिएकोमा गाऊँपालिकाले त्यस्तो बहाल रकममा वहाल कर लगाउने ब्यवस्था रहेको छ ।

विद्यमान अवस्था: गाऊँपालिकाको आर्थिक ऐनमा व्यवस्था गरे बमोजिम घरजग्गा बहालमा लगाए वापत वहालमा लगाएको शुल्कको १०% का दरले घरजग्गा वहाल कर असुलउपर गर्दै आएको छ । गाउँपालिकाले आ.व. २०७७/र०७८ मा यस शीर्षक अन्तर्गत जम्मा कूल रु.५००९३४ संकलन गरेको देखिन्छ ।

करको संभावना: आर्थिक गणना २०१८ को रिपोर्ट बमोजिम यस गाउँपालिकामा कुल ३३८ ब्यबसायहरु रहेका छन् र गाउँपालिकाबाट संकलित तथ्यांक अनुसार गाउँपालिका क्षेत्रमा १ बैंक तथा ६ वटा सहकारी संस्थाहरु पनि रहेका छन् । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार घर संख्या १७२२ रहेको देखिन्छ जहा ७६ परिवारको घरको प्रकृति नभएको देखिएकोले ७६ परिवार वहालमा बसेको अनुमान गरिएको छ ।

तालिका १०: घरजग्गा बहाल करको सम्भाव्यता विवरण

क्र. सं.	प्रयोजनका आधारमा बहालमा बस्ने	बहालमा बस्ने अनुमानित संख्या	मासिक औसत भाढा रकम	वार्षिक भाडा रकम	घर बहाल कर
		क	ख	ग	घ
			अनुमानित	क x ख x १२	ग को १० %
१	बैंक /वित्तिय संस्था	९	१५०००	१६२००००	१६२०००
२	अन्य व्यवसायहरु	३३८	१०००	४०५६०००	४०५६००
३	घरायसी प्रयोजनमा बस्नेहरु	७६	५००	४५६०००	४५६००
४	सरकारी तथा गैरसरकारी अन्य संघ संख्याहरु	-	-		
				कूल	**६१३२००**

श्रोत: आर्थिक गणना २०१८

* गाउँपालिकाबाट प्राप्त तथ्याङ्कमा आधारीत

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू: ब्यवसायिक तथा आवासिय प्रयोजनका लागि बहालमा प्रयोग भएका घर तथा जग्गाको परिमाण, मासिक भाडा अनुसारको लगत तयार गरी बहालकरको स्वीकृत दर बमोजिमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न घरजग्गा बहाल कर व्यवस्थापन कार्यविधी तर्जुमा गर्नुपर्ने देखिन्छ । दुई-दुई वर्षमा घरजग्गा बहाल करको दर पुनरावलोकन गर्नुपर्दछ ।

(घ) ब्यवसाय कर:

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ५८ मा गाउँपालिका क्षेत्रभित्र सञ्चालित व्यापार, ब्यवसाय वा सेवामा पूँजीगत लगानी र आर्थिक कारोबारको आधारमा ब्यवसाय कर लगाउने ब्यवस्था रहेको छ ।

हालको अवस्था: गाऊँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र सञ्चालनमा रहेका व्यवसायहरूलाई थोक तथा खुद्रा पसल, निर्माण सामाग्री, बिशेष परामर्स , उत्पादन मुलक, सेवा उद्योग, बित्तिय सेवा, स्टेशनरी तथा पुस्तक पसल, माछामासु तथा फलफुल पसल, अस्पताल, शिक्षण संस्था, शैलुन, लगायतका विभिन्न ब्यबसाय किसिममा वर्गीकरण गरी वार्षिक व्यवसाय करको दर निर्धारण गरेको छ । व्यवसाय कर न्यूनतम रु. ५०० देखि अधिकतम रु.२,००० सम्म तोकिएको छ । यस गाऊँपालिकामा आ.व. २०७७/७८ मा व्यवसाय कर वापत कुनै कर असुल गरेको पाइदैन ।

यस गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रहेका व्यवसायहरुको किसिम अनुसारका संख्या सम्बन्धी तथ्यांक तत्काल उपलब्ध छैन । हाल सालै केन्द्रीय तथ्यांक विभागले प्रकाशन गरेको राष्ट्रिय आर्थिक गणना २०१८ को नतिजा अनुसार यस गाउँपालिकामा जम्मा ३३८ वटा व्यवसाय रहेका र ६२२ जना उक्त व्यवसायमा संलग्न रहेको देखिन्छ । उक्त नतिजा अनुसार व्यवसायहरु निम्न अनुसार वर्गीकरण गरी गाउँपालिकाले संकलन गर्न सक्ने सम्भावित आय समेत आँकलन गरिएको छ ।

तालिका ११: व्यवसाय कर तथा सम्भावित आय

व्यवसाय	संख्या	करको औषत दर (प्रस्तावित)	संभावित राजस्व (रू. मा)
कृषि, वन, माछा पालन	१८	५००	९०००
उत्पादन	४३	५००	२१५००
खानी, बिद्युत, ग्याँस, खानेपानी तथा निर्माण	१	१५००	१५००
थोक तथा खुद्रा व्यापार	११०	५००	५५०००
यातायात, भण्डारण, सुचना तथा संचार	१	१०००	१०००
होटल, लज	८९	१५००	१३३५००
* वित्त, वीमा	९	१२००	१०८००
शिक्षा	२८	१०००	२८०००
मानव स्वास्थ्य र सामाजिक कार्य	१८	१०००	१८०००
घरजग्गा, पेशागत व्यवसाय, वैज्ञानिक, प्रशासनिक, कला, मनोरञ्जन र अन्य	२६	२०००	५२०००
जम्मा	**३४३**		**३३०३००**

श्रोत: आर्थिक गणना २०१८

* गाउँपालिकाबाट प्राप्त तथ्याङ्क

सुधारका पक्षहरू : यस गाउँपालिकाको व्यवसाय कर संकलनमा सुधार ल्याउनका लागी निम्न कार्यहरू गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

- गाउँपालिकामा भएका सबै व्यवसायको लगत संकलन गर्ने र आर्थिक ऐनमा कारोबारको आधारमा करको दर कायम गर्ने ।
- ऐनले व्यवस्था गरे अनुसारका सबै व्यवसायलाई गा.पा.मा दर्ता गराउने तथा गाउँपालिका क्षेत्रमा व्यवसाय गर्नको लागी गाउँपालिका कार्यपालिकाबाट व्यवसाय संचालन इजाजत लिनुपर्ने व्यवस्था अनिवार्य गर्ने ।
- एकै प्रकारको व्यवसायलाई व्यवसायमा भएको लगानी तथा कारोवारको आधारमा ठूला, मझौला र साना (क, ख, ग) वर्गमा वर्गीकरण गरी करको दरमा परिमार्जन गर्ने ।
- लगानी र आर्थिक कारोवारको आधारमा दर्ता शुल्क र वार्षिक कर निर्धारण गर्ने
- बजार अनुगमन गर्ने, यसका लागी राजस्व परामर्श समितिलाई बढी सक्रिय बनाउने
- कर अभियान सञ्चालन गरी कर सचेतना अभिवृद्धि गर्ने साथसाथै यस सम्बन्धमा नागरिकका गुनासो सुनुवाइ गरी जायज गुनासो सम्बोधनको व्यवस्था गर्ने
- कर प्रशासनमा दण्ड र पुरस्कारलाई नियमित प्रक्रियाका रुपमा स्थापित गर्ने । जस्तै- अधिकतम कर तिर्ने उपभोक्तालाई पुरस्कृत गर्ने । करको दायरामा नआउनेलाई जरिवानाको व्यवस्था पर्ने ।
- प्रभावकारी रुपमा व्यवसाय कर संकलनका लागी आन्तरिक राजस्व कार्यालय, घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय तथा उद्योग वाणिज्य संघ आदि कार्यालयहरूसँग आवश्यक सहयोग र समन्वय गर्ने । जस्तै आन्तरिक राजस्व कार्यालयले व्यवसाय संचालनका लागी VAT तथा PAN दर्ता एवं नवीकरण गर्दा स्थानीय निकायको व्यवसाय कर चुक्ता अनिवार्य गरिदिएमा कर संकलन प्रभावकारी हुनेछ ।

(ङ) विज्ञापन कर

विज्ञापन ऐन, २०७६ को दफा ४ अनुसार सार्वजनिक स्थलबाट देखिने गरी होर्डिङ बोर्ड राख्न र त्यसमा विज्ञापन गर्न चाहने व्यक्तिले सम्बन्धित स्थानीय तहबाट अनुमति लिनुपर्ने व्यवस्था रहेको छ । सोही दफाको उपदफा ६, मा विज्ञापन सम्बन्धी निवेदन, दस्तुर, अवधि लगायतका विषयहरू सम्बन्धित स्थानीय कानुन बमोजिम हुने समेत उल्लेख गरिएको छ । यस शीर्षक अन्तर्गत संकलित रकमको ४०% प्रदेश सरकारलाई दिनुपर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

विद्यमान अवस्थाः गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन, अनुसार बिज्ञापन कर लगाइने र असुल उपर गरिनेछ भनी उल्लेख गरिएको छ । यस गाउँपालिकामा यो शीर्षकबाट हाल सम्म रकम असुल गरेको छैन ।

संभाव्यता : गाउँपालिका क्षेत्रमा हुने विज्ञापन सामाग्री सम्बन्धि आवश्यक तथ्यांक उपलब्ध छैन । यस गाउँपालिका भित्र रहेका ७ वडामा विकास हुदै गरेको स्थानिय व्यापारिक केन्द्रहरु विज्ञापनका लागी सामान्य संभावना रहेको छ । गाउँपालिकामा सडक र बजारको विकास र

विस्तारसँग विज्ञापन सामाग्रीको बृद्धि हुदै जाने अनुमान गरिएको छ । गाउँपालिकाको केन्द्र र अन्य स्थानिय बजार क्षेत्रहरु र पर्यटकिय क्षेत्रहरुमा साना वोर्ड करिब ३५ वटा, फ्लेक्स प्रीन्ट ९५ वटा र एक महिने आयु हुने व्यानर १४० वटा हुन सक्ने देखिन्छ र साना बोर्डको रु. ५०० र फ्लेक्स प्रीन्टको रु. १५०, एक महिने आयु हुने व्यानरको दर ५० को दरले कर र लगाई विज्ञापन कर लिंदा निम्न बमोजिम रकम संकलन हुने अनुमान गरिएको छ । हाल सालै केन्द्रीय तथ्यांक विभागले प्रकाशन गरेको राष्ट्रिय आर्थिक गणना २०१८ को नतिजा र गाउँपालिकाबाट प्राप्त तथ्याङ्क अनुसार ३४३ ब्यबसाय रहेकोमा विभिन्न व्यवसायिहरुले आफ्नो व्यवसाय प्रवर्धन गर्न प्रयोग हुने बोर्डहरु कुल व्यवसायि हरुको ३०% ले राख्ने अनुमान गरिएको छ र सोबाट औसत रु २०० कायम गर्दा निम्न बमोजिम कर संकलन गर्न सकिने देखिन्छ ।

तालिका १२: विज्ञापन कर तथा सम्भावित आय

सि.न.	होडिं बोर्डका किसिम	संख्या	करको औषत दर (प्रस्तावित)	संभावित राजस्व (रू. मा)
१	साना बोर्ड	३५	५००	१७५००
२	फ्लेक्स प्रीन्ट	९५	१५०	१४२५०
३	एक महिने आयु हुने व्यानर	१४०	५०	७०००
४	व्यवसायिहरुले राखेका बोर्ड	१०३	२५०	२५७५०
			जम्मा	**६४५००**
			गाउँपालिकाले प्राप्त गर्ने कर ६० %	**३८७००**

श्रोत: आर्थिक गणना २०१८ र गाउँपालिकाको स्थलगत निरिक्षण

सुधारका पक्षहरू :

सुधारका पक्षहरु निम्नानुसार गर्न सकिन्छ :

- ✓ विज्ञापनका लागी उपयुक्त स्थानहरूको बारेमा तथ्याङ्क संकलन गर्ने ।
- ✓ संकलित विवरण अनुसार विज्ञापन करको दर निर्धारण गर्ने ।
- ✓ न्यूनतम संकलन हुन सक्ने रकम यकिन गरी ठेक्का अंक निर्धारण गर्ने ।

(च) कृषि तथा पशुजन्य वस्तुको ब्यवसायिक कारोवारमा लाग्ने कर

हालको अवस्था : हालैको स्थानीय शासन सञ्चालन ऐनको संशोधन पश्चात् गाउँपालिकाहरूले कृषि तथा पशु पंक्षीमा आधारीत ब्यबसायिक कारोबारको अनुमती तथा त्यस्तो कारोबारमा कर लिन सक्ने ब्यवस्था गरेको छ । यस गाउँपालिकाले यस शिर्षकमा हालसम्म राजश्व संकलन गरेको छैन ।

सम्भावना : यस गाऊँपालिकाको स्थलगत निरिक्षण अनुसार यस गा.पा. बाट करीब ३५०० किलो पशु जन्य उत्पादन हरू छिमेकि जिल्ला हरू वा नजिक को स्थानिय तहमा निकाशी हुने उल्लेख छ । यसै गरी घ्यु, मह समेत निकासी हुने उल्लेख छ । यस अनुसार यस गाऊँपालिकाले कृषि जन्य उत्पादन बाट किलोको रु १० कायम गर्दा करीब रू. ३५,००० राजश्व संकलन गर्न सक्ने अनुमान गर्न सकिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु :

- ✓ गाउँपालिकाबाट हुने कृषि जन्य उत्पादनको निकासी सम्बन्धी अभिलेख संकलन गर्ने ।
- ✓ आय संकलन सम्बन्धी प्रावधान आर्थिक ऐनमा समावेश गर्ने ।
- ✓ गाउँपालिकाले कृषी उत्पादनको निर्यातमा लगाउने कर सम्बन्धमा कार्यविधि तर्जुमा गरी कार्यान्वयमा ल्याउने ।
- ✓ कार्यविधिमा उल्लिखित शर्तहरू पालना भए नभएको अनुगमन गर्ने ।

(छ) अन्य करः

१. जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तुको ब्यवसायिक उपयोग कर

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ६१ मा गाउँपालिका क्षेत्रभित्र कुनै ब्यक्ति वा संस्थाले ऊन, खोटो, जडीबुटी, प्रचलित कानुन बमोजिम निषेधित जीवजन्तु बाहेकका अन्य मृत वा मारिएका जीवजन्तुको हाड, सीङ, प्वाँख, छाला वा यस्तै प्रकृतिका वस्तुको ब्यवसायिक उपयोग गरेबापत गाउँपालिकाले जडीबुटी, कवाडी तथा जीवजन्तु कर लगाउने ब्यवस्था रहेको छ ।

विद्यमान अवस्थाः गाऊँपालिका जडीबुटी, कवाडी र जीवजन्तुको व्यवसायिक करको प्रचुर संभावना रहेको भएता पनि कर संकलनको अवस्था उत्साहजनक रहेको देखिँदैन । आ.व. २०७७/०७८ मा यस शीर्षक अन्तर्गत रकम असुल भएको देखिदैन ।

करको सम्भावना : यस गाऊँपालिकामा विशेष गरेर यार्सागुम्बा, वन लसून, घुच्ची च्याउ, भ्याकुर, निरमसी, पदमचाल, पाषणबेद, पाँचऔले, कटुकी, हर्रो/वर्रो जस्ता जडीबुटी उत्पादन हुने गरेका छन् । तसर्थ यहाँ व्यवसायीक किसिमले जडीबुटी संकलन तथा विक्री वितरण गर्ने पेशा व्यवसायीहरू समेत रहेका छन् । यहाँको बजार क्षेत्रमा विभिन्न किसिमका कवाडीवस्तु उत्पादन तथा बिक्री वितरण हुने भएता पनि यस्ता व्यवसायिहरू करको दायरामा आइसकेका छैनन् । गाऊँपालिका क्षेत्रमा रहेका वनमा जडीबुटी खेती प्रवर्द्धन तथा बजारीकरण र जीवजन्तुहरूको ब्यवसायिक कारोबारका लागि बजार केन्द्रको व्यवस्थापन गरी राजस्व वृद्धि गर्न सकिने सम्भावना देखिन्छ ।

तालिका १३: जडीबूटीको विवरण

क्र. सं.	बस्तु	उत्पादन परीमाण (के.जी.)	करको दर (प्रती के.जी.)	संकलन हुन सक्ने रकम (रू.)
१	यार्सागुम्बा	३००	५०००	१५,००,०००
२	अन्य जडीबुटी	७,०००	५	३५,०००
जम्मा				**१५,३५,०००**

यस टेबुलको आधारमा विश्लेषण गर्दा जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तुको ब्यवसायिक उपयोग कर असुली गर्दा रु. १५,३५,००० संकलन हुने संभावना देखिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू : जडीबुटी, कवाडी र जीवजन्तुको व्यवसायिक उपयोग करमा सुधार गर्नका लागि ऐनले व्यवस्था गरे बमोजिमका सबै व्यवसायलाई गाउँपालिकामा दर्ता गर्न लगाई त्यस्ता व्यवसाय सञ्चालन गर्न इजाजत लिनुपर्ने व्यवस्था अनिवार्य गर्नुपर्ने देखिन्छ । करदाताहरूलाई आकर्षित गर्नका लागि छिमेकी पालिकाहरूसँग समन्वय गरी करमा एकरूपमा ल्याउनु पर्ने देखिन्छ । जडीबुटी, कवाडी र जीवजन्तुको व्यवसायिक कारोवार गर्ने व्यवसायीहरूको कारोवारको आधारमा कर निर्धारण गरी संकलन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

२. सामुदायिक वनको वन पैदावार बिक्रीबाट प्राप्त हुने आयकर

हालको अवस्था : हालैको स्थानीय शासन सञ्चालन ऐनको संशोधन पश्चात् सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिले वन पैदावारको बिक्री बापत प्राप्त गर्ने रकमको दश प्रतिशत सम्बन्धित गाउँपालिका तथा गाउँपालिकाको सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । यस गाउँपालिकामा रहेका सामुदायिक वन तथा ती वनहरुबाट बिक्री हुने वन पैदावरको परिमाण सम्बन्धी तथ्यांक छैन ।

सम्भावना : यस गाउँपालिकामा वन तथा भू संरक्षण मन्त्रालयले बनाएको नक्सा अनुसार ४०५ वर्ग कि.मि. वन रहेका छन् । स्थानीय जनताहरु यी वनहरुवाट धाँस, दाउरा, स्याउला, सोतर, काठहरुको उपभोग गरिरहेका छन् । यस गाउँपालिका क्षेत्र भित्र रहेका विभिन्न सामुदायिक वनहरुर सरकारी वनहरुमा बिभिन्न जडीबुटीहरु पाइने गर्दछन् । जडिवुटीहरुका संरक्षण, सम्वर्द्धन र दिगो व्यवस्थापनमा गाउँपालिकाको ध्यान पुग्न सकेमा यस भेगका वासिन्दाहरुको आयआर्जनमा अभिवृद्धि हुनका साथै गाउँपालिका समेत सम्पन्न हुनेमा कुनै शंका छैन । जडिवुटीवाट वार्षिक आम्दानी र राजश्व संकलनमा वारेमा कुनै तथ्याङ्क प्राप्त हुन सकेको छैन । यसै गरी गाउँपालिकामा रहेका सामुदयिक बन बाट बन पैदावारको रुपमा फर्निचरको लागी आवश्यक काठ समेत निकासी गर्दछ । यस गाउँपालिकामा सामुदायिक वनहरुबाट बिक्री हुने वन पैदावरको परिमाण सम्बन्धी तथ्यांक नभएकाले आगामी आ.व.मा गाउँपालिकाको

कार्यपालिका बैठकको निर्णय बमोजिम वन पैदावार बिक्री र काठ निर्यात कर निर्धारण गर्नुपर्ने देखिन्छ । गाउँपालिकामा रहेका सामुदायिक वनले बिक्री गरेका बन पैदावार बापत वन पैदावार बापत स्थानिय तहलाई तिर्नुपर्ने रकम तिर्दा प्रति बर्ग कि.मि रु १००० आंकलन गर्दा रू ४०५,००० रकम संकलन हुने संभावना देखिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु :

- ✓ गाउँपालिकामा रहेका सामुदायीक वना तथा वन पैदावर सम्बन्धी अभिलेख संकलन गर्ने ।
- ✓ सामुदायीक वन पैदावार बिक्री तथा उपयोग सम्बन्धीको वार्षिक कार्ययोजना गाउँपालिकाले स्वीकृत गर्ने ।
- ✓ आय संकलन सम्बन्धी प्रावधान आर्थिक ऐनमा समावेश गर्ने ।

३.३.२ गैरकर राजस्व

गाउँपालिकाले प्राप्त गर्न सक्ने राजस्वको एक प्रमुख स्रोतको रुपमा गैरकर राजस्व पनि हो । यस अन्तर्गत सेवा शुल्क, दस्तुर, विक्रीबाट प्राप्त आय लगायतका स्रोतहरू महत्वपूर्ण रहेका छन् ।

(क) स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा एवं माटोजन्य वस्तु बिक्री

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ६२ (क) मा खानीजन्य तथा प्राकृतिक वस्तुको विक्री गाउँपालिकाले गर्न सक्ने व्यवस्था रहेको छ । गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षणबाट तोकिएको परिमाणमा स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, माटोजन्य वस्तु र सार्वजनिक तथा ऐलानी जग्गामा रहेका काठ, दाउरा, जराजुरी आदिको बिक्री गर्न सक्ने र विक्री गरेर प्राप्त गरिएको रकम गाउँपालिकाको संचित कोषमा दाखिला गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

विद्यमान अवस्थाः गाउँपालिका क्षेत्रमा स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा एवं माटोजन्य वस्तुको बिक्री गरी गैरकर राजस्व प्राप्त गर्न सक्ने संभावना भएता पनि वर्तमान अवस्थासम्म प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुन सकेको देखिँदैन । गाउँपालिकाले यस शीर्षक अन्तरगत हाल सम्म राजस्व संकलन गरेको छैन । निजी सम्पत्तिबाट साधारण निर्माणमुखी खानीजन्य पदार्थहरूको उत्खनन् तथा उपयोगका लागि गाउँपालिकाले नै कार्यविधी तर्जुमा गरी इजाजत दिने र त्यसबाट उत्पादित वस्तुमा दस्तुर लगाउन सकिने कानुनी व्यवस्था रहको हुनाले निजि जमिनबाट उत्पादित वस्तुमा दस्तुरको दर निर्धारण गरी राजस्व संकलनको व्यवस्था गर्न उपयुक्त देखिन्छ ।

करको संभावनाः यस गाउँपालिका स्थानीय पूर्वाधार विकासको प्रारम्भिक चरणमै रहेको हुनाले निर्माण सामग्रीहरूको अत्याधिक माग वृद्धि हुँदै जान सक्ने देखिन्छ । यहाँका नदी तथा खोलाहरू बाट र बनक्षेत्रबाट प्राकृतिक वस्तुहरूको उत्पादन र विक्री तथा उपयोगको संभावना रहेको

देखिन्छ । यस गाउँपालिका भित्र बाह्रै महिना वहने कर्णाली लगायत अन्य खोलाहरु यस क्षेत्रमा रहेका छन् । यी नदी खोला हरुमा केही मात्रामा बालुवा, ढुङ्गाको संभावना रहेको हुँदा बार्षिक ५००००० डोका संकलन हुन सक्ने आँकलन गर्दा प्रति डोका रु. २ को दरले यी क्षेत्रहरु बाट करीब रू. १,००,००० जति संकलन गर्न सक्ने अनुमान गर्न सकिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु: गाउँपालिका अन्तर्गतका खानीजन्य तथा प्राकृतिक वस्तुहरुको परिमाण, गुणस्तर र वातावरणीय पक्षका विषयमा अध्ययन गरी सोको आधारमा परिचालनका लागि पहल गर्नुपर्ने र हालै नेपाल सरकारले जारी गरेको ढुंगा गिट्टी बालुवा उत्खनन् तथा विक्री वितरण सम्वन्धी मापदण्ड, २०७७ बमोजिम वातावरणीय परीक्षण तथा उत्खनन्, व्यवस्थापन र बिक्री वितरण गर्न आवश्यक सुधार समेत गर्नुपर्ने देखिन्छ । कानूनको मनसाय अनुसार गाउँपालिकाले आफ्नै आर्थिक ऐन मार्फत यसको दर निर्धारण गर्नुपर्ने र प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण पनि आफैले स्वीकृत गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

(ख) बहाल विटौरी शुल्क

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ५९ मा गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र आफूले निर्माण, रेखदेख वा सञ्चालन गरेको हाटबजार वा पसल वा सरकारी जग्गामा बनेका भौतिक संरचनाको उपयोग वापत बहाल विटौरी शुल्क लगाउन सकने व्यवस्था गरेको छ ।

विद्यमान अवस्था: गाउँपालिकाको गाउँ क्षेत्रको सडकको दायाँबायाँ तथा गाउँपालिका भित्रका बजार क्षेत्रमा घरटहराहरू अस्थायी रूपमा बसोबास गरी विभिन्न व्यापार, व्यवसाय तथा जिविकोपार्जनका गतिविधीहरू गरिरहेको अनुमान गरिएको छ । गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन २०७८ को दफा १० मा अनुसुची ९ अनुसार गाउँपालिका क्षेत्रभित्र आफूले निर्माण रेखदेख वा सञ्चालन गरेका हाटबजार वा पसलमा वा सरकारी जग्गाहरूमा बनेका संरचनाहरूको उपयोग बापत वहाल बिटौरी शुल्क लगाइने र असुल उपर गरिने उल्लेख गरिएको छ । यस शीर्षकमा गाउँपालिकाले हाल सम्म शुल्क असुल गरेको छैन ।

शुल्कको संभावना: गाउँपालिकाभित्रका अधिकांश वडाहरूमा सार्वजनिक जग्गा रहेको देखिन्छ । यी जग्गाहरू चरन, पुजापाठ, खेलकुद अन्न उत्पादन तथा घाँसे मैदानका रुपमा प्रयोग गरिएको पाइन्छ । यहाँ गाउँपालिकाले बिभिन्न हाट बजारहरू संचालन गरी बहाल बिटौरी शुल्क ऊठाउन सक्छ । यसरी ७ वटा वडामा कम्तिमा १ वडामा १ हाट वजार राख्दा सबै तथ्याङ्क हरू अध्यावधिक गरी आगामी बर्ष १ वडाबाट १५००० संकलन गरेमा करिब रू. १,०५,००० संकलन गर्न सक्ने संभावना देखिन्छ । गाउँपालिकाभित्र सडकको दायाँ र बायाँ निर्माण भएका कतिपय संरचनाहरू सडक विस्तारसँगै भत्काउनुपर्ने अवस्थामा रहेका देखिन्छन् भने बाँकी संरचनाहरू र अन्य सार्वजनिक जग्गामा बनेका घरटहरा लगायतका संरचनाहरूलाई स्थानीय कर अर्थात बहाल विटौरी शुल्कको दायरामा ल्याउनुपर्ने हुनाले सरकारी जग्गामा निर्माण भएका

यस्ता संरचनाहरूको पहिचान, लगत तयार पारी गाउँपालिकाको आर्थिक ऐनमा व्यवस्था गरिए बमोजिमो दर कायम गरी राजस्व असुली गर्न सकिने संभावना रहेको छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरूः गाउँपालिकाभित्र रहेका सडक अधिकार भित्रका सार्वजनिक, ऐलानी, पर्ति सरकारी तथा सामुदायिक जग्गाको खोजीगरी लगत तयार गर्नुपर्ने देखिन्छ । बहाल विटौरी शुल्कको सम्भावना भएका हाट, बजार तथा बाटोको दायाँ बायाँ लगायत अन्य सरकारी जग्गामा बनेका संरचनाहरुको पहिचान गरी यसको सम्भावना पहिचान गर्नुपर्ने देखिन्छ । सार्वजनिक, ऐलानी, पर्ति र सरकारी तथा सामुदायिक जग्गाको स्वामीत्व नेपाल सरकारको हुने भएता पनि यसको संरक्षण, मर्मत सम्भार र अन्य प्रवन्ध सम्बन्धित गाउँपालिकाले गर्नुपर्ने भएकोले उक्त पालिका क्षेत्रभित्रका यस्ता जग्गाहरुको खोजीगरी लगत व्यवस्थापन गर्नुपर्ने हुन्छ । यसैले गाउँपालिकाले सर्बप्रथम आफ्नो क्षेत्रभित्र आफूले निर्माण, रेखदेख वा सञ्चालन गरेको हाट, बजार वा पसल वा सरकारी जग्गामा बनेका संरचनाको लगत विवरण तयार गर्ने र आर्थिक ऐनमा दर निर्धारण गरी सो बमोजिम राजस्व असुली गर्नुपर्ने हुन्छ ।

(ग) नक्शापास दस्तुरः

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा २७ मा गाउँपालिकाबाट नक्शापास नगराई भवन निर्माण गर्न नहुने व्यवस्था गरिएको छ । यस ऐनको दफा ३३(४) मा भवन निर्माण गर्न अनुमती दिँदा लाग्ने दस्तुर गाउँपालिकाले तोकेबमोजिम हुनेछ भन्ने व्यवस्था रहेको छ ।

विद्यमान अवस्थाः गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन २०७८ को अनुसुची १२ मा बिभिन्न सेवा शुल्क अन्तर्गत नक्शापास दस्तुर निर्धारण गरिएको छ । गाउँपालिकाले आर्थिक ऐनमा नक्शापास सम्बन्धी ब्यवस्थागरेतापनि हाल सम्म यो शीर्षकमा पालिकाले कुनै राजस्व उठाएको छैन ।

दस्तुरको संभावनाः गाउँपालिका भित्र विस्तारै बजारीकरण हुँदै गएको कारण आगामी दिनहरूमा पक्की घरहरू निर्माण हुँदै जाने संभावना बढ्दै गैरहेको छ । अब नयाँ बन्ने संरचनाहरू राष्ट्रिय भवन मापदण्ड तथा गाउँपालिकाको आफ्नै भवन मापदण्ड तयार पारी सोही बमोजिम नियमन गर्नुपर्ने देखिन्छ । अब बन्ने संरचनाहरूका लागि नक्शापास अनिवार्य गराई सो कार्यका लागि प्राविधीक सेवा उपलब्ध गराए बापत शुल्क निर्धारण गर्दा राजस्व वृद्धि हुने संभावना देखिन्छ । पहिलेनै बनेका घरहरूको अभिलेखीकरण तथा नयाँ बन्ने घरको नक्सापास गर्ने गर्दा उल्लेख्य मात्रामा राजस्व संकलन हुने देखिन्छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को नतिजा अनुसार कुल १७२२ घरसंख्या रहेका छन् र यी घरको अभिलेखिकरण गर्दा प्रती घर रू ५० को दरले कर उठाउँदा रू. ८६,१०० उठ्न सक्ने देखिन्छ। यसै गरी नयाँ घर बन्दा नक्शा पास , निर्माण सम्पन्न प्रमाण आदी बाफत यस शिर्षकमा राजश्व अझ बढी संकलन हुन सक्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरूः गाउँपालिकाले आफ्नै भवन निर्माण मापदण्ड निर्माण गरी त्यसले व्यवस्था गरेबमोजिम अब निर्माण हुने र निर्माण भैसकेका संरचना सम्बन्धि व्यवस्थाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ । मापदण्ड अनुसार भवन निर्माण भए नभएको निरन्तर अनुगमन

गर्ने, र नक्शापास मापदण्ड बन्नु पूर्व निर्माण भएका घरहरूको अभिलेखीकरणका लागि दस्तुरको दर आर्थिक ऐनमा समावेश गरी त्यसको कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

(घ) घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुरः

विद्यमान अवस्थाः गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रका घरजग्गा एक व्यक्तिबाट अर्को व्यक्तिमा स्वामीत्व हस्तान्तरण गर्दा घरजग्गा लिने र दिने व्यक्तिबाट प्रदेश आर्थिक ऐनमा ब्यवस्था भए बमोजिमको असुल गरिएको राजस्वको ६०% रकम प्राप्त गर्दछ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले यस्तो स्वामीत्व हस्तान्तरणको कार्य गाउँपालिकाले नै गर्ने उल्लेख गरेतापनि संघीय सरकारको मातहतमा रहेको जिल्ला मालपोत कार्यालयबाट घरजग्गाको अभिलेख हस्तान्तरण भइनसकेको र गाउँपालिकामा जनशक्ति पर्याप्त नरहेकोले हालसम्म पनि जिल्ला मालपोत कार्यालयले नै तोकिएको दस्तुर असुलउपर गरी असुल भएको रकम प्रदेश कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयले मासिक रुपमा सम्बन्धित स्थानीय तह र प्रदेश सरकारको सञ्चित कोषमा दाखिला हुनेगरी पठाउने गरेको छ ।

घरजग्गा रजिष्ट्रेशनको दर निर्धारण गर्दा प्रत्येक जग्गाको न्यूनतम मूल्यांकन निश्चित गर्न मालपोत नियमावलीको प्रावधान बमोजिम प्रमुख जिल्ला अधिकारीको संयोजकत्वमा जिल्ला समन्वय समितिको प्रमुख, प्रमुख कर अधिकृत वा कर कार्यालय नभएको स्थानमा कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयको प्रमुख, नापी शाखाको प्रमुख, उद्योग वाणिज्य संघको प्रतिनिधि, प्रमुख नापी शाखा र मालपोत कार्यालयको प्रमुख सदस्य सचिव रहेको समितिले बार्षिक रुपमा गरेको न्यूनतम मूल्यांकन अनुसार जग्गाको थैली निश्चित हुने गरेको छ । गाउँपालिकाले यस्तो मूल्यांकन वास्तविक रुपमा कारोबार हुने गरेको मूल्य भन्दा फरक नपरोस भन्नाका लागि आफ्नो गाउँपालिकाको लगत तयार गरी मालपोत कार्यालयमा अध्यावधिक गराउने गर्नु पर्दछ । यसै सन्दर्भमा जग्गा जमीनको घर रजिष्ट्रेशन दस्तुर समेत ध्यानमा राखी गाउँपालिकाले जग्गाको प्रचलित भाउ समेत सिफारिश गर्ने प्रणाली स्थापित गर्न सकिएमा यसरी जग्गाको न्यूनतम मूल्य फरक परेर राजस्वमा आउने कमीलाई व्यवस्थित गर्न सरल पर्ने देखिन्छ ।

सम्भावना : जग्गा जमीनको घर रजिष्ट्रेशन दस्तुर समेत ध्यानमा राखी गाउँपालिकाले जग्गाको प्रचलित भाउ समेत तोकी सोहि बमोजिम न्यूनतम थैली कायम गरी कर संकलीत गरेमा बार्षिक रु ५०,००० सम्म संकलन हुन सक्ने संभावना देखिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु : गाउँपालिकाले मूल्यांकन वास्तविक रुपमा कारोबार हुने गरेको मूल्य भन्दा फरक नपरोस भन्नाका लागि आफ्नो क्षेत्रको लगत तयार गरी मालपोत कार्यालयमा अध्यावधिक गराउने गर्नु पर्दछ । जग्गा जमीनको घर रजिष्ट्रेशन दस्तुर समेत ध्यानमा राखी गाउँपालिकाले जग्गाको प्रचलित भाउ समेत सिफारिश गर्ने प्रणाली स्थापित गर्न सकिएमा यसरी जग्गाको न्यूनतम मूल्य फरक परेर राजस्वमा आउने कमीलाई व्यवस्थित गर्न सरल पर्ने देखिन्छ ।

(ङ) सिफारिश तथा प्रमाणितदस्तुर

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को अनुसुचि ११ मा गाउँपालिकाले प्रचलित कानुन बमोजिम गर्ने सिफारिश वडाले गर्ने सिफारिश तथा प्रमाणितगरे बापत गाउँपालिकाले दस्तुर प्राप्त गर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

हालको अवस्थाः आर्थिक ऐन मार्फत् गाउँपालिकाले विभिन्न किसिमका सिफारिश तथा प्रमाणित गरे वापतकार्यपालिकाको कार्यालय तथा वडाबाट शुल्क तथा दस्तुर संकलन गर्दै आएको छ । आर्थिक ऐनले सेवा शुल्क वापत अनुसुचि ११ मा विभिन्न शीर्षकमा विभिन्न किसिमका शुल्क तथा दस्तुरको दर निर्धारण गरेको छ । सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर बापत यस गाउँपालिकाले आ.व. २०७७/७८ मा कुल रु. १५८३० संकलन गरेको थियो ।

सम्भावनाः यो गाउँपालिकाको आम्दानीको एक मुख्य र भरपर्दो स्रोत हो । यस विषय अन्तर्गत कुल आम्दानीको तथ्यांक उपलब्ध भए पनि के कति पटकको सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुरबाट उक्त आम्दानी भएको हो भन्ने तथ्यांक उपलब्ध नहुँदा यस वर्षको बाँकी समयमा यस शीर्षकमा के कति आम्दानी हुन सक्छ भन्ने अनुमान गर्न कठिन छ । यस गाउँपालिकाको घर र जनसंख्यालाई लाइ आधार मान्दा वर्तमान दर अनुसार वार्षिक सिफारिश तथा प्रमाणितबाट रु १,५१,३०० आय संकलन हुने सम्भावना रहेको देखिन्छ ।

तालिका नं. १४: सिफारिश तथा प्रमाणित सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	सिफारिसको प्रकार	सङ्ख्या आ. व.२०७९/८०	कैफियत	सिफारिस दर (प्रस्तावित)	संभावित संकलन रकम (रू)
१	नागरिकता सिफारीस, बिबाह, नाता प्रमाणित लगाएत	५५३	कुल जनसंख्याको ६ %	१००	५५३००
२	पेन्सन, भत्ता सिफारिस	२७६	कुल जनसंख्याको ३ %	२००	५५२००
३	खानेपानी बिद्युत जडान सिफारिस	२६	कुल घरपरिवारको १.५.%	२००	५२००
४	घर गोठ प्रमाणित	८६	कुल घरपरिवारको ५.%	२००	१७२००
५	अंग्रेजिमा गरीने सबै सिफारिस	९२	कुल जनसंख्याको १ %	१००	९२००
६	घरेलु उद्योग लगाएत बिभिन्न सर्जमिन सिफारिस	४६	कुल जनसंख्याको ०.५ %	२००	९२००
जम्मा		**१०७९**			**१५१३००**

स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना २०६८

सुधारका पक्षहरूः

- शीर्षक अनुसार सिफारिस तथा दस्तुरहरूको छुट्टाछुट्टै अभिलेख राख्ने ।
- सिफारिश वा प्रमाणित गर्नु पूर्व दस्तुर तिरे नतिरेको एकीन गर्ने ।
- दस्तुर नबुझाएसम्म सम्वन्धित अधिकारीले सिफारिश वा प्रमाणित नगर्ने ।

- वडावाट संकलित दस्तुरहरू शिर्षक सहितको विवरण तयार गर्ने ।
- वडा कार्यालयहरुको कर संकलनलाई पनि कम्प्युटर सफ्टवेयरमा आधारित बनाउने ।
- वडा कार्यालयहरुलाई गाउँपालिका कार्यालयसँग कम्प्युटर नेटवर्कीङ गरी अध्यावधि हुने व्यवस्था मिलाउने

(च) व्यक्तिगत घटना दर्ता (विलम्व) शुल्क

हालको अवस्था : यस गाउँपालिकाले व्यक्तिगत घटना दर्ता (विलम्व) गरे वापत कार्यपालिकाको कार्यालय तथा वडाबाट शुल्क तथा दस्तुर संकलन गरेको देखिन्छ । गाउँपालिकाको आर्थिक ऐनले सेवा शुल्क वापत अनुसूचि–११ मा विभिन्न शीर्षकमा दररेटमा व्यक्तिगत घटना दर्ता विलम्व शुल्क रु.१०० निर्धारण भएको देखिन्छ । व्यक्तिगत घटना दर्ता (विलम्व) शुल्क बापत यस गाउँपालिकाले आ.व.२०७७/७८ मा रु १४२०० कर संकलन गरेको देखिन्छ ।

सम्भावना : व्यक्तिगत घटना दर्ता शुल्क गाउँपालिकाको न्यून तर प्रायः हरेक वर्ष आय हुने शीर्षक अन्तर्गत पर्दछ । अतः आउँदा दिनमा पञ्जिकरण ब्यबस्थित गरी विलम्ब शुल्क संकलन गर्न सक्नेछ । महालेखा परीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदन २०७८ यस गाउँपालिका आ.ब.२०७६/७७ मा जम्मा ५५२ वटा व्यक्तिगत घटना दर्ता भएको उल्लेख छ । आगामी आ. व. मा ३०% घटना दर्ता गर्दा व्यक्तिगत घटना दर्ता (विलम्व) शुल्क बापत संकलन गर्न सक्ने अनुमान गर्दा निम्न बमोजिम कर संकलन गर्न सक्ने देखिन्छ ।

तालिका १५: व्यक्तिगत घटना दर्ता (विलम्व) शूल्क सम्बन्धी विवरण

क्र. सं.	विवरण	जम्मा दर्ता संख्या आ.ब.२०७६/०७७	* अनुमानित जम्मा दर्ता संख्या आ.ब.२०७९/०८०	बिलम्ब हुन सक्ने अनुमानित संख्या	दर	जम्मा
१.	जन्म दर्ता	४६७	५०३	१५१	२००	३०२००
२.	मृत्यु दर्ता	४०	४३	१३	२००	२६००
३.	सम्बन्ध बिच्छेद	०		०	०	०
४.	बसाईसराई	६	६	२	२००	४००
५.	बिबाह दर्ता	३९	४२	१३	२००	२६००
			जम्मा			३५८००

स्रोत : महालेखापरीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदन २०७८

* आ.ब.२०७६/०७७ बाट बार्षिक २.५% वढ्ने अनुमान

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु : गाउँपालिकाको कार्यपालिका बैठकमा पास गरेको दररेटमा व्यक्तिगत घटना दर्ता विलम्व शुल्क रु.२०० निर्धारण भएको देखिएकोले घटना घटेको ३५ दिन भित्रै घटना दर्ता गर्न प्रोत्साहित गर्नका लागि उपयुक्त हुने देखिन्छ । यसका साथै गाउँपालिकामा व्यक्तिगत घटना विशेष गरेर जन्मदर्ता गर्नको लागि प्रत्येक वडामा अभियानको रुपमा कार्यक्रम सञ्चालन गरी सबै बालबालिकाको राज्यबाट पाउने सुविधा र जन्मदर्ता हुन पाउने अधिकारको संरक्षण

समेत गर्नु उपयुक्त हुने देखिन्छ । व्यक्तिगत घटना दर्ता विलम्व शुल्कबाट प्राप्त आयको उचित रुपमा लेखा राख्न उपयुक्त हुने देखिन्छ । विपन्न तथा सिमान्तकृत समुदायलाई विलम्ब शुल्कमा विशेष व्यवस्था गर्न सकिन्छ ।

(छ) व्यवसाय दर्ता/नविकरण शुल्क :

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन मा स्थानीयस्तरका व्यापारिक फर्मको दर्ता, अनुमती, नविकरण लगायतको अधिकार स्थानीय तहलाई रहेको छ । सहकारी ऐन २०७४ ले सहकारीको दर्ता तथा नविकरण गर्ने अधिकार पनि गाउँपालिकालाई दिएको छ ।

विद्यमान अवस्थाः जस अन्तर्गत स्थानीय तहले विभिन्न व्यावसायहरु जस्तै एफएम रेडियो संचालन, घ वर्गको निर्माण इजाजत पत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म, सहकारी, प्राविधीक शिक्षा तथा ब्यवसायिक तालिम, ट्युसन, कोचिङ, औषधि पसल, प्लटिङ्ग, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, नुन, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन् तथा उपयोग आदि कार्य गर्नको लागी अनुमति दिन र सो वापत दस्तुर संकलन गर्ने प्रावधान रहेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षहरुमा के-कती राजस्व संकलन गर्न सफल भएको छ तथ्याङ्क उपलब्ध भएको छैन ।

हाल सालै केन्द्रीय तथ्यांक विभागले प्रकाशन गरेको राष्ट्रिय आर्थिक गणना २०१८ को नतिजा अनुसार यस गाउँपालिकामा जम्मा ३३८ वटा व्यवसाय रहेकोमा २३६ वा ६९.८२ % व्यवसाय दर्ता नभएको देखिन्छ, गाउँपालिकामा यस्ता व्यवासायिक फर्महरू बाट संकलन हुने अनुमान गरिएको छ ।

तालिका १६: व्यवसाय दर्ता/नविकरण शूल्क तथा सम्भावित आय

व्यवसाय	जम्मा संख्या	दर्ता भएका	दर्ता नभएका	दर्ता शुल्क (प्रस्तावित)	नविकरण शुल्क (प्रस्तावित)	संभावित राजस्व (रू. मा)
कृषि, वन, माछा पालन	१८	५	१३	१०००	५००	२१५६८
उत्पादन	४३	१३	३०	१०००	५००	५१५२३
खानी, बिद्युत, ग्याँस, खानेपानी तथा निर्माण	१	०	१	१०००	५००	११९८
थोक तथा खुद्रा व्यापार	११०	३३	७७	५००	२५०	६५९०१
यातायात, भण्डारण, सुचना तथा संचार	१	१	०	१०००	५००	५००
होटल, लज	८९	२७	६२	५००	२५०	५३३२०
वित्त, वीमा	९	३	६	१०००	५००	१०७८४
शिक्षा	२८	८	२०	१०००	५००	३३५५०
मानव स्वास्थ्य र सामाजिक कार्य	१८	५	१३	१०००	५००	२१५६८
घरजग्गा, पेशागत व्यवसाय, वैज्ञानिक, प्रशासनिक, कला, मनोरञ्जन र अन्य	२६	८	१८	१०००	५००	३११५३
जम्मा	**३४३**					**२९१०६४**

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू : गाउँपालिका क्षेत्रभित्र सञ्चालनमा रहेका व्यवसायिक फर्म, उद्योग, सहकारी तथा अन्य संघसंस्थाहरूको दर्ता तथा नविकरण प्रक्रियालाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने, नयाँ व्यवसाय वा कारोवार सञ्चालन गर्नुपूर्व दर्ता तथा अनुमति प्रमाणपत्र अनिवार्य गर्ने अनुमति तथा दर्ता नगरी सञ्चालनमा रहेका फर्म तथा संस्थाहरूलाई नियमित गर्न दण्ड जरिवानाको ब्यवस्था गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

- साना र मझौला ब्यवसायहरुको तथ्याङ्क अध्यावधिक गर्ने ।
- ब्यबसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर अध्यावधिक गर्दै जाने ।
- नयाँ व्यवसाय वा कारोबार संचालन गर्नुपूर्व दर्ता तथा अनु मति प्रमाणपत्र अनिवार्य गरी अनुमति नलिई सञ्चालनमा रहेकालाई नियमित गर्न दण्ड जरिवानाको व्यवस्था गर्ने ।
- दर्ता तथा अनुमतिका लागी छुट्टै कार्यविधि तर्जुमा गर्ने ।
- आर्थिक ऐनमा दर्ता तथा अनुमति दस्तुरको दर निर्धारण गर्ने ।
- 'घ' बर्गको निर्माण ब्यबसायी ईजाजत पत्र सबन्धी कार्यबिधी बनाइ गाउँसभा बाट स्विकृत गरी लागु गर्ने ।

(ज). सरकारी सम्पत्तिको बहालबाट प्राप्त आय :

हालको अवस्थाः स्थानिय शासन संचालन ऐन बमोजिम गाउँपालिका/गाउँपालिकाले उपकरण सञ्चालन सम्बन्धी कार्यविधि तयार गरि स्काभेटर, ट्रिपर ,ट्राक्टर, प्रोजेक्टर लगाएत अन्य मेसिन भाडामा लगाई आम्दानी गर्न सक्ने व्यवस्था रहेको छ । विद्यमान भौतिक स्रोतहरूको प्रयोगको दर रेट आर्थिक ऐनमा तोकि कार्यविधि तयार गरेर आफै दर रेट निर्धारण गर्न सक्छ । यस गाउँपालिकाको स्वामित्वमा रहेका मेसिन र भौतिक सम्पत्तिहरू बहालमा परिचालन गर्न सकिने देखिन्छ ।

गाउँपालिकाको स्वामीत्वमा भएका भौतिक सम्पत्तिहरू (जेसिवी, स्काभेटर र एम्बुलेन्स) का बहाल परिचालन सम्बन्धमा आवश्यक तथ्याङ्कको आधार नभएकाले आगामी आ.व.मा देहाय अनुसार आम्दानी गर्न सक्ने अनुमान गरिएको छ । यस शीर्षकबाट उठ्न सक्ने बहालबाट देहाय बमोजिमको रकम संकलन हुन सक्ने संभावना देखिन्छ

तालिका १७: सरकारी सम्पत्तिको बहालको सम्भाव्यता विश्लेषण

क्र.स.	वहालमा लगाउने सम्पत्तिको विवरण	परिमाण	अनुमानित संचालन घण्टा /ट्रिप	भाडा दर	भाडा (प्रस्तावित)	कुल संभावना रकम (रु.)
१.	ब्याकहोल लोडर	१	२५०	प्रति घण्टा	३७५०	९३७५००
२.	एम्बुलेन्स	१	१५०	औषत ट्रिप	५०००	७५००००
जम्मा						**१६८७५००**

श्रोतः गाउँपालिका प्राप्त तथ्याङ्क अनुसार

सुधारका पक्षहरू:

- गाउँपालिकाको स्वामीत्वमा भएका र बहालमा लगाउन सकिने भौतिकसम्पत्तिहरूको विवरण तयार गरी सम्पत्तिको बहाल रकमको दर निर्धारण गर्ने ।
- गाउँपालिकाको स्वामीत्वमा रहेका मेशिन आदिहरू को मर्मत स्याहार गरी सञ्चालन गर्ने ।
- गाउँपालिकाको सम्पत्ति बहालमा लगाउने सम्बन्धमा कार्यविधी तर्जुमा गरी कार्यान्वयमा ल्याउने ।
- कार्यविधीमा उल्लिखित शर्तहरू पालना भए नभएको अनुगमन गर्ने ।

(झ) अन्य दस्तुर (दर्ता, अनुमति, इजाजत आदि)

हालको अवस्था : यस गाउँपालिकाबाट तथ्याङ्क अनुसार यस गाउँपालिकामा रमणीय पर्यटकिय तथा धार्मिक दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण मानिने विभिन्न धार्मिक तथा पर्यटकीय क्षेत्रहरू रहेका छन साथै कर्णाली नदिमा च्याप्टिङ्ग गर्न यि प्रत्येक स्थान हरुमा वर्षेनी स्वदेशी पर्यटक आउने देखिन्छ, तर हालसम्म गाउँपालिकाले कुनै पनि आ.व.संकलन नगरेको हो वा त्यसको दस्तावेज नराखिएको हो । यस विषयलाई उच्च प्राथमिकतामा राख्नुपर्ने देखिन्छ ।

शुल्कको सम्भावना : माथि उल्लेखित क्षेत्रहरुहरुमा कोभिड-१९ को प्रभाव पछिको अवस्थामा केहि स्वदेशी पर्यटक आउने आँकलन गरी थप पूर्वाधार र सुविधाको विकास गर्न सकेमा अन्य सेवा शुल्क (प्रवेश शुल्क) बाट देहायअनुसार आय संकलनको संभावना अनुमान गरीएको छ ।

तालिका १८: अन्य दस्तूर (दर्ता, अनूमति, इजाजत आदि) को सम्भाव्यता विश्लेषण

क्र. सं.	पर्यटकीय स्थल	औषत पर्यटक आवागमन संख्या (अनुमानित)	प्रवेश शुल्क दर (रु.) प्रति व्यक्ति	पिक्निक समुह आवागमन संख्या (अनुमानित)	प्रवेश शुल्क दर (रु.) प्रति समुह	आय सम्भावना (रु.)
१.	धर्मिक तथा पर्यटकिय क्षेत्र	५००	२०	५०	२००	२००००
२.	कर्णाली नदि च्याप्टिङ्ग	२००	२००			४००००
जम्मा						**६००००

तथ्यांकका आधारमा विश्लेषण गर्दा आगामी आ.व.मा जम्मा रु. ६०००० अन्य सेवा शुल्क (प्रवेश शुल्क) संकलनको सम्भावना रहेको आंकलन गरिएको छ ।

सुधारका पक्षहरू:

- शीर्षक अनुसार इजाजत दस्तुरहरूको छुट्टाछुट्टै अभिलेख राख्ने ।
- इजाजत दिनु पूर्व दस्तुर तिरे नतिरेको एकीन गर्ने ।
- इजाजत नलिइ जडिबुटी संकलन गर्न नदिने ।
- वडावाट संकलित दस्तुरहरू शिर्षक सहितको विवरण तयार गर्ने ।
- वडा कार्यालयहरुको कर संकलनलाई पनि कम्प्युटर सफ्टवेयरमा आधारित बनाउने ।
- वडा कार्यालयहरुलाई गाउँपालिका कार्यालयसँग कम्प्युटर नेटवर्कीङ गरी अध्यावधि हुने व्यवस्था मिलाउने

परिच्छेद - चार: आय संकलनको संस्थागत क्षमता तथा संकलन अवस्था

यस परिच्छेदमा गाउँपालिकाले राजस्व परिचालन गरेका प्रयासहरू तथा आय संकलनको अवस्थालाई संक्षिप्त व्याख्या गरिएको छ । यसले गाउँपालिकाको आय संकलनको लागि संस्थागत क्षमतामा सुधार गर्न गर्नुपर्ने कार्यहरू पहिचान गर्न सहयोग पुग्नेछ ।

४.१ राजस्व परिचालन सम्बन्धी नीति

यो परिच्छेद चारमा गाउँपालिकाले राजस्व परिचालनमा गरेका प्रयासहरू तथा आय संकलनको अवस्थालाई मुख्य रुपमा व्याख्या गरिएको छ । यस विश्लेषणले गाउँपालिकाको थप आय संकलनको लागि तथा संस्थागत क्षमतामा सुधार गर्न गर्नुपर्ने कार्यहरू पहिचान गर्न सहयोग पुग्ने छ ।

४.१.१ राजस्व परिचालन संस्थागत तथा नीति विश्लेषण

गाउँ सभाले आ.व. २०७८/७९ का लागि गरेका राजस्व सम्बन्धी नीति तथा कार्यक्रमहरू :

- यस गाउँपालिकाले घोषणा गरेको आ.व. २०७८/७९ को नीति तथा कार्यक्रममा राजस्व सुधार र यससंग संम्बन्धित विषयबस्तु बारे केहि संबोधन नभएकाले आगामि बर्षमा यस संग संम्बन्धित विषयबस्तु बारे विषेश कार्यक्रम राखिनुपर्ने देखिन्छ ।

तालिका १९: राजस्व परिचालन संस्थागत तथा नीति विश्लेषण विवरण

नीति निर्धारणका क्षेत्रहरु	हालको अवस्था	नीतिगत सुधारको लागि सुझावहरु
क) संगठनात्मक व्यवस्था		
राजस्व शाखाको व्यवस्था संगठन संरचनामा छ छैन ?	छ	वडा स्तरमै राजस्व संकलनको व्यवस्था मिलाउने ।
राजस्व शाखामा कुन तहका कति दरवंदी छन् ? र हालको पदपुर्तिको अवस्था कस्तो छ ?	१ पाँचौ तहका	जनशक्तिको कमी भएकाले आवस्यक दरवन्दि सिर्जना गर्ने ।
राजस्व शाखाले गर्ने कामका लागि कार्य विवरण छ की छैन ?	छ	स्तर बढाउनुपर्ने
कर्मचारीहरुलाई उनीहरुको जिम्मेवारी स्पष्ट र लिखित रुपमा दिईएको छ छैन ?	छ	
कर्मचारीहरुलाई आवश्यक पर्ने स्थान, फर्निचर, यातायात साधन, कम्प्युटर, मसलन्द आदिको व्यवस्था कस्तो छ ?	सन्तोषजनक छ	
सूचना प्रविधीको प्रयोगको अवस्था कस्तो छ ? (सफ्टवयर, एसएमएस, इमेल, टेलिफोन आदि)	छ	(सफ्टवयर, एसएमएस, इमेल, टेलिफोन सबै भएको
कर्मचारीको राजस्व परिचालन सम्बन्धी क्षमता विकासको लागि के गरिएको छ ?	छैन	समय समय मा क्षमता बिकास तालिम को व्यवस्था गर्नु पर्ने
राजस्व परिचालनका लागि वडालाई दिईएको	सिफारिस	सिफारिस (घरजग्गा, नागरिकता,

नीति निर्धारणका क्षेत्रहरु	हालको अवस्था	नीतिगत सुधारको लागि सुझावहरु
जिम्मेवारी के छ ?		जन्मदर्ता) आदी ।
ख) राजस्व प्रशासन संचालनको अवस्था		
करदाताहरुको नाम तथा कर लाग्ने आधारको अभिलेख व्यवस्था कस्तो छ ? कर अभिलेख आवश्यक पर्ने स्रोतहरु – सम्पत्ति, व्यवसाय, सवारी साधन, विज्ञापन, बहाल आदि	छैन	कर र करदाताको अभिलेखिकरण गर्ने ।
गाउँ/गाउँपालिकाको स्वामीत्वमा रहेका स्थायी सम्पत्तिहरुको विवरण तथा सोको परिचालन कस्तो छ ?	छ	सम्पुर्ण तथ्याङ्क संकलन गर्ने र अध्यावधिक गर्ने ।
कर निर्धारणको लागि सम्पत्ति वा आय वा खर्च वा कारोवारको मूल्यांकन कत्तिको सहि रुपमा भएको छ ? मूल्यांकन अनुसार कर निर्धारण भएको छ छैन ?	छ	राजश्व परामर्श समिति द्धारा कर निर्धारण समितिलाइ सिफारिस गर्ने ।
चुहावट हुन सक्ने सम्भावनाहरु के के छन् र तिनको नियन्त्रणको लागि कस्तो नीति लिईएको छ ?	छैन	आवस्यक कार्यबिधि तय गरी, दण्ड जरिवानाको समेत व्यवस्था गर्ने ।
व्यवस्थाको वर्खिलाप गरेमा दण्डको व्यवस्था कस्तो छ ?	छैन	आवस्यक कार्यबिधि तय गरी, दण्ड जरिवानाको समेत व्यवस्था गर्ने ।
समयमा तिर्नेलाई छुट र ढीलो बुझाएमा जरिवाना लाग्ने व्यवस्था सबै आय स्रोतहरुमा कसरी लागु गरिएको छ ?	छैन	समयमा तिर्नेलाई छुट र ढीलो बुझाएमा जरिवाना लाग्ने व्यवस्था कायम गर्ने ।
करदाताहरुलाई उनीहरुले तिर्नुपर्ने कर रकम बारे अग्रिम जानकारी गराउने व्यवस्था के छ र कत्तिको प्रभावकारी छ ?	छ	करदाताहरुलाई उनीहरुले तिर्नुपर्ने कर रकम बारे अग्रिम जानकारी गराउने संम्यन्त्रको विकास गर्ने ।
गाउँ/गाउँपालिकाले निर्धारण गरेको कर तथा शुल्कमा चित्त नबुझेमा गुनासो वा उजुरी गर्ने सक्ने व्यवस्था केकस्तो छ ?	छ	जनचेतना गर्नुपर्ने
राजस्व शाखाको कार्य प्रकृया, चुहावट नियन्त्रणको प्रयास, लक्ष तथा असुली अवस्थाको अनुगनमनको व्यवस्था के छ ?	छ	सफ्टेवरमा प्रणालीमा लिनुपर्ने
सार्वजनिक निजी साझेदारी अवधारणाको कार्यान्वयनको अवस्था कस्तो छ ?	छ	
ग) सूचना तथा समन्वयको अवस्था		
करदाताहरुलाई कर तथा शुल्क सम्बन्धी जानकारी दिन के कस्तो कार्य गरिएको छ ? (शिक्षामूलक कार्यक्रम, प्रचार प्रसार, होर्डिङ्ग वोर्ड, बेव साईट आदि)	सामान्य रुपमा रहेको	बेबसाईट र शिक्षामुलक कार्यक्रम मार्फत जानकारी दिने
करको दर निर्धारण तथा समिक्षामा सरोकार पक्षहरुको सहभागीता कस्तो छ ?	छैन	सहभागिता अनिवार्य गराउनु पर्ने
राजस्व परामर्श समिति तथा अन्य समितिहरुको प्रभावकारीता कस्तो छ ? (बैठक संख्या, निर्णयहरु आदि)	सन्तोषजनक रहेको	बैठक प्रत्येक महिनामा राख्नुपर्ने
राजस्व असुलीमा सरोकार पक्षहरुको सकारात्मक	सन्तोषजनक	जन चेतना फैलाउने

नीति निर्धारणका क्षेत्रहरु	हालको अवस्था	नीतिगत सुधारको लागि सुझावहरु
सहभागीताको अवस्था कस्तो छ ?	रहेको	
राजस्व शाखालाई अन्य शाखा तथा निकायबाट प्राप्त सहयोग कस्तो छ ?	राम्रो	
आयका स्रोतहरुको अभिलेख व्यवस्था कस्तो छ ?	प्रभावकारी रहेको	
गाउँ/गाउँपालिकाको आयको आय विवरण सार्वजनिक हुने गरेको छ छैन?	छ	सार्वजनिक सुनुवाइमानै आउने व्यवस्था गर्नुपर्ने
आयको आलेप तथा मलेप हुने गरको छ छैन ? छ भने आएका बेरुजुहरु कसरी संवोधन भएका छन् ?	छ	वेरुजु कायम भए अनुसार संम्बोधन

स्थानीय जनता जगरूक नहुँदा वा जानकार नहुँदा सबै करदाताहरुले समयमै कर नबुझाउने तथा कर आवश्यक काम पर्दा मात्र राजस्व बुझाउने चलन रहेको छ ।

४.२. आय संकलनको संस्थागत व्यवस्था तथा क्षमता

गाउँपालिकाको राजस्व संकलन सम्बन्धी संस्थागत व्यवस्था देहाय अनुसार रहेको छ ।

- गाउँपालिकाको संगठन संरचना तयार भएको ।
- गाउँपालिकामा हाल कुल ६६ जना कर्मचारी कार्यरत रहेको देखिन्छ भने राजस्व सम्बन्धि काम गर्न पाँचौ तहको १ जना कर्मचारी खटाएको देखिन्छ ।
- राजस्व शाखामा कार्यरत कर्मचारीको सेवाग्राही प्रतिको व्यवहार सामान्य र नम्र रहेको ।
- राजस्व संकलनका लागि गाउँपालिकामा कम्प्युटर सफ्टवेयर प्रयोग भएको ।
- कम्प्यूटर विलिङ्ग प्रणालिको प्रयोग नभएको
- वडा कार्यालयबाट पञ्जीकरण, सिफारिश गर्ने गरेको तथा अन्य कर तथा गैरकर गाउँपालिकाको कार्यालयबाटै संकलन हुने गरेको ।
- राजस्व संकलन सम्बन्धमा कुनैपनि कार्यविधी नभएकाले राजस्व संकलन गर्दा शीर्षकहरू चयनमा अस्पष्टता रहेको ।
- राजस्व संकलनको जिम्मेवारी सहित कार्यरत कर्मचारीहरूका लागि तालिम तथा अभिमुखीकरण नभएको ।
- हालसम्म राजस्व संकलन तथा त्यसको प्रभावकारीताका लागि अनुगमन तथा मुल्यांकन भएको तर अपुग रहेको ।

४.२.१ स्थानीय राजस्व परामर्श समिति

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ६५ मा स्थानीय राजस्व परामर्श समिति सम्बन्धी व्यवस्था रहेको छ । यस समितिले राजस्व सम्बन्धी नीति तथा कानून तर्जुमा, संशोधन,

परिमार्जन र सोको परिपालना सम्बन्धि परामर्श, राजस्वको स्रोत, दर, दायरा विश्लेषण गरी प्राप्त हुनसक्ने राजस्वको विश्लेषण, अनुमान, कर, गैरकर, सेवा शुल्क, दस्तुर आदिको दर सम्बन्धमा परामर्श दिने जस्ता कार्यहरु गर्दछ । यस गाउँपालिकामा स्थानीय राजस्व परामर्श समितिको गठन देहाय अनुसार भएको छ ।

तालिका २०: गाउँपालिकामा परामर्श समितिको विवरण

क्र.सं.	नाम	पद	जिम्मेवारी
१.	चन्द्र देवि बुढा	गा.पा. उपाअध्यक्ष	संयोजक
२.	राज ब. भण्डारी	नि.प्र.प्र.अ.	सदस्य
३.	जय ब. अधिकारी	कार्यपालिका सदस्य	सदस्य
४.	सपुरा रावल	कार्यपालिका सदस्य	सदस्य
५.	देवराज संज्याल जैसी	साहायक चौथो तह	सदस्य सचिव
६.		उद्योग वाणिज्य संघ, हिमाली	सदस्य
७.		घरेलु तथा साना उद्योग, हिमाली	सदस्य

राजस्व शाखा तथा राजस्व प्रशासन

यस गाउँपालिकाको संगठन संरचनामा राजस्व प्रशासन रहेको र यसमा स्थायी दरबन्दीमा प्रमुखको रुपमा पाचौ तहको कर्मचारीले काम गरी रहनु भएको छ । गाउँपालिकाको १० काठे प्रशासकिय भवन रहेकाले कार्यकक्षको प्रयाप्तता रहेको । राजस्वमा काम गर्न कम्पयुटर लगायत भौतिक साधनहरुको व्यवस्था गरिएको छ । यसै गरी राजस्व प्रशासन संचालनको लागि स्थानीय सञ्चित कोष व्यवस्थापन प्रणाली (SuTRA) प्रयोग गरिएको छ । राजस्व प्रशासनमा करदाताको विवरण अद्यावधिक भएको देखिदैन ।

क्र.सं.	नाम	पद	जिम्मेवारी
१.	देवराज संज्याल जैसी	लेखा शाखा प्रमुख	(राजस्व हेर्ने)

स्रोतः फिल्ड सर्वेक्षण ,२०७८

गाउँपालिकाको राजस्व प्रशासनलाई अझ प्रभावकारी बनाउने नीति चालु बजेट मार्फत पनि गाउँपालिकाले लिएको छ । यसको प्रभावकारिताका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरुमा जनशक्ति व्यवस्थापन, राजस्व शाखाको संस्थागत विकास, राजस्व सम्वन्धी कार्ययोजना तर्जुमा, मालपोत कार्यालयबाट स्थानीय जग्गाको लगत अद्यावधिक, करदाताहरुको पहिचान र लगत अभिलेखीकरण, कर तथा गैर करका स्रोतहरुको पहिचान गर्नुपर्ने रहेको छ । यसैगरी राजस्व प्राप्त हुने पूँजीगत निर्माण, पर्यटकीय क्षेत्रहरुको प्रवर्द्धन, ऐतिहासिक स्थलहरुको प्रचार प्रसारका र प्रवर्द्धन गर्नुपर्ने छ । वडास्तरमा काम गर्ने कर्मचारीलाई प्रभावकारी सेवा प्रवाह गर्नुपर्ने हुन्छ । साथै गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयका राजस्व प्रशासनसँग सम्बन्धित कर्मचारीहरुलाई राजस्व

र आयका शीर्षकका विषयमा अभिमुखीकरण र अभिलेख व्यवस्थापन सम्बन्धी क्षमता विकास महत्वपूर्ण हुने देखिन्छ ।

४.३ गाउापालिकाको आन्तरिक आय परिचालन

गाउँपालिकाको आ.व. २०७७/७८ र २०७८/७९ को यथार्थ आयको अध्ययन गरी आ. व. २०७८/०७९ का लागी कुल संभावित तथ्यांक निम्न तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । यी दुई वर्षको आय अध्ययन गर्दा उक्त वर्षहरुमा गाउँपालिकाको आय परम्परागत स्रोतहरु मूलतः मालपोत, दर्ता, नवीकरण, सिफारिश लगायतमा आधारित भएको पाइन्छ । यस गाउँपालिकाले विगत आ.व.हरुमा संकलन गरेको यथार्थ आन्तरिक आय सम्बन्धी विस्तृत विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका २१: राजस्व परिचालनको वर्तमान अवस्था

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण (वार्षिक)	दर निर्धारण भएको/नभएको	संकलन भएको/नभएको
क.	**कर तर्फ**			
	भूमि कर (मालपोत)	रु. ४०८०३०० संकलन गर्न सक्ने	भएको	भएको
	सम्पत्ति कर	रु. १४००२० संकलन हुन सक्ने	भएको	भएको
	सवारी कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, इरिक्सा)	संम्भावना भएको	भएको	नभएको
	घर जग्गा बहाल कर	रु ६१३२०० उठ्न सक्ने सम्भावना	भएको	नभएको
	व्यवसाय कर	रु.३३०३०० संकलन हुने संभावना	भएको	नभएको
	जडिबुटी, कवाडी र जिवजन्तु कर	रु. १५३५००० संकलन हुने संभावना	भएको	नभएको
	विज्ञापन कर	रू. ३८७०० संकलन हुने संभावना	भएको	नभएको
	मनोरन्जन कर	सम्भावना भएको	भएको	नभएको
ख.	**अन्य राजस्व**			
	स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा एवम् माटोजन्य वस्तुको बिक्री	१००००० उठाउन सकिने	भएको	भएको
	काठ, दाउरा, जाराजुरी, दहत्तर, बहत्तर बिक्रि	सम्भावना भएको	भएको	नभएको
	वन पैदावर (सामुदायिक वनको) बिक्रि वापतको आय	रु ४०५००० संकलन हुन सक्ने	भएको	नभएको
	नक्सापास दस्तुर	रु. ८६१०० आम्दानी हुने सम्भावना	भएको	नभएको
	व्यक्तिगत घटना दर्ता विलम्ब शुल्क	रु ३५८०० सम्म संकलन गर्न सक्ने	भएको	नभएको
	बहाल बिटौरी शुल्क	१०५००० उठाउन सकिने	भएको	नभएको
	पार्किङ्ग शुल्क	संकलन हुन नसक्ने	नभएको	नभएको

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण (वार्षिक)	दर निर्धारण भएको/नभएको	संकलन भएको/नभएको
	अस्पताल संचालन	सम्भावना नभएको	नभएको	नभएको
	फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क	सम्भावना नभएको	नभएको	नभएको
	स्थानीय खानेपानी महसुल	सम्भावना नभएको	भएको	नभएको
	स्थानीय विद्युत महसुल	सम्भावना नभएको	नभएको	नभएको
	केवलकार, टेकिङ्ग, कायाकिङ्ग, वन्जीजम्प, जीपप्लायर, प्यारागलाईडिङ्ग आदि मनोरंजन तथा साहसी खेलकुद सम्वन्धी सेवा तथा व्यवसायमा सेवाशुल्क	सम्भावना नभएको	नभएको	नभएको
	निर्माण, संचालन र व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पुर्वाधार तथा सेवामा सेवा शुल्क (खानेपानी, विजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, ढल निकास, सडक वत्ति, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, ब्ययमशाला, पर्यटकिय स्थल, हाटवजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, घोविधाट, सडक, वसपार्क, पुलआदि	रु. ६०००० उठाउन सक्ने	नभएको	नभएको
	मूल्यांकन सेवा शुल्क	सम्भावना भएको	भएको	नभएको
	दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर (एफएम रेडियो संचालन, घ वर्गको निर्माण इजाजतपत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म आदि)	रु. २९१०६४ उठाउन सकिने	भएको	नभएको
	ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, नुन, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेट जस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क	सम्भावना नभएको	नभएको	नभएको
	सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर	रु. १५१३०० उठाउन सकिने	भएको	भएको
	दण्ड जरिवाना	उठाउन सकिने	भएको	भएको

माथिको तालिकाबाट यस गाउँपालिकाको आय संरचना हेर्दा आन्तरिक आयमा विभिन्न शीर्षकमा उठाउन सकिने देखिन्छ । यद्यपि गाउँपालिकाको समग्र आयको प्रमुख स्रोतको रुपमा संघीय सरकारबाट प्राप्त हुने अन्तर सरकारी वित्त हस्तान्तरण र कार्यक्रम वापतको अनुदान नै रहेको देखिन्छ ।

४.४. राजस्व परिचालनमा रहेका सवालह□

गाउँपालिकाको स्थानीय आन्तरिक आय परिचालनमा नयाँ व्यवस्था अनुसारको क्षमता विकास गर्न आवश्यक देखिन्छ । आन्तरिक आय परिचालनमा देखिएका सवालहरूलाई संवोधन गर्न निम्न कार्य गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

क. राजस्व प्रशासनका लागि उपयुक्त संगठन निर्माण तथा क्षमता विकास

गाउँपालिकामा राजस्व र योजना सम्बन्धी काम गर्न पाचौ तहका १ जनालाई जिम्मेवारी दिइएको र गाउँपालिकाको छुट्टै शाखा गठन भएको देखिँदैन । गाउँसभाले संगठन चार्ट स्वीकृत गरी कार्यबोझका आधारमा शाखा, उपशाखा तथा इकाइहरुको लागि आवश्यक कर्मचारीको व्यवस्था गर्नुपर्ने र जिम्मेवारी अनुसार सान्दर्भिक तालिम तथा अन्य क्षमता अभिवृद्धिका अवसर समेत उपलब्ध गराउँदै जानुपर्ने देखिन्छ ।

ख. तथ्यांक संकलन तथा नियमित अद्यावधिकरणको पद्धति स्थापना

हाल गाउँपालिकामा भूमि कर तथा अन्य कर र गैरकर बुझाउनेको संख्या के कति छ भन्ने तथ्यांक उपलब्ध छ यसर्थ सबै किसिमका करदाताको विवरण संकलन गरी नियमित अद्यावधिकरणको व्यवस्था गर्नु आवश्यक छ, यसले करको दर, दायरा तथा समग्र राजस्वको सम्भावित आकार अनुमान गर्न आधार प्रदान गर्दछ । अद्यावधिक अभिलेख विना राजस्व सम्बन्धी नीति निर्धारण, प्रक्षेपण, असुली व्यवस्थाको अनुगमन प्रभावकारी हुन नसक्ने भएकाले तथ्यांक संकलन तथा नियमित अद्यावधिकरणको पद्धति स्थापना हुनु अति जरुरी छ ।

ग. आन्तरिक आय परिचालन नीति तथा कार्यविधी

गाउँपालिकाले आय परिचालन सम्वन्धी नीति तथा मूख्य आय शीर्षकहरूबाट आय संकलन गर्ने कार्यविधी तयार गरी वडा समितिहरूलाई समेत उपलब्ध गराउनु पर्दछ । यसमा आय संकलन गर्ने तरिका, प्रतिवेदन बुझाउने ढाँचा, नगद दाखिला सम्वन्धी व्यवस्था, अनुगमन जस्ता विषय वस्तु पर्दछन् । हाल कुन कुन शीर्षकमा के कति राजस्व संकलन भइरहेको छ भन्ने अष्पटताको अवस्था अन्त्य गरी शीर्षकगत रुपमा आय स्पष्ट हुने गरी लेखा राख्नु जरुरी छ ।

घ. राजस्वका दर निर्धारण तथा प्रचार प्रसार

गाउँपालिकाले हालको कानुनी व्यवस्था अनुसार राजस्व संकलनका लागि दर निर्धारण गरी त्यसको प्रचार प्रसार गर्न आवश्यक देखिन्छ । त्यसैगरी करदातालाई तिर्नुपर्ने कर रकम सम्बन्धि जानकारी उपलब्ध गराउन कर शिक्षा कार्यक्रम संचालन गर्नुपर्ने हुन्छ । यसका अतिरिक्त समयमा राजस्व नतिरेमा दण्ड जरिवाना लाग्ने विषयमा पनि प्रचार प्रसार गर्नु पर्दछ ।

ङ. समन्वय संयन्त्र

राजस्व परिचालन सम्बन्धि नीति निर्माण, शुल्क तथा दस्तुरको दर निर्धारण, राजस्व संकलन विधी निर्धारण जस्ता कार्यमा सम्बन्धित आन्तरिक तथा बाह्य निकायहरूसँग समन्वय अपरिहार्य हुन्छ । यसका लागि राजस्वका आधार निर्धारण तथा दरहरूमा परिमार्जनका लागि राजस्व परामर्श समितिको भूमिकालाई स्थापना गर्नु पर्दछ । आय संकलनमा वडा समितिको भूमिकालाई स्पष्ट व्याख्या गरी वडा र राजस्व शाखा बीच निरन्तर समन्वय हुन जरुरी देखिन्छ । त्यसैगरी राजस्व बाँडफाँड सम्बन्धमा केन्द्र, प्रदेश तथा अन्य स्थानीय तहहरूसँग समन्वय गर्न आवश्यक पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

च. चुहावट नियन्त्रण, पारदर्शिता र जवाफ देहिता

आयको संकलन अवस्थाको अनुगमन गरी राजस्व चुहावट भएको पाइएमा त्यसलाई नियन्त्रण गर्न तत्काल आवश्यक कार्य गर्नु पर्दछ । गाउँपालिकाले आय व्ययको विवरण आवधिक रूपमा प्रकाशमा ल्याउनु, करदातासँग निरन्तर संबाद गर्नु, सूचना प्रविधी तथा सामाजिक मिडिया मार्फत् राजस्व र खर्चको विवरणबारे जनता तथा सरोकारवालालाई जानकारी गराउनु यस दिशातर्फको केही सकारात्मक प्रयासहरू हुन सक्दछन् ।

परिच्छेद - पाँचः राजस्व सूधार कार्ययोजना

यस परिच्छेदमा सूचना विश्लेषण तथा सहभागितामूलक छलफलबाट तयार पारिएको गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना प्रस्तुत गरिएको छ । यस कार्ययोजनालाई कार्यपालिकाबाट स्वीकृत एवं बजेट व्यवस्था गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।

५.१ गाउपालिकाको राजस्व सूधार कार्ययोजना

५.१.१ राजस्व सूधारका क्षेत्रहरू

राजस्व सुधारका लागि अपनाउनु पर्ने क्रियाकलापहरू तपशिलमा उल्लेख गरिएको छ ।

दायरा : राजस्व सुधारको लागि संविधान तथा कानूनले व्यवस्था गरेको गाउँपालिकाको क्षेत्राधिकार भित्र पर्ने हुनु पर्दछ । क्षेत्राधिकार भित्र पर्ने राजस्वको संकलन तथा परिचालन गर्ने संभावना के कस्तो छ सो को पहिचान गर्नु पर्दछ । करको आधार (सम्पत्ति, आय, वस्तु तथा सेवाको परिमाण, मूल्य र उपयोग) को पहिचान गर्नु पर्दछ । करदाता, उपभोगकर्ता र सेवाग्राहीको पहिचान पश्चात तीनीहरूको एकिन तथ्याङ्क पत्ता लगाई त्यसको दायरा एकिन गर्नु पर्दछ ।

दर : करदाताको पहिचान पश्चात गाउँपालिकाको क्षेत्राधिकार भित्र पर्ने करदातालाई करदाताको सामर्थ्यका आधारमा न्यायोचित ढंगबाट करको दर निर्धारण गर्नुपर्दछ । करको दर निर्धारण गर्दा समान दर, प्रगतिशिल वा अनुदारवादी के कस्तो छ सो को समिक्षा गरी प्रगतिशिल कर लगाउनु पर्दछ । करको दर निर्धारण गर्दा तपशिलमा उल्लेखित विषयमा ध्यान दिनुपर्दछ ।

- ❖ विगत वर्षहरूको करको दर
- ❖ छिमेकी स्थानीय सरकारको करको दर
- ❖ करदाताको कर तिर्ने क्षमता
- ❖ करको आधार (सम्पत्ति, आय, वस्तु तथा सेवा)
- ❖ सेवा तथा दस्तुरको लागत
- ❖ राजस्व संकलनको अवस्था
- ❖ सम्पत्तिको मुल्य तथा उपयोग
- ❖ पुँजिगत लगानी र आर्थिक कारोबार

व्यवस्थापनः करदाताको पहिचान, संख्या निर्धारण तथा दायरा निश्चित गरी करका दरहरू न्यायोचित ढंगबाट निर्धारण पश्चात राजस्व प्रशासनमा सुधार ल्याउन नीतिगत व्यवस्था, संगठन संरचनामा सुधार भौतिक सुविधा, मानव संशाधन, प्रविधी र सफ्टवयर, सूचना तथा

अभिलेख राख्नुपर्दछ । राजस्वको सुधारको लागि हरेक तथ्याङ्कको अभिलेख राखि राजस्व चुहावट हुन नदिन अनुगमन गर्नुपर्दछ ।

क. कर राजस्व सुधारका योजनाहरु

तालिका २२: राजस्व सूधार कार्ययोजनाहरु

क्र.स	सुधारका लागि गर्नु पर्ने कार्यहरु	समयावधि	जिम्मेवारी
१	**भूमिकर तथा मालपोत**		
	१. जग्गाको मूल्यांकनको दर निर्धारण गरी मालपोतको दर परिमार्जन गर्ने ।	२०७९ असार मसान्त	राजस्व परामर्श समिति
	२. घुम्ती सेवा सञ्चालन गरी समयमा मालपोत तिर्न प्रोत्साहित गर्ने ।	२०७९ पौष देखि अर्धवार्षिक रुपमा नियमित	राजस्व शाखा वडा कार्यालय
२	**सम्पत्ति कर**		
	१. आर्थिक ऐन बनाई सोमा सम्पत्ति कर लगाउने स्पष्ट व्यवस्था गर्ने ।	२०७९ असार मसान्त	राजस्व परामर्श समिति
	२. सम्पत्ति कर व्यवस्थापन कार्यविधीलाई अद्यावधिक गर्ने ।	२०७९ पौषसम्म	राजस्व परामर्श समिति
	३. वडामा जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	२०७९ मंसिर देखि नियमित	राजस्व शाखा वडा कार्यालय
	४. सम्बन्धित कर्मचारी तथा पदाधिकारीका लागि तालिमको व्यवस्था गर्ने । र कर्मचारी थप गर्ने ।	२०७९ चैत्र मसान्तसम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
३	**घर जग्गा बहाल कर**		
	१. प्रतगतिशिल करको दर अवलम्बन गर्ने	२०७९ असार मसान्त	राजस्व परामर्श समिति
	२. बहालमा भएका घर तथा जग्गाहरुको लगत संकलन गर्ने ।	२०७९ पौषसम्म	राजस्व शाखा वडा कार्यालय
	३. बहालमा लगाएका घरधनीहरूलाई जानकारी गराई करको दायरमा ल्याउने ।	२०७९ भाद्र देखि निरन्तर	राजस्व शाखा, राजस्व परामर्श समिति, वडा कार्यालय
४.	**व्यवसाय कर**		
	१. व्यवसाय कर व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यविधी तर्जुमा गरी लागु गर्ने ।	२०७९ माघसम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
	२. व्यवसाय कर सम्बन्धमा दण्ड सजाय तथा पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने ।	२०७९ माघसम्म	राजस्व परामर्श समिति
	३. दर्ता भएका व्यवसायहरुको लगत अद्यावधिक गर्ने तथा दर्तामा	नियमित	राजस्वा शाखा वडा कार्यालयहरु

क्र.स	सुधारका लागि गर्नु पर्ने कार्यहरु	समयावधि	जिम्मेवारी
	नआएकालाई दर्ता गर्न प्रोत्साहन गर्ने ।		
	४. व्यवसाय दर्ता तथा कर संकलनका लागि वडा वडामा घुम्ती सेवा तथा अभियान सञ्चालन गर्ने ।	२०७९ षौष देखी अर्धवार्षिक रुपमा	राजस्व शाखा वडा कार्यालयहरु
५.	**जडीबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर**		
	१. जडिबुटि तथा कवाडी संकलनको सम्भाव्य क्षेत्र पहिचान गरी बिक्री हुने परिमाण यकिन गर्ने ।	२०७९ आषाढ मसान्त	राजस्व शाखा राजस्व परामर्श समिति
	२. जडिबुटि र कवाडी करको दर अध्यावधिक गरी सो अनुसार ठेक्का वन्दोवस्त गर्ने ।	२०७९ आषाढ मसान्त	गाउँसभा, कार्यपालिका

ख. गैरकर राजस्व सुधार योजना

तालिका २३: गैरकर राजस्व सूधार योजनाहरु

क्र.स.	सुधारका लागि गर्नु पर्ने कार्यहरु	समयावधि	जिम्मेवारी
१	**कानुनी तथा नीतिगत व्यवस्था**		
	१. आर्थिक ऐन तयार गर्ने । - हालको राजस्व अधिकारका सम्भाव्य शीर्षकहरु अनुसार शीर्षक हेरफेर गर्ने । - व्यवहारिक नदेखिएका, लागु नहुने तथा संघीय कानुनसँग बाझिने प्रावधानहरुलाई हटाउने । - राजस्व असुलीको व्यवस्थासंगै दण्ड, सजाय तथा पुरस्कारको व्यवस्था पनि उल्लेख गर्ने । - जग्गाको मूल्यांकनको दर निर्धारण गरी मालपोतको दर परिमार्जन गर्ने ।	२०७९ असार मसान्त	राजस्व परामर्श समिति
	२. राजस्व नीति सामर्थ्यमा आधारित तथा Tax-benefit Principle मा आधारित बनाउने	२०७९ कार्तिक मसान्त	गाउँपालिका
२	**सांगठनिक व्यवस्था (शाखा, जनशक्ति, पूर्वाधार र सूचना व्यवस्था)**		
	१. राजस्व शाखाका लागि थप कर्मचारी, सफ्टवेयर तथा भौतिक सुविधाको व्यवस्था गर्ने ।	२०७९ चैत मसान्तसम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
	२. राजस्व सफ्टवेयर सम्बन्धी	२०७९ असारसम्म	प्रमुख प्रशासकीय

क्र.स.	सुधारका लागि गर्नु पर्ने कार्यहरु	समयावधि	जिम्मेवारी
	तालिमको व्यवस्था गर्ने ।		अधिकृत
	३. विभिन्न स्रोतका आन्तरिक आयलाई सम्बन्धित शीर्षक अन्तर्गत आम्दानी बाँध्ने ।	२०८० असारमसान्त	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, आर्थिक प्रशासन शाखा
३	**करदाता लक्षित कार्यक्रम तथा पारदर्शिता**		
	१. विभिन्न सञ्चार माध्यमबाट कर असुलीका लागि चेतनामूलक सूचनाहरु प्रचार प्रसार गर्ने ।	२०७९ मंसिरदेखि निरन्तर	राजस्व परामर्श समिति र वडा कार्यालय
	२. चौमासिक रुपमा खर्चसँगै आन्तरिक आय संकलनको विवरण सार्वजनिक गर्ने ।	चौमासिक	आर्थिक प्रशासन शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
४.	**राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयन**		
	१. यस कार्ययोजनामा उल्लेख भएका क्रियाकलापहरु कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्ने ।	२०७९ साउन देखि निरन्तर	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
	२. कार्ययोजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने बजेट व्यवस्था गर्ने ।	२०७९ माघ मसान्त	कार्यपालिका गाउँ सभा

परिच्छेद - छः आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण

यस परिच्छेदमा आगामी तीन आर्थिक वर्षहरूका लागि गाउँपालिकाको राजस्व प्रक्षेपण गरिएको छ । राजस्व प्रक्षेपण गर्दा महालेखा परिक्षकले स्वीकृत गरेको एकीकृत आर्थिक संकेत तथा वर्गीकरण र व्याख्या, २०७४ उल्लेखित शीर्षकगत रुपमा गरिएको छ । गाउँपालिकाको राजस्व अधिकार, हालको आय संकलन अवस्था तथा राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयन पश्चात आय संकलनमा पार्ने प्रभाव समेतलाई मध्यनजर गर्दै आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण गरिएको छ । यस प्रक्षेपणले गाउँपालिकाको आय बजेट तर्जुमा गर्न सहयोग पुग्नेछ ।

६.१ राजस्व सूधार कार्ययोजनाका आधारमा राजस्व प्रक्षेपण

राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयन पश्चात् आगामी तीन वर्ष (आ.व. २०७९/८० देखि २०८१/८२) को लागि आय प्रक्षेपण गरिएको छ । यो आय अनुमान राजस्व सुधार योजनामा प्रस्ताव गरिएका क्रियाकलापहरूको आधारमा गरिएको छ । धेरैजसो शीर्षकहरूको आय प्रक्षेपण प्राप्त तथ्यांकमा आधारित छ भने भविष्यमा आयका आधारको दायरा बढ्न गई सोबाट हुने योगदानलाई समेत मध्यनजर गरिएको छ । त्यसैगरी केही शीर्षकहरूको आय प्रक्षेपण गर्दा विगतको आय संकलनको वृद्धिदरलाई आधार मानिएको छ ।

तालिका २४: आगामी आ.व.हरुका लागि राजस्व प्रक्षेपणका आधारहरु (रु. हजारमा)

राजस्व संकेत	राजस्व शीर्षक	२०७९/८० कुल सम्भाव्यता	आगामी आ.व.हरुको लागि प्रक्षेपणको आधार
क.	आन्तरिक आय तर्फ	९७१९.२८४	
११३१३	सम्पत्ति कर	१४०.०२	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले बढ्दै जाने
११३१४	भूमी कर (मालपोत)	४०८०.३	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले बढ्दै जाने
११३२१	घर बहाल कर	६१३.२	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले बढ्दै जाने
११४५१	सवारी साधन कर	०	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाका ९० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले बढ्दै जाने
११४७२	विज्ञापन कर	३८.७	आ.व. २०७९/८० मा कूल संभावनाको ७० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
११६३१	कृषि तथा पशुजन्य वस्तुको व्यवसायिक कारोवारमा लाग्ने कर	३५	आ.व. २०७९/८० मा कूल संभावनाको ९० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
११६९१	अन्य कर (जडिबुटी तथा कवाडी कर हुने आय)	१५३५	आ.व. २०७९/८० मा कूल संभावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले

राजस्व संकेत	राजस्व शीर्षक	२०७९/८० कुल सम्भाव्यता	आगामी आ.व.हरुको लागि प्रक्षेपणको आधार
			बढ्दै जाने
	सामुदायिक वनको वन पैदावार बिक्रीबाट प्राप्त	४०५	आ.व. २०७९/८० मा कूल संभावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले बढ्दै जाने
११३२२	बहाल बिटौरी शुल्क	१०५	आ.व. २०७९/८० मा कूल संभावनाको ९० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४६११	व्यवसाय कर	३३०.३	आ.व. २०७९/८० मा ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले बढ्दै जान
१४१५१	सरकारी सम्पत्तिको बहालबाट प्राप्त आय	१६८७.५	आ.व. २०७९/८० मा ब्याकहो लोडर, एक्साभेटर, लोडर, रोलर, पानी ट्यांकी, टिप्पर भाडाबाट प्राप्त हुने रकमको ९५ प्रतिशत र त्यसपछिका वर्षहरुमा १० प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४२१९	अन्य सेवा शुल्क तथा बिक्रि	०	पहिलो वर्ष ६० प्रतिशत र त्यसपश्चात् वार्षिक १५ प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँदै जाने अनुमान
	ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा बिक्री	१००	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले बढ्दै जान
	फोहरमैला व्यवस्थापन सेवा शुल्क	०	आ.व. २०७९/८० मा कूल संभावनाको १०० प्रतिशत र त्यस पछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले बढ्दै जाने
	अन्य शुल्क (प्रवेश शुल्क)	६०	आ.व. २०७९/८० मा कूल संभावनाको ७० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४२२१	न्यायिक दस्तुर	२५	आ.ब. २०७९/८० मा एकमुष्ट २५ र त्यसपछि क्रमशः १० प्रतिशतले वृद्धि हुँदै जाने अनुमान
१४२४१	पार्किङ्ग शुल्क	०	आ.व. २०७९/८० मा कूल संभावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४२४२	नक्सापास दस्तुर	८६.१	आ.व. २०७९/८० मा कूल संभावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४२४३	सफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर	१५१.३	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले बढ्दै जान
१४२४४	व्यक्तिगत घटना दर्ता दस्तुर र व्यक्तिगत घटना दर्ता (विलम्व) शुल्क	३५.८	आ.व. २०७९/८० मा कूल संभावनाको ९५ प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा ५ प्रतिशतले घट्दै जाने
१४२४५	नता प्रमाणित दस्तुर	०	आ.व. २०७९/८० मा कूल संभावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४२४९	अन्य दस्तुर	०	आ.व. २०७९/८० मा कूल संभावनाको ९० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले

राजस्व संकेत	राजस्व शीर्षक	२०७९/८० कुल सम्भाव्यता	आगामी आ.व.हरुको लागि प्रक्षेपणको आधार
			बढ्दै जाने
१४२५३	व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर	२९१.०६४	आ.व.२०७९/८० मा ९० प्रतिशत र त्यसपछिका वर्षहरुमा १० प्रतिशतले बढ्दै जाने
ख	**राजस्व बाँडफाँट**	**७४७८५.१५८०१**	
ख.१	**नेपाल सरकार**	**७३८३२.८५**	
१४४११	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने मु.अ.कर	३६३९१.४२५	चालु आ.व.को लागि गरिएको अनुमानमा क्रमशः ५ प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँदै जाने
१४४२१	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने अन्त:शुल्क	३७४४१.४२५	
१४१५३	बाँडफाँड भई प्राप्त वन रोयल्टी	०	चालु आ.व.को लागि गरिएको अनुमानमा क्रमशः ५ प्रतिशतको दरले बढ्दै जाने
ख.२	**प्रदेश सकार**	**९५२.३०८०१०५**	
११३१५	घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर	०	चालु आ.व.को लागि गरिएको अनुमानमा क्रमशः ५ प्रतिशतको दरले बढ्दै जाने
११४५६	बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने सवारी साधन कर	९५२.३०८०१०५	चालु आ.व.को लागि गरिएको अनुमानमा क्रमशः ५ प्रतिशतको दरले बढ्दै जाने
११४७१	बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने मनोरञ्जन कर	०	अनुमान नगरिएको
११४५८	बाँडफाँट भई प्राप्त दहत्तर बहत्तरको बिक्रि बाट प्राप्त रोयल्टी	०	गत आ.व.मा प्राप्त यथार्थ रकममा क्रमशः ५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
ग.	**अनुदान तथा वित्तीय हस्तान्तरण**	**२६२६४४.९**	
ग.१	**नेपाल सरकार र प्रदेश सरकार**	**२६२६४४.९**	
१३३११	समानीकरण अनुदान	८६४२४.४५	गत आ.व.मा प्राप्त यथार्थ रकममा क्रमशः ५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१३३१२	ससर्त अनुदान चालु	१४८०३८.४५	गत आ.व.मा प्राप्त यथार्थ रकममा क्रमशः ५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१३३१३	ससर्त अनुदान पूँजीगत	०	
१३३१४	विशेष अनुदान चालु	०	अनुमान नगरिएको
१३३१५	विशेष अनुदान पूँजीगत	०	
१३३१६	समपुरक अनुदान चालु	२८१८२	गत आ.व.मा प्राप्त यथार्थ रकममा क्रमशः ५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१३३१७	समपुरक अनुदान पूँजीगत		
१३३१८	अन्य अनुदान चालु (सामाजिक सुरक्षा समेत)	०	अनुमान नगरिएको
१३३१९	अन्य अनुदान पूँजीगत	०	
१४५२९	अन्य राजस्व	०	गत आ.व.को यथार्थ रकममा ५ प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँदै जाने
ग.२	**अन्य आन्तरिक अनुदान**	०	
१३४११	अन्य संस्थागत आन्तरिक अनुदान	०	**.अनुमान नगरिएको**
१३४१२	अन्य व्यक्तिगत आन्तरिक अनुदान	०	

राजस्व संकेत	राजस्व शीर्षक	२०७९/८० कुल सम्भाव्यता	आगामी आ.व.हरुको लागि प्रक्षेपणको आधार
ग.३	**द्विपक्षिय बैदेशिक अनुदान**	०	
१३१११	द्विपक्षिय बैदेशिक चालु अनुदान	०	**अनुमान नगरिएको**
१३१२१	द्विपक्षिय बैदेशिक पूँजीगत अनुदान	०	
कूल जम्मा		४५४४९६.१०८	

६.२ गाउपालिकाको आगामी ३ आर्थिक वर्षको आयको प्रक्षेपण

आय शीर्षकको संभाव्य आधार तथा राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयनलाई आधार मानी गाउँपालिकाको आगामी ३ वर्षको प्रक्षेपित आयको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । प्रक्षेपणको लागि राजस्व संकेत वर्तमानमा सिफारिश गरिएको लेखा कोडको आधारमा गरिएको छ । तालिकामा दिए अनुसार गाउँपालिकाको आगामी आ.व.मा कुल रु. ३६ करोड २३ लाख ७३ हजार ७१९.५ आम्दानी हुने प्रक्षेपण गरिएको छ ।

तालिका २५: चालु आ.व.को अनुमान तथा आगामी ३ आर्थिक वर्षको आय प्रक्षेपण (हजारमा)

राजस्व संकेत	राजस्व शीर्षक	२०७६/७७ यथार्थ	२०७७/७८ यथार्थ	२०७८/७९ को अनुमान	२०७९ ज्येष्ठ मसान्त सम्मको यथार्थ	प्रस्तावित आय (आ.व.) २०७९/ ०८० को	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.को)		
							२०७९/ ०८०	२०८०/ ०८१	२०८१/ ०८२
क.	**आन्तरिक आय तर्फ**	**२०८५.८३६**	**५३०.९६४**	**६४०**	**०**	**९७१९.२८४**	**८०७२.१५८६**	**८८७७.२०२४६**	**९७६३.४४५२०६**
११३१३	सम्पत्ति कर					१४०.०२	११२.०१६	१२३.२१७६	१३५.५३९३६
११३१४	भूमी कर (मालपोत)					४०८०.३	३२६४.२४	३५९०.६६४	३९४९.७३०४
११३२१	घर बहाल कर	६४२.२	५००.९३४	२०		६१३.२	४९०.५६	५३९.६१६	५९३.५७७६
११४५१	सवारी साधनमा कर (सवारी दर्ता, वार्षिक सवारी कर)					०	०	०	०
११४७२	विज्ञापन कर					३८.७	२७.०९	३१.१५३५	३५.८२६५२५
११६११	व्यवसायले भुक्तानी गर्ने (व्यवसाय कर)					३३०.३	२६४.२४	२९०.६६४	३१९.७३०४
११६३१	कृषि तथा पशुजन्य वस्तुको व्यवसायिक कारोवारमा लाग्ने कर					३५	३१.५	३६.२२५	४१.६५८७५
११६९१	अन्य कर (जडिबुटी तथा कवाडी कर					१५३५	१२२८	१३५०.८	१४८५.८८
	सामुदायिक वनको वन पैदावार बिक्रीबाट प्राप्त हुने आय)					४०५	३२४	३५६.४	३९२.०४
११३२२	बहाल बिटौरी शुल्क					१०५	९४.५	१०३.९५	११४.३४५
१४१५१	सरकारी सम्पत्तिको वाहाल बाट प्राप्त आय					१६८७.५	१६०३.१२५	१७६३.४३७५	१९३९.७८१२५
१४२५३	व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर					२९१.०६४	२६१.९५७६	२८८.१५३३६	३१६.९६८६९६
१४२१९	अन्य सेवा शुल्क तथा बिक्रि					०	०	०	०
	ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा बिक्री					१००	८०	८८	९६.८
	फोहरमैला व्यवस्थापन सेवा शुल्क					०	०	०	०
	अन्य शुल्क प्रवेश शुल्क					६०	४२	४६.२	५०.८२
१४२२१	न्यायिक दस्तुर			२५		२५	२५	२७.५	३०.२५
१४२२९	अन्य प्रशाशनिक सेवा शुल्क	५३४.२१३				०	०	०	०
१४२२४	परिक्षा शुल्क					०	०	०	०
१४२४१	पाकिङ्ग शुल्क					०	०	०	०
१४२४२	नक्सापास दस्तुर					८६.१	६८.८८	७५.७६८	८३.३४४८
१४२४३	सिफारिश दस्तुर	३४५.२१	१५.८३	१००		१५१.३	१२१.०४	१३३.१४४	१४६.४५८४
१४२४४	व्यक्तिगत घटना दर्ता विलम्ब दस्तुर	५६४.२१३	१४.२	१५०		३५.८	३४.०१	३२.३०९५	३०.६९४०२५
१४२४५	नता प्रमाणित दस्तुर			४५		०	०	०	०
१४२४९	अन्य दस्तुर			३००		०	०	०	०
१४३१३	धरौटी सदरस्याहा					०	०	०	०
ख	**राजस्व बाँडफाँट**	**४१८६०.२४१७८**	**५२६१२.७१६०२**	**७१२२३.९६००१**	**०**	**७४७८५.१५८०१**	**७८५२४.४१५९१**	**८२४५०.६३६७१**	**८६५७३.१६८५४**

राजस्व संकेत	राजस्व शीर्षक	२०७६/७७ यथार्थ	२०७७/७८ यथार्थ	२०७८/७९ को अनुमान	२०७९ ज्येष्ठ मसान्त सम्मको यथार्थ	प्रस्तावित आय (आ.व.) २०७९/ ०८० को	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.को)		
							२०७९/ ०८०	२०८०/ ०८१	२०८१/ ०८२
ख.१	**नेपाल सरकार**	**४१८३८.२९२७९**	**५१६०३.१५५७१**	**७०३१७**	**०**	**७३८३२.८५**	**७७५२४.४९२५**	**८१४००.७१७१३**	**८५४७०.७५२९८**
१४४११	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने मु.अ.कर	४१८३८.२९२७९	५१६०३.१५५७१	३४६५८.५		३६३९१.४२५	३८२१०.९९६२५	४०१२१.५४६०६	४२१२७.६२३३७
१४४२१	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने अन्त:शुल्क			३५६५८.५		३७४४१.४२५	३९३१३.४९६२५	४१२७९.१७१०६	४३३४३.१२९६२
१४१५३	बाँडफाँड भई प्राप्त वन रोयल्टी								
ख.२	**प्रदेश सकार**	**२१.९४८९९**	**१००९.५६०३१**	**९०६.९६००१**	**०**	**९५२.३०८०१०५**	**९९९.९२३४११**	**१०४९.९१९५८२**	**११०२.४१५५६१**
११३१५	घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर								
११४२१	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने अन्त:शुल्क								
११४५६	बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने सवारी साधन कर	२१.९४८९९	१००९.५६०३१	९०६.९६००१		९५२.३०८०१०५	९९९.९२३४११	१०४९.९१९५८२	११०२.४१५५६१
११४७१	बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने मनोरञ्जन कर								
१४१५८	बाँडफाँट भई प्राप्त दहत्तर बहत्तरको बिक्रि बाट प्राप्त रोयल्टी								
ग	**अनुदान तथा वित्तीय हस्तान्तरण**	**२३३५५९.७१७१**	**२८२३२३.८१**	**२५२६३८**	**०**	**२६२६४४.९**	**२७५७७७.१४५**	**२८९५६६.००२३**	**३०४०४४.३०२४**
ग.१	**नेपाल सरकार र प्रदेश सरकार**	**२३३५५९.७१७१**	**२८२३२३.८१**	**२५२६३८**	**०**	**२६२६४४.९**	**२७५७७७.१४५**	**२८९५६६.००२३**	**३०४०४४.३०२४**
१३३११	समानीकरण अनुदान	७९३९९	८२७०७	८२३०९		८६४२४.४५	९०७४५.६७२५	९५२८२.९५६१३	१०००४७.१०३९
१३३१२	ससर्त अनुदान चालु	११५५२९.७१७१	१६६८१६.८१	१४०९८९		१४८०३८.४५	१५५४४०.३७२५	१६३२१२.३९११	१७१३७३.०१०७
१३३१३	ससर्त अनुदान पूँजीगत								
१३३१४	विशेष अनुदान चालु	१९०००	१६८००	२५००					
१३३१५	विशेष अनुदान पूँजीगत								
१३३१६	समपुरक अनुदान चालु	१९६३१	१६०००	२६८४०		२८१८२	२९५९१.१	३१०७०.६५५	३२६२४.१८७७५
१३३१७	समपुरक अनुदान पूँजीगत								
१३३१८	अन्य अनुदान चालु (सामाजिक सुरक्षा समेत)								
१३३१९	अन्य अनुदान पूँजीगत								
१४५२९	अन्य राजस्व								
ग.२	**अन्य आन्तरिक अनुदान**	**०**	**०**	**०**	**०**	**०**	**०**	**०**	**०**
१३४११	अन्य संस्थागत आन्तरिक अनुदान								
१३४१२	अन्य व्यक्तिगत आन्तरिक अनुदान								
ग.३	**द्विपक्षिय बैदेशिक अनुदान**	**०**	**०**	**०**	**०**	**०**	**०**	**०**	**०**
१३१११	द्विपक्षिय बैदेशिक चालु अनुदान								
१३१२१	द्विपक्षिय बैदेशिक पूँजीगत अनुदान								
जम्मा राजस्व, अनुदान तथा दायित्व		२७७५०५.७९४९	३३५४६७.४९	३२४५०१.९६	०	३४७१४९.३४२	३६२३७३.७१९५	३८०८९३.८४१४	४००३८०.९१६१

परिच्छेद - सातः अपेक्षित नतिजा

सारांशमा राजस्व सुधार कार्ययोजनाको पुर्ण कार्यान्वयन पश्चात् गाउँपालिकाको आय संरचनालाई तलको तालिकामा दिईएको छ ।

तालिका २६: प्रक्षेपित आय संरचना

हजारमा

क्र. सं.	राजस्व शीर्षक	२०७६/७७ यथार्थ	२०७७/७८ यथार्थ	२०७८/७९ को अनुमानित	२०७९ ज्येष्ठ मसान्त सम्मको यथार्थ	प्रस्तावित	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.को)		
						२०७९/०८०	२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
१	आन्तरिक आय	२०८५.८३६	५३०.९६४	६४०	०	९७१९.२८४	८०७२.१५८६	८८७७.२०२४६	९७६३.४४५२०६
२	सङ्घिय राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त आय	४१८३८.२९२७९	५१६०३.१५५७१	७०३१७	०	७३८३२.८५	७७५२४.४९२५	८१४००.७१७१३	८५४७०.७५२९८
३	प्रदेश राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त आय	२१.९४८९९	१००९.५६०३१	९०६.९६००१	०	९५२.३०८०१०५	९९९.९२३४११	१०४९.९१९५८२	११०२.४१५५६१
४	अनुदान	२३३५५९.७१७१	२८२३२३.८१	२५२६३८	०	२६२६४४.९	२७५७७७.१४५	२८९५६६.००२३	३०४०४४.३०२४
५	दायित्व								
६	जनसहभागिता								
	कुल आय	२७७५०५.७९४९	३३५४६७.४९	३२४५०१.९६	०	३४७१४९.३४२	३६२३७३.७१९५	३८०८९३.८४१४	४००३८०.९१६१

प्रस्तुत विवरणले गाउँपालिकाको आन्तरिक आय आगामी आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा रु ८० लाख ७२ हजार १५८.६० हुने अनुमान गरिएको छ, जुन कुल आय को २.२३ प्रतिशत हुन आँउछ । यो रकम संकलन गर्न पनि गाउँपालिकाले वर्तमान संरचना तथा व्यवस्थापन प्रणालीमा ठुलै परिवर्तन गर्न आवश्यक देखिन्छ । गाउँपालिकाले यस तर्फ निम्न कदम चाल्नु पर्ने देखिन्छ :

- आय संकलनको लागि आवश्यक ऐन तथा कार्यविधीको तयारी
- आर्थिक ऐनमा कर तथा शुल्कका दर निर्धारण वा परिमार्जन तथा जरिवाना निर्धारण
- राजस्व परामर्श समितिको परिचालन
- राजस्व शाखाको क्षमता विकास

परिच्छेद - आठः अनूगमन तथा मूल्यांकन

स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ मा गरिएको व्यवस्था अनुसार यस राजस्व सुधार कार्ययोजनाले राजस्व परामर्श समितिलाई राजस्वका स्रोत, दायरा तथा दरको विश्लेषण गरी अन्तरिक आम्दानीका स्रोतहरू पहिचान गर्न र स्रोत अनुमान तथा बजेट सीमा निर्धारण समितिलाई आय अनुमान गर्ने कार्यमा सहयोग गर्दछ ।

हिमाली गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजनाले निर्धारण गरेको अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्न कार्ययोजनामा तय गरिएका कार्यनीति र कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि स्थानीय राजस्व परामर्श समितिलाई बढी जिम्मेवारी बनाईनेछ । साथै स्थानीय राजस्व परामर्श समितिलाई सहजीकरण गर्न गाउँपालिका प्रमुखको संयोजकत्वमा राजस्व सुधार कार्ययोजनाको प्रगति सम्वन्धि अनुगमन गर्न एक अनुगमन तथा मूल्यांकन समिति गठन गरिनेछ ।

तालिका २७: अनूगमन तथा मुल्यांकन समितिको संरचना

१)	गाउँपालिका प्रमुख (अध्यक्ष)	संयोजक
२)	गाउँपालिका उपप्रमुख (उपाध्यक्ष)	उपसंयोजक
३)	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	सदस्य
४)	आर्थिक विकास समिति संयोजक	सदस्य
५)	प्रतिनिधी, हिमाली गा.पा. उद्योग बाणिज्य संघ	सदस्य
६)	प्रतिनिधि, नागरिक समाज वा टोल विकास संस्था	सदस्य
७)	राजस्व उपशाखा प्रमुख	सदस्य सचिव

उद्योग बाणिज्य संघ र नागरिक समाजको तर्फका प्रतिनिधित्व गर्ने सदस्यलाई यस समितिले निर्णय गरी आमन्त्रित सदस्यका रुपमा समितिमा समावेश गर्न सक्नेछ ।

गाउँकार्यपालिकाले आवश्यकता महशुश गरेमा अन्य विषय विज्ञ व्यक्तिहरूलाई पनि आमन्त्रित सदस्यका रुपमा समितिमा राख्न वा समितिको बैठकमा बोलाई आवश्यक सल्लाह सुझाव लिन सक्नेछ । अनुगमन तथा मूल्यांकन समितिको बैठक कम्तिमा चौमासिक रुपमा बस्नेछ तर समितिले आवश्यकता ठानेमा आवश्यकता अनुसार जति पटक पनि बैठक बस्न सक्नेछ ।

अनुगमन समितिले निम्नानुसार कार्य गर्नेछ ।

- ❖ राजस्व सुधार कार्ययोजनामा समावेश भएका क्रियाकलापहरूका लागि आवश्यक पर्ने बजेटको व्यवस्थाका लागि आवश्यक कार्य गर्ने र नगरसभाबाट परित गराउने ।
- ❖ सबै क्रियाकलापहरूलाई अलग अलग रुपमा बजेट विनियोजन गर्न संभव नभएको अवस्थामा कार्ययोजना कार्यान्वयनका लागि एकमुष्ठ बजेटको माग गर्ने ।

- स्वीकृत कार्ययोजनामा समावेश भएका क्रियाकलाप छुट्याई जिम्मेवार सम्बद्ध शाखा/उपशाखाका कर्मचारीलाई जिम्मेवारी तोक्ने ।
- जिम्मेवार शाखा वा कर्मचारीले आफुसँग सम्बन्धित कार्यजिम्मेवारी पुरा गरे नगरेको अनुगमन गर्नु पर्नेछ ।
- जिम्मेवार शाखा/उपशाखा वा पदाधिकारीहरूबाट उनीहरूको जिम्मेवारी भित्रका क्रियाकलापको प्रगति विवरण चौमासिक रुपमा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत मार्फत संकलन गरी समीक्षा गर्ने ।
- अनुगमन तथा मूल्यांकन समितिबाट प्राप्त सुझावहरूलाई राजस्व परामर्श समितिमा वा नगरकार्यपालिकाको बैठकमा पेश गरी आवश्यक कार्वाही गराउने ।
- राजस्व सुधार कार्ययोजनामा भएको क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयनको अवस्थाको समीक्षा गरी आवश्यक परेमा क्रियाकलाप संसोधन वा थप गर्न तथा जिम्मेवारीहरूको हेरफेर गर्नको लागि राजस्व परामर्श समिति समक्ष सिफारिस गर्ने ।

प्रक्षेपित राजस्व असुलीमा देखिएका समस्याहरूको समधानका लागि आवश्यक कार्यका लागि गाउँकार्यपालिकामा प्रस्ताव पेश गर्ने । यो राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अनुगमन तथा मूल्यांकनको लागि निम्न चार तहको अनुगमन तथा मूल्यांकन व्यवस्था सिफारिस गरिएको छ ।

(क) कार्यालय स्तरको अनुगमन :

यो राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन तथा मूल्यांकनको लागि प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत, राजस्व उपशाखा तथा अन्य सम्बन्धित शाखाका प्रतिनिधिहरू तथा वडा सचिवहरूलाई जिम्मेवार बनाउनु पर्दछ ।

गाउँपालिकाले कम्तिमा महिनाको एक पटक बैठक बसी कार्ययोजनामा उल्लेख गरिएका क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयन भए नभएको, राजस्व असुलीको लक्ष्य अनुसार असुली भए नभएको, लक्ष हासिल गर्ने दिशातर्फ उन्मुख भए नभएको समीक्षा गरी आवश्यक नीतिगत एवं कार्यगत निर्णयहरू गरी कार्यान्वयनमा ल्याउनु पर्दछ ।

(ख) राजस्व परामर्श समितिबाट अनुगमन तथा मूल्यांकन :

राजस्व परामर्श समितिले राजस्व सुधार योजनाको कार्यान्वयनको अवस्था तथा आय संकलनको अवस्थाको नियमित अनुगमन गरी कार्यपालिकालाई चौमासिक रुपमा आवश्यक परामर्श प्रदान गर्नुपर्दछ । त्यसैगरी आगामी आ.व.को लागि आयको अनुमान गर्नुभन्दा पूर्व विगतको आर्थिक ऐनको मूल्यांकन गरी आयका स्रोत, दर तथा दायरा र व्यवस्थापनमा हेरफेर गर्नुपर्ने भएमा सुधारको लागि कृयाकलाप सिफारिस गर्ने र त्यसैको आधारमा आयको अनुमान गर्नु पर्दछ । यसका अतिरिक्त आर्थिक वर्षको समाप्ति पश्चात राजस्व सुधार योजनाको समिक्षा गर्नुपर्दछ ।

(ग) कार्यपालिकाबाट अनुगमन तथा मूल्यांकन :

कार्यपालिकाको बैठकले राजस्व परामर्श समितिले प्रस्तुत गरेका सुझावहरूलाई छलफलमा ल्याई आवश्यक निर्णय गर्नुपर्ने हुन्छ । समितिले प्रस्तुत गरेका सुझावहरूमा आवश्यक छलफल गरी राजस्व सुधार योजना तथा आय असुली अवस्थाको समीक्षा गरी आवश्यक नीतिगत तथा कार्यगत निर्णय गर्नुपर्ने भएमा आवश्यक निर्णय गर्नुपर्दछ ।

(घ) वाह्य अनुगमन तथा मूल्यांकन :

राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयनको पश्चात आन्तरिक राजस्वमा के कति सुधार भयो वा सुधारोन्मुख छ भनी गाउँपालिकाले गरेको राजस्वको प्रक्षेपणलाई आधार मानेर संघिय अर्थ मन्त्रालय तथा राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग, प्रदेश मन्त्रालय, दातृ निकायहरू आदिले अनुगमन गर्न सक्नेछन ।

अनूसुची

नमुना फारामहरु

अनूसाची १: सन्दर्भ सामग्रीह□को साची

सन्दर्भ सामाग्री	अध्ययनको विषय क्षेत्र	श्रोत
▪ नेपालको संविधान २०७२	राज्यको संरचना र राज्यशक्तिको बाँडफाँड (भाग १९: धारा २२८ देखी २३० सम्म) स्थानीय आर्थिक प्रणाली (भाग १९ : धारा २२८ देखी २३० सम्म) संघ, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारको अधिकार सूची (अनुसूची ५ देखी ९ सम्म)	नेपाल कानून आयोग
▪ स्थानीय सरकार सञ्चाल न ऐन, २०७४	गाउँपालिका तथा गाउँपालिकाको काम, कर्तव्य र अधिकार (परिच्छेद: ३) गाउँपालिका तथा गाउँपालिकाको वित्तिय अधिकार क्षेत्र (परिच्छेद: ९) गाउँपालिका तथा गाउँपालिकाको आर्थिक कार्य प्रणाली (परिच्छेद: १०)	नेपाल कानून आयोग
▪ अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४	राजस्वको अधिकार (परिच्छेद: २) राजस्वको बाँडफाँड (परिच्छेद: ३) अनुदानको व्यवस्था (परिच्छेद: ४) वैदेशिक सहायता तथा ऋण (परिच्छेद: ५) आय व्ययको प्रक्षेपण गर्ने (दफा १८) राजस्व प्रस्ताव तयार गर्ने (दफा १९) वित्तिय अनुशासन (परिच्छेद: ८) नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकारले लगाउन सक्ने कर (अनुसूची १,२ र ३) प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँड (अनुसूची ४)	नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय https://www.mof.gov.np/site/publication-category/93
▪ राष्ट्रिय प्राकृतिक श्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४	प्राकृतिक स्रोतको परिचालन, राजस्व बाँडफाँड तथा अनुदान (परिच्छेद ४)	नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय https://www.mof.gov.np/site/publication-category/93
▪ केही नेपाल ऐनलाई संसोधन गर्न बनेको ऐन, २०७५	स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनमा स्थानीय तहको राजस्व अधिकार सम्बन्धी विषयमा भएका गरिएका संशोधनहरु	नेपाल कानून आयोग
▪ नेपाल सरकारको वार्षिक बजेट वक्तब्य र आर्थिक ऐनहरु	स्थानीय तहको राजस्व अधिकार क्षेत्रमा भएका वा हुने संशोधित प्रावधानहरु	नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय

सन्दर्भ सामाग्री	अध्ययनको विषय क्षेत्र	श्रोत
▪ प्रदेश सरकारको वार्षिक बजेट वक्तव्य र प्रदेश आर्थिक ऐनहरु	स्थानीय तह र प्रदेश सरकारबीच साझा अधिकार सूचीका विषयमा प्रदेश कानूनले गरेका व्यबस्थाहरु	सुदूरपश्चिम प्रदेश सरकार, आर्थिकक मामिला तथा योजना मन्त्रालय
▪ स्थानीय तहको आर्थिक ऐन २०७४/०७५		नेपाल सरकार संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय
▪ एकीकृत आर्थिक संकेत तथा वर्गिकरण र व्याख्या, २०७४	स्थानीय तहको राजस्व प्रक्षेपणको ढाँचामा एकरुपताका लागि	नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय
▪ स्थानीय तहको आर्थिक ऐनको नमूना, २०७४		नेपाल सरकार संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय
▪ एकीकृत सम्पत्ति कर व्यवस्थापन कार्यविधी, २०७४		नेपाल सरकार संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय
▪ स्थानीय तहमा सेवा प्रवाह सम्बन्धी व्यवस्था, २०७४		नेपाल सरकार संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय
▪ नेपाल सरकारको आर्थिक ऐन, २०७५		नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय
▪ प्रदेश तथा स्थानीय कर सम्बन्धी अध्ययन तथा सुझाव प्रतिवेदन, २०७५ - नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) निर्णयबाट गठिन कार्यदलले अर्थ मन्त्रालय समक्ष पेश गरेको		नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय
▪ स्थानीय तहको वस्तुगत विवरण (प्रोफाईल)	स्थानीय तहको राजस्व अधिकार क्षेत्रमा पर्ने स्रोतहरुको आधार (द्यबकभ) बारेको सूचना र तथ्यांक	सम्बन्धित स्थानीय तह
▪ स्थानीय तहका विभिन्न आर्थिक वर्षहरुको योजना, बजेट तथा कार्यक्रमहरु	स्थानीय राजस्व र आयको प्रबृत्ति विश्लेषण	सम्बन्धित स्थानीय तह
▪ संघ तथा प्रदेशले उपलब्ध गराएका कार्यविधी, दिग्दर्शन, ऐन कानुनका नमुनाहरु	स्थानीय तहको राजस्व अधिकारको उपयोगका लागि कानूनी र नीतिगत व्यबस्था	नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय नेपाल कानून आयोग नेपाल सरकार संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय लगायतका सम्बन्धित निकायहरु
▪ अन्य स्थानीय तहले विगतमा तर्जुमा गरेका	सन्दर्भ सामग्रीको रुपमा	अन्य स्थानीय तहहरु

सन्दर्भ सामाग्री	अध्ययनको विषय क्षेत्र	श्रोत
कार्ययोजनाहरु		
▪ अध्ययन क्षेत्रमा रहेका कलष्टर अन्तर्गतका स्थानीय तहसंग आधारित विभिन्न आर्थिक वर्षहरूको गाउँपालिका विकास योजना, गाउँपालिकाका विकास योजना बजेट तथा कार्यक्रमहरू		सम्बन्धित स्थानीय तह
▪ संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयका प्रगति प्रतिवेदनहरू		संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय
▪ अन्य दस्तावेजहरु	सन्दर्भ सामग्रीको रुपमा	विभिन्न निकायहरु

अनूसुची २: राजस्व सूधार कार्ययोजनाका सुचकहरु

(दफा ८.३ सँग सम्बन्धित)

१ ..... गाउँपालिका/नगरपालिकाको संक्षिप्त परिचय तथा हालको अवस्था

तालिका १: पालिकाको संक्षिप्त परिचय तथा हालको अवस्था

क्षेत्र / शीर्षक	विवरण
१.१ संक्षिप्त परिचय	
नामाकरण	
घरधुरी (संख्या)	
जनसंख्या (संख्या)	
क्षेत्रफल (बर्ग किलोमिटर)	
वडा विभाजन (संख्या)	
प्रशिद्ध स्थलहरु (स्थान नाम)	
१.२ मुख्य पूर्वाधारको अवस्था	
सडक (किलोमिटर)	
बाटो (किलोमिटर)	
पुल (मिटर)	
बिजुली (घरधुरी संख्या)	
खानेपानी तथा सिंचाई	
सावर्जनिक भवन तथा पूर्वाधारहरु (संख्या)	
फोहरमैला व्यवस्थापन (फोहरको परिमाण केजीमा	
फोहरको व्यवस्थापनको अवस्था	
१.३ आर्थिक अवस्था	
उद्योग, तथा कलकारखाना (संख्या र नाम)	
व्यापार / व्यवसाय (संख्या)	
मुख्य व्यापारिक केन्द्रहरु (स्थान नाम)	
प्राकृतिक तथा पर्यटकिय सम्पदा (नाम)	
रोजगार जनसंख्या (प्रतिशत)	

२. पालिकाको संगठन तथा राजस्व प्रशासन

२.१ कर्मचारीहरुको विवरण

तालिका २: कर्मचारीहरुको विवरण

क्र.सं.	पद	स्वीकृत दरवंदी	पदपुर्ति	
			स्थायी	करार
१.				
२.				
३.				
४.				
५.				

तालिका ३: पालिकाको भौतिक सुविधाहरु (नाम र संख्या समेत)

क्र.सं.	नाम	नाम	संख्या
१	कार्यालयका भवनहरु (वडा भवन समेत)		
२	सवारी साधन		
३	फर्निचर		
४	कम्प्युटर		
५	प्रिन्टर		
६	अन्य (उल्लेख गर्ने)		

२.२ राजस्व शाखा तथा राजस्व प्रशासन

तालिका ४ : राजस्व शाखामा कार्यरत कर्मचारीहरुको विवरण

क्र.सं.	नाम	पद	जिम्मेवारी
१			
२			
३			
४			
५			
६			
७			

२.३ राजस्व प्रशासन शाखाका भौतिक सुविधाहरु

क्र.सं.	नाम	विवरण
१	कार्यकक्ष तथा कार्य स्थलको पर्याप्तता	
२	फर्निचर, कम्प्यूटर, प्रिन्टर तथा अन्य भौतिक सुविधाहरु	
३	राजस्व सम्बन्धी डाटा वेस, राजस्व प्रशासनमा सफ्फट्वेयर र त्यसको प्रयोग	
४	कप्यूटर विलिङ्ग प्रणालिको प्रयोग	
५	अन्य (उल्लेख गर्ने)	

- राजस्व परामर्श समिति

क्र.सं.	नाम	पद	जिम्मेवारी
१			
२			
३			
४			
५			
६			
७			

..... नगरपालिका/गाउँपालिकाको आय (आन्तरिक तथा वाह्य) सम्बन्धी विवरणः

- विगत तीन आर्थिक वर्षहरुको यथार्थ आयविवरण
- चालु आर्थिक वर्षको अनुमानीत/बजेट विवरण
- चालु आर्थिक वर्षकालागि गाउँ सभाले पारित गरेको आर्थिक ऐन (कर, शुल्क, दस्तुरका दरहरु)

अन्य दस्तावेज तथा सूचनाहरु

- राजस्वसंग सम्बन्धित अन्य नीति तथा कार्यक्रमहरु
- राजस्व ठेक्का सम्वन्धि विवरण
- ..... नगरपालिका/गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विवरण
- राजस्व परिचालनका लागि भएका प्रभावकारी प्रयासहरु

अनूसची ३: विषयगत विश्लेषणसग सम्बन्धित तथ्या□ संकलनको नमुना फाराम

(दफा ८.३ सँग सम्बन्धित)

१. राजस्व परिचालन संस्थागत तथा नीति विश्लेषण

नीति निर्धारणका क्षेत्रहरु	हालको अवस्था	नीतिगत सुधारको लागि सुझावहरु
क) संगठनात्मक व्यवस्था		
राजस्व शाखाको व्यवस्था संगठन संरचनामा छ छैन ?		
राजस्व शाखामा कुन तहका कति दरवंदी छन् ? र हालको पदपुर्तिको अवस्था कस्तो छ ?		
राजस्व शाखाले गर्ने कामका लागि कार्य विवरण छ की छैन ?		
कर्मचारीहरुलाई उनीहरुको जिम्मेवारी स्पष्ट र लिखित रुपमा दिईएको छ छैन ?		
कर्मचारीहरुलाई आवश्यक पर्ने स्थान, फर्निचर, यातायात साधन, कम्प्युटर, मसलन्द आदिको व्यवस्था कस्तो छ ?		
सूचना प्रविधीको प्रयोगको अवस्था कस्तो छ ? (सफ्टवयर, एसएमएस, इमेल, टेलिफोन आदि)		
कर्मचारीको राजस्व परिचालन सम्बन्धी क्षमता विकासको लागि के गरिएको छ ?		
राजस्व परिचालनका लागि वडालाई दिईएको जिम्मेवारी के छ ?		
ख) राजस्व प्रशासन संचालनको अवस्था		
करदाताहरुको नाम तथा कर लाग्ने आधारको अभिलेख व्यवस्था कस्तो छ ? कर अभिलेख आवश्यक पर्ने स्रोतहरु – सम्पत्ति, व्यवसाय, सवारी साधन, विज्ञापन, बहाल आदि		
गाउँ/नगरपालिकाको स्वामीत्वमा रहेका स्थायी सम्पत्तिहरुको विवरण तथा सोको परिचालन कस्तो छ ?		
कर निर्धारणको लागि सम्पत्ति वा आय वा खर्च वा कारोवारको मूल्यांकन कत्तिको सहि रुपमा भएको छ ? मूल्यांकन अनुसार कर निर्धारण भएको छ छैन ?		
चुहावट हुन सक्ने सम्भावनाहरु के के छन् र तिनको नियन्त्रणको लागि कस्तो नीति		

नीति निर्धारणका क्षेत्रहरु	हालको अवस्था	नीतिगत सुधारको लागि सुझावहरु
लिईएको छ ?		
व्यवस्थाको वर्खिलाप गरेमा दण्डको व्यवस्था कस्तो छ ?		
समयमा तिर्नेलाई छुट र ढीलो बुझाएमा जरीवाना लाग्ने व्यवस्था सबै आय स्रोतहरुमा कसरी लागु गरिएको छ ?		
करदाताहरुलाई उनीहरुले तिर्नुपर्ने कर रकम बारे अग्रिम जानकारी गराउने व्यवस्था के छ र कत्तिको प्रभावकारी छ ?		
गाउँ/नगरपालिकाले निर्धारण गरेको कर तथा शुल्कमा चित्त नबुझेमा गुनासो वा उजुरी गर्नेसक्ने व्यवस्था केकस्तो छ ?		
राजस्व शाखाको कार्य प्रकृया, चुहावट नियन्त्रणको प्रयास, लक्ष तथा असुली अवस्थाको अनुगनमनको व्यवस्था के छ ?		
सार्वजनिक निजी साझेदारी अवधारणाको कार्यान्वयनको अवस्था कस्तो छ ?		
ग) सूचना तथा समन्वयको अवस्था		
करदाताहरुलाई कर तथा शुल्क सम्बन्धी जानकारी दिन के कस्तो कार्य गरिएको छ ? (शिक्षामूलक कार्यक्रम, प्रचार प्रसार, होर्डिङ्ग वोर्ड, बेव साईट आदि)		
करको दर निर्धारण तथा समिक्षामा सरोकार पक्षहरुको सहभागीता कस्तो छ ?		
राजस्व परामर्श समिति तथा अन्य समितिहरुको प्रभावकारीता कस्तो छ ? (बैठक संख्या, निर्णयहरु आदि)		
राजस्व असुलीमा सरोकार पक्षहरुको सकारात्मक सहभागीताको अवस्था कस्तो छ ?		
राजस्व शाखालाई अन्य शाखा तथा निकायबाट प्राप्त सहयोग कस्तो छ ?		
आयका स्रोतहरुको अभिलेख व्यवस्था कस्तो छ ?		
गाउँ/नगरपालिकाको आयको आय विवरण सार्वजनिक हुने गरेको छ छैन?		
आयको आलेप तथा मलेप हुने गरको छ छैन ? छ भने आएका बेरुजुहरु कसरी संवोधन		

नीति निर्धारणका क्षेत्रहरु	हालको अवस्था	नीतिगत सुधारको लागि सुझावहरु
भएका छन् ?		

निश्कर्ष: गाउँ/नगरपालिकाले राजस्व परिचालनको अवस्थामा सुधार ल्याउनको लागि लिन सक्ने नीतिगत व्यवस्था

क.

ख.

ग.

२. स्थानीय तहलाई प्राप्त आन्तरिक राजस्व अधिकार र परिचालनको अवस्था

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण	संकलन भएको/नभएको	दर निर्धारण भएको/नभएको
क.	**कर तर्फ**			
	भूमि कर (मालपोत)			
	सम्पत्ति कर			
	सवारी कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, इरिक्सा)			
	घर जग्गा बहाल कर			
	व्यवसाय कर			
	जडिबुटी, कवाडी र जिवजन्तु कर			
	विज्ञापन कर			
	मनोरन्जन कर			
ख.	**अन्य राजस्व**			
	स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा एवम् माटोजन्य वस्तुको बिक्री			
	काठ, दाउरा, जाराजुरी, दहत्तर, बहत्तर बिक्रि			
	वन पैदावर (सामुदायिक वनको) बिक्रि वापतको			

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण	संकलन भएको/नभएको	दर निर्धारण भएको/नभएको
	आय			
	नक्सापास दस्तुर			
	व्यक्तिगत घटना दर्ता विलम्ब शुल्क			
	बहाल बिटौरी शुल्क			
	पार्किङ्ग शुल्क			
	अस्पताल संचालन			
	फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क			
	स्थानीय खानेपानी महसुल			
	स्थानीय विद्युत महसुल			
	केवलकार, टेकिङ्ग, कायाकिङ्ग, वन्जीजम्प, जीपप्लायर, प्याराग्लाईडिङ्ग आदि मनोरंजन तथा साहसी खेलकुद सम्वन्धी सेवा तथा व्यवसायमा सेवाशुल्क			
	निर्माण, संचालन र व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पुर्वाधार तथा सेवामा सेवाशुल्क (खानेपानी, विजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, ढल निकास, सडक वत्ति, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, व्ययमशाला, पर्यटकिय स्थल, हाटवजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, घोविधाट, सडक, वसपार्क, पुलआदि			
	मूल्यांकन सेवा शुल्क			
	दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर (एफएम रेडियो संचालन, घ वर्गको निर्माण इजाजतपत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म आदि)			

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण	संकलन भएको/नभएको	दर निर्धारण भएको/नभएको
	ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, नुन, माटो,खरीढुङ्गा, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क			
	वडा मार्फत गरिने सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर			
	दण्ड जरिवाना			

माथि उल्लेखित बाहेक कुनै थप आन्तरिक राजस्व उठाएको भएमा सोको विवरण :

क.

ख.

ग.

आन्तरिक आय उठाउन सक्ने तर हालसम्म नउठाएका आय शीर्षकहरु तथा सोको परिचालन गर्ने उपायः

सम्भाब्य भए पनि हालसम्म नउठाएका आय शीर्षकहरु	लागु नहुनुको कारण	परिचालन गर्ने उपाय

अनूसची ४: वस्तूगत विश्लेषणसग सम्बन्धित तथ्या संकलनको नमुना फाराम

(दफा ८.३ सँग सम्बन्धित)

१. .....नगरपालिका/गाउँपालिकाका आयका स्रोतहरू तथा हालको अवस्था

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण (छ/छैन)	दर निर्धारणको अवस्था भएको/नभएको	संकलन भएको/नभएको
क.	**कर तर्फ**			
	भूमि कर (मालपोत)			
	सम्पत्ति कर			
	सवारी कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, इरिक्सा)			
	घर जग्गा बहाल कर			
	व्यवसाय कर			
	जडिबुटी, कवाडी र जिवजन्तु कर			
	विज्ञापन कर			
	मनोरन्जन कर			
ख.	**अन्य राजस्व**			
	स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा एवम् माटोजन्य वस्तुको बिक्री			
	काठ, दाउरा, जाराजुरी, दहत्तर, बहत्तर बिक्रि			
	वन पैदावर (सामुदायिक वनको) बिक्रि वापतको आय			
	नक्सापास दस्तुर			
	व्यक्तिगत घटना दर्ता विलम्ब शुल्क			
	बहाल बिटौरी शुल्क			
	पार्किङ्ग शुल्क			
	अस्पताल संचालन			

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण (छ/छैन)	दर निर्धारणको अवस्था भएको/नभएको	संकलन भएको/नभएको
	फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क			
	स्थानीय खानेपानी महसुल			
	स्थानीय विद्युत महसुल			
	केवलकार, टेकिङ्ग, कायाकिङ्ग, वन्जीजम्प, जीपप्लायर, प्याराग्लाईडिङ्ग आदि मनोरंजन तथा साहसी खेलकुद सम्वन्धी सेवा तथा व्यवसायमा सेवाशुल्क			
	निर्माण, संचालन र व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पुर्वाधार तथा सेवामा सेवाशुल्क (खानेपानी, विजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, ढल निकास, सडक वत्ति, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, ब्ययमशाला, पर्यटकिय स्थल, हाटवजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, घोविधाट, सडक, वसपार्क, पुलआदि			
	मूल्यांकन सेवा शुल्क			
	दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर (एफएम रेडियो संचालन, घ वर्गको निर्माण इजाजतपत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका ब्यापारिक फर्म आदि)			
	ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, नुन, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क			
	वडा मार्फत गरिने सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर			
	दण्ड जरिवाना			

२. ..... नगरपालिका/गाउँपालिकाको स्वमित्व वा भोगचलनमा रहेका जग्गा

क्र.सं.	जग्गा रहेका स्थान	कि.नं	क्षेत्रफल	हालको उपयोग	भाडा वा बहाल रकम (यदि भएमा)
क.	स्वामीत्वमा रहेको जग्गा				
ख.	भोगचलनमा रहेको जग्गा				

३. ..... नगरपालिका/गाउँपालिकाको स्वमित्वमा रहेका भवन तथा औजारहरु

क्र.सं.	स्थान	सम्पति विवरण	हालको उपयोग	भाडा वा बहाल रकम (यदि भएमा)
१.	भवन			
२.	मेसीन औजार			

४. करमा आधारित सूचनाहरु

क. सम्पत्ति कर सम्बन्धी विवरण

नगरपालिका/गाउँपालिकामा दर्ता भएका जम्मा करदाता संख्या : .....

गत आ.व. मा कर तिर्ने करदाता संख्या : ..... संकलित रकम : .....

ख. भवन सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	घरको बर्गीकरण	अनुमानित संख्या	बहालमा भएको संख्या	औषत बहाल दर
१.	व्यापारीक प्रयोजनका लागि निर्मित भवन/घरहरु (नोटः व्यापारीक कम्पलेक्स, पार्टी प्यालेस, अस्पताल, कोल्ड स्टोर, नीजि विद्यालय तथा क्यापस आदी)			
२	औद्योगिक प्रयोजनका भवन/घरहरु			
३	आवासिय भवन/घरहरु			
३.१	कच्ची घरहरु (कच्चीजोडाई तथा छाना)			
३.२	अर्ध कच्ची घरहरु (माटोको जोडाई र कंकिट वा स्टिलको छाना भएका)			
३.३	पिलर सिस्टम नभएको पक्कि घर (Without RCC Frame Structure)			
३.४	पिलर सिस्टम भएको पक्कि घर (With RCC Frame Structure)			

ग. मालपोत (भुमी कर) सम्बन्धी विवरण

..... नगरपालिका/गाउँपालिकामा दर्ता भएका जम्मा करदाता संख्या : .....

गत आ.व. मा कर तिर्ने करदाता संख्या : ..... संकलित रकम : .....

जग्गा सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	जग्गाको किसिम	अनुमानित क्षेत्रफल	औषत मुल्याङ्कन दर (मालपोत कार्यालयको आधारमा)	कैफियत
१.	शहरी क्षेत्र			
२	आवासिय क्षेत्र			
३	कृषि क्षेत्र			
४.	वन तथा अन्य क्षेत्र			
जम्मा				

घ. सवारी साधन सम्बन्धी विवरण

..... नगरपालिका/गाउँपालिकामा दर्ता भएकाजम्मा करदाता संख्या : .....

गत आ.व. मा कर तिर्ने करदाता संख्या : ..... संकलित रकम : .....

क्र.सं.	सवारी साधन	अनुमानित संख्या	कैफियत
१.	अटो रिक्सा, ई रिक्सा		
२	ठेलागाडा, टाँगा, रिक्सा		
जम्मा			

ङ. व्यापार व्यवसाय सम्बन्धी विवरण

..... नगरपालिका/गाउँपालिकामा दर्ता भएका जम्मा करदाता संख्या : .....

गत आ.व. मा कर तिर्ने करदाता संख्या : ..... संकलित रकम : .....

क्र.सं.	संचालनमा रहेका व्यापार व्यवसायको विवरण	साना लगानी (संख्या)	मझौला लगानी (संख्या)	ठुला लगानी (संख्या)	कैफियत
१.	उद्योग				
२	वित्तिय संस्था (बैक, विकास बैक, सहकारी, विमा आदि)				
३	ब्यापारिक भवन, मल, निजी अस्पताल, संस्थागत कलेज विद्यालय				
४.	डिलर तथा थोक विक्रेता				
५.	अन्य व्यवसायहरु				

च. प्राकृतिक स्रोतजन्य वस्तु विकी

क्र.सं.	उत्पादन/उत्खनन स्थल	बस्तुहरु	कुल उत्खनन योग्य परिणाम	विकी मुल्य	संभाव्य निकासी परिमाण
१.		ढुङ्गा			
		गिट्टी			
		स्लेट			
		बालुवा			
		दहत्तर वहत्तर			
		अन्य			
२.		ढुङ्गा			
		गिट्टी			
		स्लेट			
		बालुवा			
		दहत्तर वहत्तर			
		अन्य			

छ. जडिबुटी, कवाडी र जिवजन्तुको व्यवसायिक उपयोग

क्र.सं.	बस्तुहरु	इकाई	कुल संकलन र व्यवसायिक उपयोग (परिमाण)	अनुमानित मुल्य
क.	जडिबुटी जन्य बस्तुहरु			
ख.	कवाडीजन्य बस्तुहरु			
ग.	जिवजन्तुको हाड, सिंग, खुर, प्वाँख			

ज. बहाल बिटौरी सम्बन्धी विबरण

क्र.सं.	सम्पतिहरु	इकाई	परिमाण	दर
क.	भवन तथा कोठाहरु			
ख.	सार्वजनिक जग्गा			

झ. ..... नगरपालिका/गाउँपालिकाले निर्माण, संचालन तथा व्यवस्थापन गरेका सेवा

क्र.सं.	सेवाहरु	उपलब्ध गराईएको स्थान वा क्षेत्र	इकाई र परिमाण	सेवा शुल्कको संभावना (छ /छैन)	हालको अवस्था (आय)
१	फोहरमैला व्यवस्थापन				
२	स्थानीय खानेपानी				
३	बिजुली				
४	धारा				
५	अतिथि गृह				
६	धर्मशाला				
७	पुस्तकालय				
८	सभागृह				
९	ढल निकास				
१०	सडक बत्ति				
११	सार्वजनीक शौचालय				
१२	पार्क				
१३	पौडी पोखरी				
१४	व्यायमशाला				
१५	पर्यटकिय स्थल				
१६	हाट बजार				
१७	पशु बधशाला				
१८	शवदाह गृह				
१९	बसपार्क				
२०	अन्य पार्किङ्ग क्षेत्र				
२१	सिफारिश तथा प्रमाणित				
२२	दर्ता, अनुमाति, नविकरण दस्तुर				
२३	मूल्यांकन सेवा शुल्क				
२४	नक्सापास				
	अन्य				
	जम्मा				

कर तथा शुल्कको दरमा देखिएका कमी कमजोरी तथा सुधारको उपाय

दररेट निर्धारणमा कमी कमजोरी देखिएका आय शीर्षकहरु	कारण	सुधार गर्ने उपाय

अनूसची ५: आय प्रक्षेपणको ढाचा

(दफा ८.५ सँग सम्बन्धित)

राजस्व संकेत	राजस्व शीर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			औसत बृदी दर (प्रतिशत)	प्रस्तावित आय (चालु आ.व.को)	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.कों		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८		२०७८/०७९	२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
१००००	**राजस्व तथा अनुदान**								
११०००	**कर**								
११३००	**सम्पत्ति कर**								
११३१०	**अचल सम्पत्तिमा लाग्ने कर**								
११३११	व्यक्तिगत सम्पत्तिमा लाग्ने वार्षिक कर								
११३१२	संस्थागत सम्पत्तिमा लाग्ने वार्षिक कर								
११३१३	सम्पत्ति कर								
११३१४	भूमी कर (मालपोत)								
११३२०	**खुद सम्पत्तिमा लाग्ने चालु कर**								
११३२१	घर बहाल कर								
११३२२	बहाल बिटौरी शुल्क								
११३५०	**वित्तीय र पूँजीगत कारोबारमा लाग्ने कर**								
११३५१	व्यवसाय कर								
११४००	**वस्तु तथा सेवामा आधारित कर**								
११४१०	**मुल्य अभिवृद्धि कर**								
११४११	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने मु.अ.कर								
११४२०	**अन्तः शुल्क**								
११४२१	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने अन्तः शुल्क								
११४४०	**विशेष सेवामा लाग्ने कर**								
११४४२	स्वास्थ्य सेवा कर								
११४४३	शिक्षा सेवा शुल्कः शैक्षिक संस्था								

राजस्व संकेत	राजस्व शीर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			औसत बृदी दर (प्रतिशत)	प्रस्तावित आय (चालु आ.व.को)	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.कों		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८		२०७८/०७९	२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
११४४४	शिक्षा सेवा शुल्क: वैदेशिक अध्ययन								
११४५०	**पुर्वाधार सेवाको उपयोग तथा सवारी साधनमा लाग्ने कर**								
११४५१	सवारी साधनमा कर (सवारी दर्ता, वार्षिक सवारी कर)								
११४५२	पुर्वाधार सेवाको उपयोगमा लाग्ने कर								
११४७०	**मनोरंजन कर**								
११४७१	सिनेमा डकुमेन्ट्री								
११४७२	विज्ञापन कर								
११४७३	अन्य मनोरंजन कर								
११६००	**अन्य कर**								
११६१०	व्यवसायले भुक्तानी गर्ने								
११६१३	व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर								
११६१४	रेडियो, एफ.एम. संचालन दस्तुर								
११६२०	**व्यवसाय बाहेक अन्यले भुक्तानी गर्ने**								
११६२१	चालक अनुमती पत्र, सवारी दर्ता किताब सम्बन्धी दस्तुर								
११६३०	**कृषि तथा पशुजन्य कारोवारमा लाग्ने कर**								
११६३१	कृषि तथा पशुजन्य वस्तुको ब्यवसायिक कारोवारमा लाग्ने कर								
११६३२	ओखेटोपहारमा लाग्ने कर								
११६९०	**अन्य कर**								
११६९१	अन्य कर (कवाडी कर)								
१३०००	अनुदान								
१३१००	द्विपक्षीय वैदेशिक अनुदान								

राजस्व संकेत	राजस्व शीर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			औसत बृदी दर (प्रतिशत)	प्रस्तावित आय (चालु आ.व.को)	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.कों		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८		२०७८/०७९	२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
१३११०	द्विपक्षीय वैदेशिक चालू अनुदान								
१३१११	द्विपक्षीय वैदेशिक चालू अनुदान								
१३१२०	द्विपक्षीय वैदेशिक पुँजीगत अनुदान								
१३१२१	द्विपक्षीय वैदेशिक पुँजीगत अनुदान								
१३२००	**बहुपक्षीय वैदेशिक अनुदान**								
१३२१०	बहुपक्षीय वैदेशिक चालु अनुदान								
१३२११	अन्तरसरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त चालु अनुदान								
१३२१२	गैह्र सरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त चालु अनुदान								
१३२२०	**बहुपक्षीय वैदेशिक पूँजीगत अनुदान**								
१३२२१	अन्तरसरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त पूँजीगत अनुदान								
१३२२२	गैह्र सरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त पूँजीगत अनुदान								
१३३००	**अन्तरसरकारी वित्तीय हस्तान्तरण**								
१३३१०	**अन्तरसरकारी अनुदान**								
१३३११	समानिकरण अनुदान								
१३३१२	शसर्त अनुदान								
१३३१३	विषेश अनुदान								
१३३१४	समपुरक अनुदान								
१३३१५	अन्य अनुदान								
१३३२०	**अन्तरसरकारी पूँजीगत अनुदान**								
१३३२१	शसर्त पूँजीगत अनुदान								
१३३२२	विशेष पूँजीगत अनुदान								
१४०००	**अन्य राजस्व**								

राजस्व संकेत	राजस्व शीर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			औसत बृदी दर (प्रतिशत)	प्रस्तावित आय (चालु आ.व.को)	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.कों		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८		२०७८/०७९	२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
१४१००	**सम्पत्तिबाट प्राप्त आय**								
१४११०	**व्याज**								
१४१११	वित्तीय निकायबाट प्राप्त व्याज								
१४१११२	व्यापारिक निकायबाट प्राप्त व्याज								
१४१११३	औद्योगिक निकायबाट प्राप्त व्याज								
१४१११४	सेवामुलक निकायबाट प्राप्त व्याज								
१४१११९	अन्य निकायबाट प्राप्त व्याज								
१४१२०	**लाभांश**								
१४१२१	वित्तीय निकायबाट प्राप्त लाभांश								
१४१२२	व्यापारिक निकायबाट प्राप्त लाभांश								
१४१२३	औद्योगिक निकायबाट प्राप्त लाभांश								
१४१२४	सेवामुलक निकायबाट प्राप्त लाभांश								
१४१२९	अन्य निकायबाट प्राप्त लाभांश								
१४१५०	**भाडा तथा रोयल्टी**								
१४१५१	सरकारी सम्पत्तिको बहालबाट प्राप्त आय								
१४१५२	क्यासिनोबाट प्राप्त रोयल्टी								
१४१५९	अन्य स्रोतबाट प्राप्त बाँडफाँड नहुने रोयल्टी								
१४१७०	**राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त आय**								
१४१७१	वन रोयल्टी								
१४१७२	खानी रोयल्टी								
१४१७३	जलस्रोत रोयल्टी								
१४१७४	पर्वतारोहण रोयल्टी								
१४१७५	पदयात्रा रोयल्टी								
१४१७६	पर्यटन सेवा शुल्क रोयल्टी								

राजस्व संकेत	राजस्व शीर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			औसत बृदी दर (प्रतिशत)	प्रस्तावित आय (चालु आ.व.को)	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.कों		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८		२०७८/०७९	२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
१४१७७	घरजग्गा रजिष्ट्रेशन रोयल्टी								
१४१७८	सवारी साधन कर								
१४१७९	अन्य बाँडफाँड हुने राजस्व								
१४२००	**बस्तु तथा सेवा बिक्रिबाट प्राप्त रकम**								
१४२१०	बस्तु तथा सेवा बिक्रिबाट प्राप्त रकम								
१४२११	कृषी उत्पादनको बिक्रिबाट प्राप्त रकम								
१४२१२	सरकारी सम्पत्ति बिक्रिबाट प्राप्त रकम								
१४२१३	अन्य बिक्रिबाट प्राप्त रकम								
१४२१६	निजी धारा वापतको शुल्क								
१४२१७	खानेपानी, नहर तथा कुलो उपयोग वापतको शुल्क								
१४२१८	विद्युत्त सेवा शुल्क								
१४२१९	अन्य सेवा शुल्क								
१४२२०	**प्रशासनिक सेवा शुल्क**								
१४२२१	न्यायिक दस्तुर								
१४२२३	शिक्षा क्षेत्रको आम्दानी								
१४२२४	परीक्षा शुल्क								
१४२२५	यातायात क्षेत्रको आम्दानी								
१४२२९	अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क								
१४२४०	**दस्तुर**								
१४२४१	पार्किङ्ग शुल्क								
१४२४२	नक्सापास दस्तुर								
१४२४३	सिफारिश दस्तुर								
१४२४४	व्यक्तिगत घटना दर्ता दस्तुर								
१४२४५	नाता प्रमाणित दस्तुर								
१४२४६	मुल्यांकन दस्तुर								

राजस्व संकेत	राजस्व शीर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			औसत बृदी दर (प्रतिशत)	प्रस्तावित आय (चालु आ.व.को)	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.कों		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८		२०७८/०७९	२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
१४२४९	अन्य दस्तुर								
१४३००	**दण्ड, जरिवाना र जफत**								
१४३१०	**दण्ड, जरिवाना र जफत**								
१४३११	न्यायिक दण्ड, जरिवाना र जफत								
१४३१२	प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत								
१४४००	**अनुदान बाहेकको हस्तान्तरण**								
१४४१०	**चालु हस्तान्तरण**								
१४४११	चालु हस्तान्तरण								
१४४२०	**पूँजीगत हस्तान्तरण**								
१४४२१	पूँजीगत हस्तान्तरण								
१४५००	**विविध राजस्व**								
१४५१०	चालु दावी तथा अन्य शुल्कहरु								
१४५११	बीमा दावी प्राप्ती								
१४५२०	**अन्य राजस्व**								
१४५२१	प्रदुषण नियन्त्रण शुल्क								
१४५२२	साना सवारी कर								
१४५२३	लागत सहभागिता								
१४५२९	अन्य राजस्व (विविध आय)								
१४५३०	**पूँजीगत राजस्व**								
१४५३१	सरकारी घर, जग्गा, गुडविल बिक्रिबाट प्राप्त आय								
१५०००	**बेरुजु**								
१५१००	**बेरुजु**								
१५११०	**बेरुजु**								
१५१११	बेरुजु								
३३०००	**दायित्व**								

राजस्व संकेत	राजस्व शीर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			औसत बृदी दर (प्रतिशत)	प्रस्तावित आय (चालु आ.व.को)	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.कों		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८		२०७८/०७९	२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
३३१००	**आन्तरिक दायित्व**								
३३१९०	**खुद आन्तरिक कृण**								
३३१९१	कृण पत्र मार्फत् प्राप्त कृण								
३३१९२	अन्य आन्तरिक सरकारबाट प्राप्त कृण								
३३१९३	अन्य संघ संस्थाबाट प्राप्त कृण								
३३२००	**वाह्य वित्तिय दायित्व**								
३३२४०	**खुद वैदेशिक कृण**								
३३२४१	वैदेशिक कृणको प्राप्ति								
	जम्मा राजस्व, अनुदान तथा दायित्व								

..... नगरपालिका/गाउँपालिकाको आय संरचनाको सारांश

रु हजारमा

क्र.सं.	राजस्व शीर्षक	यथार्थ (अघिल्लो आ.व.को)	प्रस्तावित आय (चालु आ.व.को)	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.कों		
		२०७७/०७८	२०७८/०७९	२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
१	आन्तरिक आय					
२	संघीय राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त आय					
३	प्रदेश राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त आय					
४	अनुदान					
५	दायित्व					
६	जनसहभागिता					
	कुल आय					
	कुल आयमा आन्तरिक आयको हिस्सा (प्रतिशतमा)					